

Josef Opatrný

Amerika v proměnách staletí

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2024

Redakce Kamila Veselá
Jazyková korektura Vendula Kadlečková
Grafická úprava Jan Šerých
Mapy Jaroslav Synek
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum
Vydání první elektronické, odpovídá druhému tištěnému vydání
(v Nakladatelství Karolinum vydání první)

Toto rozšířené a přepracované vydání knihy vzniklo na Univerzitě Karlově v rámci programu PROGRES Q09: Historie – Klíč k pochopení globalizovaného světa.

© Univerzita Karlova, 2024
© Josef Opatrný, 2024

ISBN 978-80-246-4848-4
ISBN 978-80-246-5556-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Milovaným vnoučatům Lízince a Richardovi

Obsah

Úvodní slovo k druhému vydání	9
Úvodní slovo k prvnímu vydání	11
Jak hledat ve slovníku	13
SLOVNÍK	15
Slovníček pojmů	572
PŘÍLOHY	577
Mapy	577
Některé rostliny amerického původu s hospodářským významem	586
Některé rostliny zdomácnělé v Americe	586
Některá typická původní zvířata Ameriky	586
Bibliografická poznámka	587
Pravopisná a terminologická poznámka	590
Seznam map a obrázků	591

Když jsem před téměř čtvrtstoletím odevzdával v nakladatelství Libri rukopis *Ameriky v proměnách staletí*, doprovodil jsem předání poznámkou, že mi jedna zkušenost s prací na textu tohoto rozsahu a zaměření bohatě stačila a podruhé bych se k podobné akci nenechal už nikdy přimět. Ujišťování šéfredaktora doktora Fausta Honzáka, tedy muže, který mě k práci na textu přemluvil, že změním názor, až uvidím knihu a reakci čtenářů, mě nepřesvědčilo. Jeho argument, jímž odkazoval na užitečnost publikace pro interesované publikum a studenty, měl sice svou validitu, trval jsem nicméně na svém. Léta práce na titulu, zejména nekonečné ověřování statistických údajů se stále odlišnými výsledky, se mi zdála přece jen příliš velkou obětí, třebaže kniha byla skutečně záhy rozebrána a studenti se před zkouškami i po nich brzy ptali na nové vydání. Uvažovalo o něm i nakladatelství, ale úvahy nakonec skončily u finanční rozvahy. Dvousloupečný tisk byl stále dražším podnikem, a druhé vydání tedy v Libri nikdy nevyšlo. Studenti se však o nové vydání zajímat nepřestali, stěžovali si, že se titul nedá koupit ani v antikvariátu, a pokud se přece jen objeví, stojí nekřesťanské peníze. Často se ozývali i zájemci o dějiny amerického kontinentu z neakademického prostředí a nakonec mne znovu překvapilo Nakladatelství Karolinum, s nímž spolupracuji už skoro půl století.¹

Za uplynulá desetiletí vydalo navíc řadu titulů kolektivních monografií k prvořadému objektu mého odborného zájmu a zájmu pracoviště, kde léta působím, tedy k dějinám Latinské Ameriky.² Navrhlo druhé vydání publikace s tím, že vyjde v jiné grafické úpravě, a přirozeně předpokládalo aktualizaci statistických údajů, doplnění dat o politickém vývoji zemí amerického kontinentu od roku 1998 do

současnosti a nových údajů bibliografických k jednotlivým heslům. Především vzhledem k opakovaně projevovanému zájmu studentů o titul jsem nabídku přijal, také proto, že se zlepšila situace v přístupu k literatuře nejen přímo ve fondech knihoven v České republice, řadu titulů je možné studovat online.

Navíc se v posledním čtvrtstoletí multiplikovaly možnosti přímého kontaktu s kolegy, ať už formou studijních pobytů na zahraničních akademických pracovištích, nebo kongresech, které jsou těmito institucemi pořádány. Vzrostl také počet amerikanistů a iberoamerikanistů přijíždějících do Prahy k dlouhodobým či krátkodobým pobytům a na akce pořádné v některých případech periodicky s nemalým mezinárodním ohlasem. Středisko iberoamerických studií tak pořádalo řadu symposií k problematice karibské oblasti, jichž se účastnily takové autority jako José Antonio Piqueras, Paul Estrade, Consuelo Naranjo Orovio, Michael Zeuske, Franklin Knight nebo Allan Kuethe. I při těchto příležitostech jsme diskutovali o otázkách prezentovaných v heslech druhého vydání *Ameriky v proměnách staletí*. Amerika se totiž podstatně měnila i v posledním čtvrtstoletí – politicky, ekonomicky, kulturně i sociálně. Přes všechny proměny světa v 21. století zůstávají ale země amerického kontinentu jeho mimořádně důležitou součástí. Tady nemám na mysli jen Spojené státy či Kanadu, kde není nejmenší pochybnosti o jejich příslušnosti k nejvyššímu a nejvlivnějšímu zemím světa, ale také Latinskou Ameriku, hrající velkou roli na světovém trhu jako dodavatel řady důležitých surovin, jako je lithium, měď či ropa, potravin – sóji, masa nebo tropického ovoce. Navíc zde vyvíjí své aktivity i producent modernější letecké techniky, brazilská spo-

1 Viz Josef Opatrný: *Španělsko a USA v zápase o Kubu*, Praha 1978; týž: *Antecedentes históricos de la formación de la nación cubana*, Praha 1986; týž: *US Expansionism and Cuban Annexationism in the 1850s*, Prague 1990; týž: *José Antonio Saco y la búsqueda de la identidad cubana*, Praha 2009; týž (spolu s Michalem Zourkem, Lucií Majlátovou a Matyášem Pelantem): *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945–1989 en los archivos de la República checa*, Praha 2015.

2 Srov. např. *Emigración centroeuropea a América Latina*, ed. Josef Opatrný, Praha 2000; *El Caribe Hispano. Sujeto y objeto en política internacional*, ed. Josef Opatrný, Praha 2001; *Nación y cultura nacional en el Caribe hispano*, ed. Josef Opatrný, Praha 2006; *El Caribe hispano de los siglos XIX y XX. Viajeros y testimonios*, ed. Josef Opatrný, Praha 2009; *El Caribe hispanoparlante en las obras de sus historiadores*, ed. Josef Opatrný, Praha 2014; *Relaciones entre Europa Central y América Latina. Contextos históricos*, ed. Josef Opatrný, Praha 2017; *Caribe hispano y Europa. Siglos XIX y XX. Dos siglos de relaciones*, ed. Josef Opatrný, Praha 2018; *Checoslovaquia, Europa Central y América Latina. El periodo de entreguerras*, ed. Josef Opatrný, Praha 2019.

lečnost Embraer. To je také důvod, proč Amerika zůstává objektem zájmu odborné i laické veřejnosti na celém světě, hledající poučení o její historii i současnosti ve vědeckých monografiích, populárních titulech i dílech slovníkového charakteru. Jedním z nich, určeným české čtenářské veřejnosti, je nyní i druhé vydání *Ameriky v proměnách staletí*, výsledek to studia i diskusí nejen s českými kolegy a přáteli, ale i s partnery z univerzit v Argentině, ve Francii, Chile, na Kubě, v Kolumbii, Mexiku, Německu, ve Spojených státech, Španělsku či Venezuele. Ti všichni umožnili rozšíření prvního vydání *Ameriky v proměnách staletí* do stávající podoby.

K ní přispěl podstatnou měrou také permanentní kontakt se studenty, jejichž otázky a komentáře přinejmenším nutí k přemýšlení nad formulacemi či jejich změnami. Zapomenout nemohu v tomto kontextu ani na poděkování kolegům ze Střediska iberoamerických studií, které uvádím v abecedním pořádku: Monika Brenišínová, Radek Buben, Kateřina Kohoutková, Markéta Křížová a Lukáš Perutka. Mimo abecední pořádek musím uvést dlouholetou spolupracovnici a vzácnou přítelku Simonu

Binkovou, u níž nejsem ani po letech schopen rozhodnout, zda její krajní serióznost, pracovitost a spolehlivost, samozřejmě kromě znalostí, inteligence a neobyčejného kulturního rozhledu a citu, nezacházejí do polohy, v níž jí jinak kladné charakteristiky přinášejí víc problémů než benefitů. V každém případě jí však patří můj zcela mimořádný dík. Chtěl bych poděkovat i Nakladatelství Karolinum, jeho vedení i redaktorům, které vydalo řadu publikací, na nichž spolupracovali kolegové z různých částí atlantického světa. Stejně jako já bez výjimky oceňovali nejen technickou a výtvarnou kvalitu knih, ale také vstřícnost, s níž Karolinum naše práce vydává.

Po letité zkušenosti s texty vůbec nepochybuji, že i v druhém vydání *Ameriky v proměnách staletí* zůstaly přes veškerou snahu ne zcela jasné pasáže, a dokonce i chyby. Za ně není samozřejmě odpovědný nikdo z těch, jimž jsem výše děkoval za pomoc a inspiraci, ale výlučně autor této publikace.

Ve skryjském Luhu v září 2022
Josef Opatrný

Úvodní slovo k prvnímu vydání (pro druhé vydání upravené a zkrácené)

Před několika lety se v celém světě na stránkách odborných publikací i v tisku určeném pro širokou veřejnost v souvislosti s pětistým výročím cesty slavného janovského plavce ve španělských službách rozvinula obsáhlá diskuse nejen o významu samotného Kolumbova činu, ale též o celém komplexu problémů, které rozšíření světa o nový kontinent znamenalo. Odborná ani laická veřejnost tehdejšího Československa však o tuto diskusi velký zájem neprojevila. Snad s výjimkou několikahodinového pořadu v rozhlase a pěti či šesti publikací pětisté výročí objevení Ameriky u nás zapadlo a lze to do značné míry chápat. Blížíci se rozdělení států a rozsáhlé změny politického systému zajímaly veřejnost víc než akademické úvahy o významu plavby. A to přesto, že ve svých důsledcích znamenala nejen vytvoření úplně nového obrazu světa, ale postupně i proměnu světového trhu ovlivňujícího v dalších desetiletích a staletích život stále většího počtu obyvatel Země. Nemluvě o politickém a vojenském potenciálu Ameriky – a pochopitelně především USA – jejichž dominantní úloha po rozpadu sovětského impéria na počátku 90. let ještě více vystoupila do popředí.

Už zmiňované změny v Československu a poté v České republice se však nakonec odrazily i v rostoucím množství publikací (většinou přeložených) a informací o té části světa, která zůstávala z ideologických důvodů v posledních padesáti letech stranou zájmu československých oficiálních míst – tedy o celé západní hemisféře. Tyto publikace, téměř všechny nepochybně pro českého čtenáře užitečné a ve většině případů zajímavé, mají jednu společnou nevýhodu. V řadě případů operují s některými historickými a zeměpisnými pojmy, které však blíže nevysvětlují. Zpravidla proto, že v zemích původu těchto prací má čtenář možnost je najít buďto v různých slovnících a encyklopediích, nebo v mamutích mnohasvazkových dílech věnovaných historii jednotlivých zemí, regionů, popřípadě celého kontinentu. Vysvětlení pojmu Nové Španělsko se sice dostane i českému čtenáři, horší už je to například s Novou Extremadurou, Novým Švédskem či Novým Albionem. Tyto výrazy jsou zpravidla spojené se jmény, jejichž hledání u nás představuje také velký problém. Kolumba či Vespucciho podobně jako Cortése či Pizarra už od školních let širší veřejnost sice

zná, bohužel často v poněkud zkreslené podobě. Hůře se však už hledají základní informace o Pedru Valdíviovi a Samueli Champlainovi, o takových lidech, jako byl Zebulon Pike či Anthony Henday, ani nemluvě. Jejich cesty za zlatem, kožešinami či volnou půdou vedly často ke konfliktům, které byly v některých případech součástí širších střetnutí. Málokdo si ve střední Evropě uvědomuje, že sedmiletá válka (v níž České země ztratily většinu Slezska) vedená koalicemi mocných nepřátel Británie a Francie začala vlastně v Americe. A právě tady také měla pro další vývoj historie nejen této části světa možná největší význam. Bitvy četných válek na americkém kontinentě většinou postrádaly masovosti střetnutí srážek Starého světa. Vzhledem k významu pro další dění v Americe a v některých případech v celém světě je např. bitva u Ayacucha či Yorktownu zmiňována v literatuře stejně často jako bitvy u Slavkova nebo u Kurska. Právě dvě zmíněná utkání královských oddílů s odpůrci koloniálních režimů vedla k vytvoření nezávislých států v Americe, jejichž obyvatelstvo se podstatně liší od populace jiných částí světa a do velké míry určuje i kulturu zemí, o jejichž ekonomice ví zpravidla česká veřejnost stejně málo jako o obyvatelích Mexika, Peru či Brazílie, nemluvě o Jamajce nebo Surinamu.

Tyto skutečnosti vedly nakladatelství Libri k rozhodnutí vydat publikaci navazující na obdobný svazek zaměřený na Evropu – *Amerika v proměnách staletí*. Zde se asi v tisíci heslech objevují hlavně základní údaje o jednotlivých zemích (včetně jejich částí), bývalých koloniálních útvarech, a to včetně tabulek prezidentů, císařů, místokrálů, guvernérů atd. Kniha ale pojednává i o objevitelích, dobyvatelích, zeměpisných pojmech či obyvatelích kontinentu. Není zde zdaleka vše, co se objevilo v prvním náčrtu hesláře, v omezené míře byly zařazeny například informace o skupinách, které přišly do Ameriky před velkou evropskou migrací od 16. století, protože je český čtenář může najít v publikacích Václava Hubingera, Františka Honzáka a Jiřího Polišenského *Národy celého světa* (Praha 1985) a Mnislava Zeleného *Indiánská encyklopedie* (Praha 1994). Běžně jsou pak dostupné další práce, kde lze hledat poučení o historickém vývoji Nového světa v širším horizontu.

I při užívání těch nejrenomovanějších publikací však čtenář nakonec zjistí překvapivou skutečnost. Některé údaje – nejen statistická data, ale i rozloha jednotlivých zemí, či dokonce datace různých událostí, nemluvě vůbec o jejich výkladu – se liší. Příčin je tu celá řada, od běžného jevu tradování omylů starších autorit přes např. nerozlišování data podpisu dohody od jejího vstupu v platnost až po existenci řady vzdoroprezidentů hlásících se k legálnímu výkonu funkce na základě pučů, kontrapučů i organizování náhradních voleb, které měly napravit fiktivní či skutečné machinace s výsledky voleb pravidelných. Díky tomu existuje v posloupnosti hlav velké většiny latinskoamerických států pro některá období zmatek, na jehož odstranění rezignují i nejuznávanější autoři řešící spory o „pravého“ představitele státu odkazem na neurovnané poměry v daných letech. V některých publikacích lze pak najít i úmyslné zkreslování skutečnosti. Tohoto posledního prohřešku nejen proti pravidlům historikova řemesla, ale i slušnosti vůbec, se autor tohoto slovníku nedopustil. Jinak musím bohužel připustit, a dokonce to očekávám, že se v práci, přes veškerou pečlivost a několikanásobné ověřování sporných údajů, chyby objeví. Podle letité zkušenosti to může být i tam, kde jde o „fakta“ obecně uznávaná a v literatuře vůbec nezpochybňovaná. Za tyto nedostatky se čtenářům omlouvám a uvítám jejich upozornění, aby mohla být taková pochybení v případných dalších vydáních opravena tak, jako se to stalo už v průběhu práce nad rukopisem po konzultaci s několika odborníky na dějiny a realie amerického kontinentu. Opakovaně jsem se obracel se svými dotazy a žádostmi o upřesnění řady dat na venezuelského velvyslance v České republice Germána Carreru Damase. Nečinil jsem tak ovšem pro jeho diplomatické postavení, ale proto, že patří k předním latinskoamerickým historikům a z jeho pravidelných návštěv ve Středisku iberoamerických studií se nakonec

vyvinul přátelský vztah, který mi umožnil žádat mnohem víc, než bych mohl činit na oficiální úrovni. Panu velvyslanci za jeho pomoc srdečně děkuji, stejně jako panu Horaciovi Adolfo Basabemu, velvyslanci Argentinské republiky, za jeho ochotu při zjišťování nedostupných údajů. Dík patří i spolupracovníkům ze Střediska iberoamerických studií FF UK Bohumilu Baďurovi, Simoně Binkové a Bohumíru Roedlovi. Moje velké díky patří též Martě Nálevkové z Amerického informačního centra v Praze, již nevyvedl z míry ani dotaz po druhém jménu prozatímního prezidenta Texaské republiky (zastával úřad pouze několik měsíců v roce 1836, a dokonce hodně specializované práce o dějinách Texasu zmiňují maximálně jeho příjmení a první jméno, z druhého zůstává jen iniciála). Doufám přitom, že tímto svým díkem nečiním paní Nálevkové medvědí službu a neinspiрую případné čtenáře této práce k podobným otázkám. Stejně díky patří i Janě Maixnerové z velvyslanectví Brazílské federativní republiky, která mi ochotně poskytla materiály o zemi, na jejímž vyslanectví pracuje. Dík patří i panu Karlu Řezníčkovi za konzultace k tématu občanská válka v USA. Za všechna případná pochybení, která v knize zůstala, však zodpovídá výlučně autor publikace. Jsem zavázán i dvěma institucím, bez nichž by slovník vznikl s podstatně většími potížemi. New York University mi umožnila v roce 1995 studium literatury v bohatě vybavené knihovně této prestižní školy a Univerzita Karlova mi poskytla grant, který jsem částečně využil pro financování cesty do knihoven univerzit v Mexiku (především v Querétaru a v Morelii, pobyt zde byl hrazen těmito institucemi), částečně k nákupu literatury pro knihovnu Střediska iberoamerických studií, používanou samozřejmě při práci na rukopisu této publikace. Všem zmiňovaným institucím přirozeně také děkuji.

V Praze 5. července 1998
Josef Opatrný

Jak hledat ve slovníku

Autor se ve slovníku rozhodl pro jednotné řazení pojmů podle substantiv (podstatných jmen), a to s výjimkou geografických názvů a názvů institucí či společností: Jižní, resp. Severní Dakota, Britský Honduras, Cumberlandský průsmyk, Kennedyho vesmírné středisko, Severozápadní společnost atd. Ve všech ostatních případech je tedy třeba hledat nikoliv podle přídavného, ale podle podstatného jména: například **doktrína Monroova**, nikoliv Monroova doktrína nebo **válka mexicko-americká**, a ne mexicko-americká válka, **výprava Francisova** atd. Pro lepší srozumitelnost je proto odkazová šipka v textu umístěna až před příslušným podstatným jménem (tedy: mexicko-americká → válka). Předložky (z, s, na apod.) nejsou ve slovníku respektovány jako součást abecedy (např. **smlouva z Bredy** následuje po heslu **smlouva Adams-Onís**).

V případě, že název hesla obsahuje dvě či více substantiv, přednost má podstatné jméno v 1. pádě, ve slovníku je ale vždy i příslušný odkaz. Například k heslu **spor o Aljašku** je zároveň i příslušný křížový odkaz **Aljaška, spor o viz spor o Aljašku**. Výjimku z přísně abecedního řazení tvoří hesla, kde se první dvě slova opakují (**horečka zlatá, výprava Kolumbova**) a následující výrazy v záhlaví jsou zařazeny chronologicky, nikoliv abecedně, např.: **výprava Kolumbova první, druhá, třetí, čtvrtá**.

Křížové odkazy jsou rovněž zvoleny u některých nepříliš frekventovaných pojmů, kde české znění není zcela běžné (například **Akadie** viz **Akadie**).

Až na výjimky zde nenajdete samostatná hesla osobností (takové výjimky jsou u mimořádných postav, které zásadně ovlivnily dějiny kontinentu – G. Washingtona, S. Bolívara, F. Mirandy, M. Hidalga a několika dalších).

ABC státy – pojem užívaný pro trojici zemí Argentina, Brazílie, Chile, které byly považovány pro svůj ekonomický potenciál a do jisté míry i pro vojenskou sílu za nejvýznamnější země subkontinentu. Vztahy mezi Argentinou a Brazílií, resp. Chile se však vyznačovaly řadou problémů daných nedořešenými územními spory i ambicemi získat postavení regionální velmoci.

abolicionismus – hnutí požadující zrušení otroctví. Projevovalo se na celém americkém kontinentě už od 18. století a vycházelo podobně jako v Evropě z prostředí intelektuálů, kteří se ve svém kritickém postoji vůči otrokářství opírali, stejně jako jejich odpůrci, o bibli. Abolicionisté dosáhli úspěchu hned po → válkách za nezávislost Latinské Ameriky ve většině států regionu, kde otrokářství nemělo velký hospodářský význam (Mexiko, Argentina, Uruguay, Chile). Tam, kde se otroctví udrželo i nadále, získával abolicionismus v průběhu 19. století na důležitosti a kampaně abolicionistů zdůrazňujících negativní stránky otrokářství v etické, ekonomické i politické sféře hrály značnou roli v politickém životě Spojených států, na Kubě a v Brazílii. Tvrzení abolicionistů o oboustranné nedůstojnosti vztahu otrok–majitel, o hospodářské neefektivnosti otrocké práce degradující navíc práci svobodnou a o hrozbě, již představuje otrokářství pro demokracii, vyvolávala diskuse, sledované zejména v případě Spojených států značnou částí veřejnosti. Tyto boje našly svůj odraz nejen v dobovém tisku, ale také v beletrii, kde se stala kniha Harriety Beecher Stowe *Chaloupka strýčka Toma* (1852) patrně nejznámějším projevem abolicionismu. Neúspěch abolicionistického hnutí, apelujícího na rozum i cit a prosazujícího myšlenku zrušení otroctví společenskou dohodou a pokojnými prostředky, vedl radikální abolicionisty k požadavku likvidace otrokářství násilnou cestou. Nejznámější akcí tohoto křídla abolicionistů se stalo → povstání Johna Browna v roce 1859, předcházející občanskou → válku v USA. Tou dosáhl úspěchu abolicionismus americký (zrušení otroctví od roku 1863), abolicionisté v Brazílii a na Kubě vedli pak své kampaně až do 80. let, kdy bylo otroctví postupně omežováno a nakonec úplně zrušeno i tady (Kuba 1886, Brazílie 1889).

Abrahámovy pláně viz bitva na Abrahámových pláních

Acadia viz Akadie

Accord Canada–États-Unis–Mexique (ACEUM) – viz NAFTA

Acre – stát na jihozápadě severní části Brazílie o rozloze 152 581 km², 906 876 obyvatel (odhad 2021), z toho 72,6 % ve městech, alfabetizace 86,9 %. Hlavní město Rio Branco (419 452 obyvatel), další významná města jsou Cruzeiro do Sul (88 736 obyvatel), Sena Madureira (45 848 obyvatel) a Tarauacá (42 567 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou potravinářský průmysl (zpracovává produkty místního zemědělství), dřevozpracující průmysl (výroba nábytku) a výroba keramiky. Zemědělství se zaměřuje na pěstování manioku, rýže a banánů, dále pak na chov skotu, vepřů, ovcí a drůbeže.

V předkolumbovské době obývaly region různé indiánské kmeny, které si uchovaly svoji kulturu i poté, co připadla oblast formálně Španělsku, i po → válkách za nezávislost Latinské Ameriky, kdy se stala součástí Bolívie. Teprve v té době se zde objevili ve větší míře osadníci přicházející z Brazílie. Ti se odmítali podřizovat bolivijským úřadům a žáдали o připojení k Brazílii. Teprve v roce 1899 se bolivijská vláda pokusila o posílení svých pozic založením Puerto Alonso (dnes Porto Acre). Toto opatření však přišlo pozdě, místní brazilští usedlíci se totiž nakonec s podporou z Brazílie vzbouřili a ovládli postupně celou oblast. Ve → smlouvě z Petropolisu z roku 1903 pak uznala Bolívie porážku a teritoria se vzdala ve prospěch Brazílie. Oblast pak prošla několika územněsprávními reorganizacemi, spolkovým státem se stala v roce 1962.

aféra Alabama viz spor o Alabamu

aféra Watergate – jeden z nejvážnějších projevů krize společnosti ve Spojených státech, projevující se přijetím nelegálních postupů jako běžné normy politického života. Jeho počátkem se stalo vloupání do sídla celonárodního výboru demokratické strany v hotelovém komplexu Watergate. K zadržení lupičů došlo v srpnu roku 1972 v průběhu prezidentské volební kampaně, kdy si demo-

kratický kandidát George Stanley McGovern opakovaně stěžoval na „špinavé triky“ svého republikánského rivala Richarda Nixona. Během dvouletého vyšetřování soudce Johna J. Sirica se pak prokázalo, že lidé z prezidentova okolí, mj. James W. McCord z Výboru pro znovuzvolení prezidenta, organizovali vloupání do sídla demokratické strany, aby tu získali materiály využitelné ve volebním boji. V měsíce trvající kampani veřejných sdělovacích prostředků, během níž odvysílala televize desítky hodin výsledků v přímých přenosech, žaloba k lítosti kritiků amerického politického systému neprokázala, že by sám Nixon o přípravách krádeže něco věděl, nebo ji dokonce inspiroval. Svědectví i získané dokumenty však ukázaly, že se pokoušel zakrývat fakta a bránit vyšetřování. Do aféry byla zapletena řada vysokých činitelů, kteří postupně opouštěli své úřady. V dubnu 1973 rezignoval ředitel FBI Patrick Gray, který zničil několik usvědčujících dokumentů, a pak na konci stejného měsíce i ministr spravedlnosti Richard Kleindienst. Celý rok se poté táhl spor o vydání nahraných magnetofonových pásek, které prezident zadržoval. Dne 24. července spor skončil rozhodnutím Nejvyššího soudu nařizujícím Nixonovi pásky vydat. Právní výbor sněmovny pak rozhodl doporučit stíhání prezidenta za porušení tří zákonů: odepření poslušnosti Kongresu, bránění výkonu spravedlnosti a zneužívání federálních institucí k porušování práv občanů. Pod tímto tlakem Nixon pásky vydal a 9. srpna 1974 odstoupil z úřadu. Aféra Watergate, prezentovaná zpočátku jako velké vítězství svobodného tisku a institucí chránících ústavní svobody, vedla bezprostředně po Nixonově odstoupení k přijetí řady zákonů, které v některých ohledech paralyzovaly výkonnou moc zejména v oblasti zahraniční politiky. Aféra, do jisté míry uměle udržovaná skandálními a nijak neprokázanými tvrzeními sdělovacích prostředků, však měla daleko těžší důsledky pro důvěru veřejnosti v americký politický systém. I když byla jen jedním z faktorů, které otřásly komplexem hodnot, k němuž se dosud Spojené státy hlásily, její význam v procesu narůstání krize americké společnosti byl tak velký, že ho lze jen těžko přecenit.

■ Stanley Kutler: *The Wars of Watergate*, New York 1990; Shane O'Sullivan: *Dirty Tricks: Nixon, Watergate and the CIA*, New York 2018.

adelantado (ze španělského *adelante* – vepředu, kupředu) – titul udělovaný ve středověku aragonským panovníkem osobám podílejícím se na správě a obraně hraničního území. V období →conquisty byla tato instituce přenesena i do Ameriky, kde neměl nositel titulu ve funkci velitele většího oddílu povinnost stávající hranice držav koruny jen bránit, ale také je dále rozšiřovat. Adelantadem se nazývala i osoba disponující rozsáhlými vojenskými i civilními pravomocemi. K nejnámějším nositelům titulu adelantada patřil Diego de Almagro (viz →výprava Almagrova).

Afroameričané – výraz užívaný někdy pro občany Spojených států afrického původu poté, co začaly výrazy rozlišující obyvatele USA podle barvy pleti odporovat tzv. politické →korektnosti. Podle údajů z roku 2019 představuje tento segment společnosti asi 13,4 % celkové populace Spojených států, v některých státech dokonce tvoří značnou část obyvatelstva (Mississippi 37 %, census 2010; Louisiana 32 %, census 2010). Ve zvýšené míře se jich dotýkají problémy jako nezaměstnanost, kriminalita, drogová závislost a chudoba, což dále ztěžuje jejich integraci do společnosti. Část Afroameričanů však takovou integraci programově odmítá a hlásá nejen právo na kulturní svébytnost, ale prosazuje i odškodnění za historické křivdy, popřípadě dokonce otevřený separatismus (viz hnutí černých pante-rů). Hnutí za odškodnění získalo nový impuls na jaře 2020 v souvislosti se smrtí George Floyd a fenoménem Black Lives Matter, kdy mu poskytla velkou podporu liberální část americké společnosti.

Aguascalientes – stát na západě altiplánu v Mexiku o rozloze 5 617 km², 1 502 875 obyvatel. Hlavní město Aguascalientes (863 893 obyvatel), další významná města jsou Jesús Maria (101 780 obyvatel), Rincón de Romos (89 240 obyvatel) a Calvillo (55 326 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví představují strojírenství (výroba transportních zařízení), textilní a oděvní průmysl, kožedělný průmysl, dřevařský průmysl, chemický průmysl a potravinářský průmysl (zpracovává produkty místního zemědělství). Zemědělství se zaměřuje na pěstování kukuřice, fazolí, vína, ovoce a zeleniny (chilli, guayaba), čiroku a obilí, dále pak na chov hovězího dobytka, ovcí, prasat a drůbeže.

V předkolumbovské době zde žily kmeny lovců, sběračů a primitivních zemědělců, společným názvem zvaní Chichimékové. Evropané se sem dostali poprvé v roce 1530 s Oñatovou →výpravou. Pět let po této expedici byla oblast administrativně připojena k →Nové Galicii, ale kolonizace postupovala velmi pomalu a ještě v 60. letech 16. století zde žila jen malá skupinka osadníků, navíc vystavená stálým útokům domorodců, kteří odtud také přepadali karavany přepravující stříbro ze →Zacatecas. Proto rozhodly úřady o vybudování pevnůstek a ty se pak staly základem skutečné kolonizace. Její proces se zrychlil v 17. století a v 18. století, kdy zde vznikla hustá síť měst a dalších osad, jejichž obyvatelé se na Hidalgovu výzvu v roce 1810 připojili k boji proti španělské nadvládě. V regionu se udržely partyzánské oddíly independentistů až do roku 1813. V prvním období republiky tvořil region součást státu Zacatecas, jehož představitelé opakovaně odmítali návrhy reprezentace Aguascalientes žádající vytvoření vlastního státu. Teprve ústava z roku 1857 znamenala naplnění tohoto požadavku a Aguascalientes získal v roce 1857 status státu. Za mexické →revoluce se stát stal jednou ze základen stoupců Francisca Villy a Emiliana Zapaty, ve 20. letech zde operovaly oddíly kristerů (→povstání kristerů).

Akadie (*Acadia*) – oblast mezi Cape Breton a dnešní Filadelfií. Poprvé zmiňována ve francouzských pramenech z roku 1603 jako oblast možné kolonizace. Vzhledem k anglickému zájmu o jižní část této oblasti až po dnešní stát Maine se záhy chápání Akadie zúžilo na pobřeží dnešního →Nového Brunšviku a →Nového Skotska, kde se usazovali poddaní francouzského krále. Anglická expanze nicméně pokračovala. Už roku 1621 udělila koruna právo kolonizovat Akadii bez pevně stanovených hranic Williamovi Alexandrovi pod jménem Nové Skotsko. O 11 let později zde obnovila svoji suverenitu Francie, ale v roce 1654 se tu objevili úředníci z →Nové Anglie, kteří však museli v roce 1670 odevzdat správu znovu Francouzům. Smlouvou z Utrechtu z roku 1713 připadlo Nové Skotsko „ve svých starých hranicích“ Velké Británii. Vzhledem k tomu, že hranice Akadie ani Nového Skotska nebyly nikdy přesně vymezeny, došlo záhy k rozporům mezi Británií a Francií, podle které měl

připadnout Angličanům jen poloostrov Nové Skotsko. Kritickým obdobím pro obyvatele regionu (v roce 1755 zde žilo asi 10 000 Akadánů) se stala francouzská →válka. 8. října 1755 zahájila britská vláda politiku vyhánění Akadánů, považujíc je za tajné spojence Francie. Výsledek války, ve které nakonec Britové zvítězili, pak určil další vývoj oblasti – postupně byla osídlena novými kolonisty z britských kolonií i přímo z Britských ostrovů.

akt proklamační – dokument britské vlády z roku 1763 upravující poměry v amerických koloniích po skončení francouzské →války. Byl sepsán prezidentem Úřadu pro obchod lordem Shelburnem a vyhlášen 2. října 1763 korunou. Dokumentem byly ustaveny nové administrativní celky na území získaném ve válce: provincie Québec, Východní Florida, Západní →Florida a →Grenada, platnost anglických zákonů byla rozšířena na provincie a osídlování nových provincií bylo podpořeno přiděly pozemků pro válečné veterány. Druhá část proklamace se týkala indiánské politiky. Ve snaze zabránit dalšímu zhoršování vztahů s Indiány zakázala koruna osadníkům kolonizovat území za hřebeny Appalačských hor. Ten, kdo už linii překročil, musel zábor opustit. Akt dále zakazoval soukromou koupi indiánské půdy, už uskutečněné operace byly prohlášeny za neplatné a právo na nákup indiánských pozemků si nadále vyhrazovala pouze koruna. Obchod s Indiány pak podléhal licenčnímu řízení příslušných úřadů. Oba superintendanti pro správu indiánských záležitostí, ustavení v roce 1756 pro severní a jižní oblast, jejichž informace o neklidu mezi Indiány k vyhlášení proklamačního aktu podstatnou měrou přispěly, posílali od podzimu 1763 zprávy o velké nespokojenosti, již akt ve všech koloniích vzbudil. Přestože podmínky dokumentu z roku 1763 byly v dalších letech zmírněny, je proklamační akt považován za významný faktor vedoucí ke zhoršení vztahu osadníků k britským úřadům, jež pak vedlo k americké →válce za nezávislost.

akta ze Santiaga – dokument z roku 1953 proklamující plán zřízení chilsko-argentinské hospodářské a celní unie. Značnou aktivitu vyvíjel v tomto argentinský prezident Juan Domingo Perón, který ji považoval za prostředek k oslabení pozic Spojených stá-

tů v jižní části subkontinentu. Ve stejné době zveřejnily v Buenos Aires Argentina a Nikaragua deklaraci o společných cílech a v roce 1954 se Bolívie s Argentinou dohodly na vytvoření hospodářské unie. Žádná z proklamací však neměla praktický ekonomický význam, jednalo se fakticky pouze o dohody politické.

Alabama – stát na jihovýchodě USA o rozloze 135 765 km². 5 039 877 obyvatel (z toho 68,5 % evropského původu, 26,2 % afrického původu a asi 4,6 % Hispánců). Hlavní město Montgomery (386 047 obyvatel, metropolitní oblast), další významná města jsou Birmingham–Hoover (1 090 435 obyvatel) a Mobile (429 536 obyvatel). Do Unie vstoupila jako 22. stát 14. prosince 1819. Hlavní hospodářská odvětví jsou výroba papíru, chemikálií a elektroniky, dále textilní průmysl, těžba surovin, železářství, dřevozpracující průmysl a výroba potravin. Zemědělství se zaměřuje na pěstování bavlny, burských oříšků, sóji, kukuřice, sladkých a raných brambor, pšenice, ovoce a skleníkové zeleniny.

Před příchodem Evropanů byla osídlena Indiány, kteří se živili lovem a primitivním zemědělstvím. Byla částečně probádána Španěly při →výpravě Sotově na počátku 40. let 16. století. První osadu zde ale založili v roce 1701 v zátocě Mobile Francouzi, kteří si pak činili nárok na toto území až do roku 1763, kdy pařížskou →smlouvou přešlo pod kontrolu Británie s výjimkou oblasti Mobile, spravované do roku 1813 z Floridy Španělskem. V roce 1814 zde porazil Andrew Jackson kmen →Kříků, který byl ve 30. letech přesídlen do indiánského →teritoria. Za občanské →války v USA Alabama patřila k oporám →Konfederace a Montgomery bylo též prvním hlavním městem secesionistů.

Alabama, spor o viz spor o Alabamu

Alagóas – spolkový stát na východě severovýchodní části Brazílie o rozloze 27 767,7 km². 3 337 357 obyvatel (z toho 73,6 % ve městech), alfabetizace 80,6 %. Hlavní město je Maceió (1 031 597 obyvatel), další významná města jsou Arapiraca (231 747 obyvatel), Palmeira dos Índios (73 218 obyvatel) a União dos Palmares (65 611 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví představuje potravinářský průmysl (zpracovává produkty místního zemědělství), cukro-

varnictví, těžba ropy, chemický průmysl a výroba cementu. Zemědělství se zaměřuje na pěstování cukrové třtiny, kokosových ořechů, fazolí, manioku a rýže, dále pak na chov koní, skotu, vepřů, koz a ovcí.

V předkolumbovské době obývaly region různé indiánské kmeny, které se na počátku 16. století dostaly do kontaktu s prvními Evropany, Francouzi. V roce 1535 vytlačili francouzské osadníky Portugalci vedení Duartem Coelhem, kteří zde začali zakládat plantáže cukrové třtiny, obdělávané otroky dováženými z Afriky. Na počátku 17. století se zmocnili kontroly nad částí území Nizozemci, ale po roce 1645 se odtud museli opět stáhnout. Úprchlí otroci vytvořili ve stejné době Palmar-skou →republiku. Oblast měla velký ekonomický význam, a proto získala už na počátku 18. století vlastní správu. Ve 30. letech 19. století se zde projevilo separatistické hnutí, patrné zvláště v →povstání cabanagem.

Alamo viz bitva u Alama

Alberta – provincie v jihozápadní části Kanady o rozloze 661 848 km². 4 500 917 obyvatel (odhad 2022, z toho 81 % ve městech), 79,9 % mluví anglicky, 31,6 % bez vyznání, 34 % katolíků. Hlavní město Edmonton (1 010 8999 obyvatel). Do konfederace vstoupila dne 1. září 1905. Hlavní hospodářská odvětví jsou zpracovatelský průmysl, těžba nerostů (síra, uhlí), ropy a zemního plynu, zpracování ropy, stavební průmysl a potravinářský průmysl (zpracovává produkty místního zemědělství). Zemědělství se zaměřuje na pěstování pšenice, ječmene, řepky a na chov hovězího dobytka a prasat.

alcaldía mayor – správní jednotka v místokrálovství →Nové Španělsko. Byla součástí →gubernación, její představitel (zvaný *alcalde*) podléhal guvernérovi. Počet těchto jednotek se během koloniálního období měnil.

alfabetizace – vzdělávací program usilující o rozšíření gramotnosti na co nejširší vrstvy společnosti. Od 19. století se alfabetizační programy objevily v řadě latinskoamerických zemí, kde je prosazovaly vlády i různé nevládní organizace. Se široce zaměřeným plánem vystoupil mexický prezident Benito Juárez už na počátku druhé poloviny 19. století, ve 20. století patřily k největším kampaně po

mexické → revoluci a kubánské → revoluci, již se dostalo široké publicity v mezinárodním měřítku díky stoupcům Fidela Castra (viz castrismus) jak v Evropě, tak v Latinské Americe. Význam gramotnosti pro rozvoj společnosti zdůrazňují všechny vlády na americkém kontinentě, obrazem úspěšnosti programu bylo dlouho procento alfabetizace v jednotlivých státech (k tomu viz údaje v heslech jednotlivých států), v posledních letech se ovšem ukazuje, že mechanická znalost čtení a psaní ještě neznamená pochopení textu a využití psaní v praxi.

Aljaška (*Alaska*) – stát USA na stejnojmenném poloostrově na severozápadě amerického kontinentu o rozloze 1 717 800 km². 736 081 obyvatel (z toho 64,1 % evropského původu, 3,3 % afrického původu, 14,8 % Indiánů, Eskymáků a Aleutů, 5,4 % asijského původu a 2,6 % Hispánců). Hlavní město Juneau (32 255 obyvatel), další významná města jsou Anchorage (291 826 obyvatel) a Fairbanks (31 535 obyvatel). Do Unie vstoupila jako 49. stát 3. ledna 1959. Hlavní hospodářská odvětví jsou těžba ropy a zemního plynu, turistika, rybolov, důlní průmysl, těžba dřeva a obchod s kožešinami. Zemědělství se zaměřuje především na pěstování ječmene, ovsa a brambor.

Před příchodem Evropanů byla země řídicí osídlena Indiány a Eskymáky, kteří se živili lovem a rybolovem. Evropany byla objevena v roce 1741 Beringovou → výpravou. Expedice ruských obchodníků s kožešinami byly v roce 1799 proměněny v kolonizační podnik Rusko-americké obchodní společnosti. Její ředitel Alexandr A. Baranov, který se později stal prvním guvernérem → Ruské Ameriky, se pokoušel rozšířit základny společnosti a ruský vliv po tichomořském pobřeží až do Kalifornie. Zde však narazil na odpor → Společnosti Hudsonova zálibu a amerických obchodníků s kožešinami. V období krymské války si ruská diplomacie uvědomila vojenskou neudržitelnost kolonie a několikrát nabídla její prodej Spojeným státům. V roce 1867 Kongres → koupil Aljašku schválil a území přešlo pod vojenskou správu americké vlády. Od roku 1884 spravoval území guvernér jmenovaný Kongresem. Objev zlata na Yukonu a Klondiku v roce 1896 vyvolal aljašskou zlatou → horečku, během níž se počet obyvatel regionu, živících se dosud převážně lovem kožešinové zvěře a rybolov-

vem, zmnohonásobil. Zvýšený zájem o oblast přinesl spor o hranice s Kanadou, vyřešený v roce 1903 mezinárodní komisí ve prospěch USA. V roce 1912 byla Aljaška přeměněna v → teritorium. Strategický význam regionu podnítil za druhé světové války a v období studené války další vzestup počtu obyvatel spjatý s výstavbou četných vojenských základen. Po ropné krizi v 70. letech význam Aljašky dále vzrostl, protože zvýšení cen ropy na světovém trhu podporovalo využívání bohatých ložisek ropy a zemního plynu na poloostrově a v jeho blízkosti.

Aljaška, koupě viz koupě Aljašky

Amapá – spolkový stát v severovýchodní části Brazílie o rozloze 142 828 km². 877 613 obyvatel (z toho 89,8 % ve městech). Alfabetizace 95 %. Hlavní město je Macapá (522 357 obyvatel), další významné město je Santana (121 364 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví představují potravinářský průmysl (zpracovává produkty místního zemědělství), těžba manganu a stavebnictví. Zemědělství se zaměřuje na pěstování manioku a rýže, dále pak na chov skotu a vepřů.

V předkolumbovské době region obývaly různé indiánské kmeny, které se na počátku 17. století dostaly do kontaktu s prvními Evropany. Bento Manuel Parente získal tuto oblast v roce 1637 jako → kapitanát Costa do Cabo do Norte. Zejména pobřeží trpělo nájezdy Nizozemců a Angličanů, později i Francouzů z → Francouzské Guyany. Utrechtskou → smlouvou byla v roce 1713 vytyčena demarkační linie, již však Francouzi opakovaně překračovali. Proto zde Portugalsko vybudovalo pevnost São José do Macapá. Objev ložisek zlata a vzestup zájmu o přírodní kaučuk v 19. století přispěly k rozmachu kolonizace a prohloubení sporů s Francií, jejíž oddíly pronikly v roce 1895 přes hranici. Arbitrážní řízení v Ženevě skončilo v roce 1900 ve prospěch Brazílie a oblast byla začleněna do státu Pará. Další impuls kolonizace znamenalo objevení manganových ložisek v roce 1945, i když samotná těžba začala až v roce 1957. Státem se Amapá stala na základě ústavy z roku 1988.

Amazonas – departement na jihovýchodě Kolumbie o rozloze 109 665 km². 79 020 obyvatel (z toho 64,7 % žije ve městech), 42,84 %

Indiánů, alfabetizace 80 %. Hlavní město Leticie (42 280 obyvatel), další významné město je říční přístav Nariño (8 162 obyvatel). Nalézá se v oblasti tropického deštného pralesa se silně rozptýlenými vesnicemi Indianů (Yacuna, Cocama, Matapí atd.), především na březích řek. Hlavní hospodářská odvětví jsou obchod, turistika (řemeslné výrobky), potravinářský průmysl (zaměřený na vlastní trh) a státní služba. Zemědělství se zaměřuje na pěstování juky, banánů, rýže a kukuřice.

V předkolumbovské době obydlen početnými indiánskými kmeny. První Evropané se dostali do regionu už Orellanovou → výpravou v roce 1542. Za koloniálního období patřilo celé území severně od řek Napo a Amazonka do provincie Popayán. V průběhu 19. století náleželo postupně v rámci častých územních reorganizací do různých provincií a států (Asuay, Caquetá, Cauca). Současně představovalo předmět sporů mezi Kolumbií, Peru a Brazílií. K otevřenému konfliktu došlo pak v letech 1932–1933 za kolumbijsko-peruánské války, kdy ozbrojené síly Peru okupovaly Leticii. Podle některých pramenů znamenala válka vyhubení 80 % Indiánů v regionu. Také 20. století přineslo řadu administrativních proměn, poslední pak v roce 1991, kdy se Amazonas stala na základě ústavní reformy samostatným departamentem.

Amazonas – stát ve středu severní části Brazílie o rozloze 1 559 146 km². 4 269 995 obyvatel (z toho 79,1 % ve městech), alfabetizace 93,1 %. Hlavní město Manaus (2 255 903 obyvatel), další významná města Parintins (114 273 obyvatel), Manacapuru (97 377 obyvatel) a Tefé (59 849 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou potravinářský průmysl (zpracovává produkty místního zemědělství), výroba elektrických přístrojů a zařízení, dále důlní průmysl a metalurgie. Zemědělství se zaměřuje na pěstování pomerančů, manioku, rýže a banánů, dále pak na chov skotu a vepřů.

V předkolumbovské době obývaly region různé indiánské kmeny, které se na počátku 17. století dostaly do kontaktu s prvními portugalskými kolonisty; ti sem pronikali přesto, že podle → smlouvy z Tordesillasu náleželo toto území Španělsku. V roce 1671 vybudoval Francisco da Mota Galvão Forte de São José do Rio Negro, základ dnešního Manausu. Spory se Španělskem pak ukončila v roce 1750

→ smlouva z Madridu, jíž připadlo území Portugalsku. V roce 1755 zde vznikl → kapitanát de São José do Rio Negro. Po vyhlášení nezávislosti se kapitanát stal součástí Pará, v roce 1832 zde došlo k revoltě požadující autonomii. V roce 1850 tento požadavek částečně splnil Pedro II. vytvořením provincie Amazonas. Až počátek 20. století s explozivním růstem zájmu o kaučuk přinesl regionu rychlý ekonomický vzestup následovaný stejně rychlým pádem po založení kaučukových plantáží v britských a nizozemských koloniích. Teprve po roce 1950 došlo k postupnému ekonomickému oživení.

American Anti-Imperialist League (Americká protiiperialistická liga) – volné sdružení odmítající politiku americké vlády v bývalých španělských koloniích, zejména na Filipínách. Část americké veřejnosti, která se od počátku stavěla proti španělsko-americké válce, se začala po zprávách o akcích americké armády proti stoupcům nezávislosti Kuby a Filipín sdružovat do různých spolků. Ty se pak v Bostonu 19. listopadu 1898 spojily v Protiimperialistickou ligu, k jejímuž programu v podobě odporu proti pokračující válce a plánům na zřízení americké správy v bývalých španělských koloniích se hlásily významné osobnosti z různých sfér amerického politického, hospodářského i kulturního života. Kromě prezidenta George S. Boutwella měla dalších devětačtyřicet viceprezidentů, mezi nimi např. Grovera Clevelanda, Samuela Gomperse, Andrewa Carnegieho, Johna Shermana, Carla Schurze, George F. Edmundse, Johna G. Carlisle, Williama Jenningse Bryana a Charlese Francise Adamse. Většina členů však omezovala svoje aktivity na pasivní členství. Tiskové kampaně a různá shromáždění měla jen morální význam, i když dostatek finančních prostředků umožňoval edici obrovského množství pamfletů a konání velmi rozsáhlých petičních akcí. Hlavním argumentem Ligy bylo tvrzení, že úmysl vlády kontrolovat život lidí, kteří americké poručnictví odmítají, znamená porušení základního principu americké demokracie a popření principů → prohlášení nezávislosti. Odboroví vůdci pak upozorňovali zejména na nebezpečí levné pracovní síly pro postavení amerických dělníků. Liga vyvíjela svoji činnost, která však neměla žádné praktické výsledky, až do prezidentských voleb

v roce 1900. Pak všechny její aktivity začaly rychle odumírat.

American Anti-Slavery Society (Americká protiotrokářská společnost) – organizace usilující o zrušení otrokářství ve Spojených státech. Vznikla ve Filadelfii dne 6. prosince 1833 sloučením Novoanglické protiotrokářské společnosti Williama Lloyda Garrisona a obdobné skupiny vedené v New Yorku Lewi-sem a Arthurem Tappanovými. Vycházela ze starší tradice institucí existujících už na konci 18. století v New Yorku, Pensylvánii, Delaware, Marylandu, Rhode Islandu, Connecticutu, Virginii, New Jersey a Kentucky, které ukončily svoji činnost po dosažení Missourského →kompromisu. Na rozdíl od nich však zejména díky Garrisonovi prosazovala (s odvoláním na neslučitelnost otroctví a křesťanství) radikální program okamžitého zrušení otrokářství. Odmítala přitom vypovězení osvozených otroků a žádala stejná práva bývalých otroků v politické i náboženské oblasti. Díky tomu se stala terčem nejen ostré kritiky stoupenců otrokářství, ale v některých případech i útoků zfanatizovaného davu, jako tomu bylo např. v New Yorku 21. října 1835. V druhé polovině 30. let 19. století rostl počet jednotlivých místních organizací z asi 200 v roce 1835 na zhruba 2 000 se 150 000–200 000 členy v roce 1840. Zároveň se však prohlubovaly rozpory mezi radikálním a umírněným křídlem, které se v roce 1840 oddělilo a vytvořilo Americkou a zahraniční protiotrokářskou společnost (*American and Foreign Anti-Slavery Society*). Obě společnosti pak paralelně vyvíjely propagandistickou činnost až do americké občanské →války (viz též abolicionismus).

American Colonization Society (Americká kolonizační společnost) – instituce založená v roce 1817 s programem omezit dovoz afrických otroků do USA, a naopak repatriovat stávající černošskou populaci zpět na africký kontinent. V roce 1819 podnítila americkou vládu k nákupu území na západoafrickém pobřeží o rozloze 110 000 km². Tam bylo od roku 1821 postupně vypraveno několik konvojů, které do roku 1867 přepravily na zakoupené území (od roku 1847 republiku Libérie) 6 000 bývalých otroků. Po skončení občanské →války v USA se však společnost dostala do vážných finančních problémů a její význam

rychle upadal. Činnost definitivně ukončila v roce 1912.

American Fur Company (Americká kožešinová společnost) – společnost založená Johnem Jacobem Astorem k obchodu s kožešinami na území Spojených států, ve sporné oblasti na tichomořském pobřeží Ameriky a v Číně. John J. Astor založil společnost v roce 1808 a zakrátko patřila nejen k největším společnostem ve Spojených státech, ale též představovala vážnou konkurenci i pro →Společnost Hudsonova zálivu. Přestože její aktivity v →Astorii, při ústí řeky Columbie přerušila britsko-americká →válka v roce 1812, neznamenalo to oslabení Astorových pozic v obchodu s kožešinami, protože se společnost zmocnila kontroly Jihozápadní společnosti a rozšířila své podnikání v oblasti Velkých kanadských jezer. Od druhé poloviny 20. let pak kontroloval Astor bohatá loviště na horní Missouri a jeho společnost se podstatným způsobem podílela na rozšiřování zeměpisných znalostí o území západně od Mississippi. Výpravy vysílané Společností do tohoto regionu mapovaly toky řek a potoků bohatých na bobří osady a těchto informací využívaly jak americké úřady, tak i osadníci, kteří přicházeli na západ jako kolonisté. Když se na počátku 30. let 19. století objevily první příznaky konce zlaté doby obchodu s kožešinami, začal Astor prodávat svým bývalým konkurentům podíly *American Fur Company* a v roce 1838 se stáhl z obchodování s kožešinami úplně. Společnost potom postupně omezovala svoje aktivity na oblast Velkých jezer a velkých plání. V roce 1864 pak odprodala všechny svoje stanice →Severozápadní společnosti, což znamenalo konec její činnosti.

■ John Denis Haeger: *John Jacob Astor, Business and Finance in the Early Republic*, Detroit 1991.

Americká protiimperialistická liga
viz **American Anti-Imperialist League**

Americká protiotrokářská společnost
viz **American Anti-Slavery Society**

Americká kolonizační společnost
viz **American Colonization Society**

Americká kožešinová společnost
viz **American Fur Company**

Americká Samoa viz území Spojených států

americké Panenské ostrovy viz Panenské ostrovy USA

Amerika – kontinent na západní hemisféře dosahující s přilehlými ostrovy rozlohy 42 549 000 km². Přes 1 001 500 000 obyvatel podle odhadů z 2018. Její tři části – Severní, Střední a Jižní Amerika – se rozkládají mezi 85°40' severní zeměpisné šířky a 56° jižní zeměpisné šířky. Názvu Amerika použil poprvé německý kosmograf Martin Waldseemüller v roce 1507. Kryštof Kolumbus považovaný tradičně za jejího objevitele pokládal ostrovy i sám kontinent (v němž však spatřoval také velký ostrov) za součást Asie, a tento názor přijímala zpočátku španělská a pak i evropská veřejnost. Tuto představu zpochybnil Amerigo Vespucci po svém návratu z cest k brazilským břehům v dopisech bývalému zaměstnavateli Lorenzu di Pierfrancescovi de Medici a spolužáku Pierovi Soderinimu ze 4. srpna 1504. V letech 1504–1506 se překlady dopisů objevily v celé Evropě a výraz *Mundus Novus* (tedy Nový svět), který Vespucci použil pro ostrovy a zemi v oceánu, se začal užívat pro celý nově objevený kontinent. Ve stejné době se snažilo několik evropských kosmografů zachytit znovu obraz Země v podobě Ptolemaiova Světového atlasu (*Tabulae geographicae...*), rozšířeného o země a ostrovy objevené Španěly a Portugalci. Patřil k nim i německý tiskař a kartograf Martin Waldseemüller, který už v roce 1506 zhotovil dřevěné tiskařské štočky, kde použil pro Nový svět pojmenování Amerika. 25. dubna 1507 pak vydal spis *Cosmographie introductio cum quibusdam geometriae ac astronomiae principiis ad eam rem necessariis. In super quattuor America Vespucci navigationes* (Úvod do kosmografie...), na němž pracoval od roku 1506. Spis se skládal ze dvou částí. První popisovala mapu světa, vysvětlení základních pojmů geometrie a astronomie a pomáhala čtenáři mapu pochopit. Druhá obsahovala latinský překlad Vespucciho dopisu. V oné první části Waldseemüller vysvětloval, proč zvolil právě výraz *Amerika*. Pojmenování po objeviteli bylo podle něj tím spíš na místě, že názvy Evropa i Asie byly odvozeny od ženských jmen. Obě Waldseemüllerova díla stejně jako mapa moří (odkud však název Amerika zmizel) získala záhy značnou

popularitu, což nepochybně napomohlo rozšíření jména, jehož pro kontinent v Atlantském oceánu užil. Do 20. století se přitom dochoval jediný exemplář Waldseemüllerovy mapy světa. Ze zámku Wolfegg byl zapůjčen do Národního muzea americké historie Smithsonianova institutu ve Washingtonu.

■ Seymour I. Schwartz – Ralph E. Ehrenberg: *The Mapping of America*, New York 1980.

Amerika, naše viz Naše Amerika

Amerika, Ruská viz Ruská Amerika

Andská skupina (*Pacto Andino*) – skupina zemí v andské oblasti Jižní Ameriky – Bolívie, Peru, Ekvádor, Kolumbie, Venezuela a do roku 1976 také Chile. Po podepsání →Andského paktu v roce 1969, který zdůrazňoval především ekonomickou spolupráci, se později objevily snahy posílit i politické vazby a přinejmenším konzultovat jak otázky společného zájmu, tak i stanoviska k širším problémům.

Andský pakt (*Pacto Andino*) – subregionální uskupení menších latinskoamerických zemí v andské oblasti. Založen v rámci →Latinskoamerického sdružení volného obchodu v roce 1969 v Cartageně. Sdružení za účasti Chile (do roku 1976), Bolívie, Ekvádoru, Peru, Kolumbie a Venezuely mělo chránit zájmy malých a středních zemí. Ty se cítily ohrožovány ekonomicky silnými státy Latinskoamerického sdružení a doufaly v příznivý vliv nového uskupení na ekonomiky signatářů. Trh s 90 miliony obyvatel se společným hrubým produktem ve výši cca 130 miliard US \$ měl tak představovat hospodářské území schopné konkurovat Brazílii a Argentině a zároveň poskytovat záruky rozvoje všech zúčastněných států. Z existence paktu těžily zpočátku Kolumbie, Peru a Ekvádor, ale brzy se začaly projevovat problémy. Přestože měl pakt společné orgány, výbor pro plánování a pro export, soudní dvůr, parlament, radu ministrů zahraničí členských zemí, různost zájmů společné akce v praxi brzdila. Původní ambiciózní projekt tak nenašel naplnění, přestože pakt nepochybně zaznamenal i značné úspěchy – od roku 1969 do počátku 80. let vzrostl obchod mezi účastnickými státy ze 100 milionů na 1,2 miliardy US \$, a to i přesto, že se nepodařilo úplně odstranit cla mezi signatář-

skými zeměmi a vůbec nedošlo ke zřízení společné celní hranice vůči třetím zemím. Řada ambiciózních rozvojových programů se pak neuskutečnila vůbec nebo došlo jen k částečné realizaci. Světová recese a zadlužení všech latinskoamerických zemí se na počátku 80. let projevíly nepříznivě i v Andském paktu, obchod silně poklesl a v polovině desetiletí začaly rozhovory o reformě uskupení končící v roce 1987 podpisem protokolů z Quita, jimiž získal Andský pakt výrazně skromnější podobu. Akta z La Pazu dohodnutá roku 1990 ovšem znamenala opětovný návrat k vyšším ambicím. Pakt usiluje o celní unii, harmonizaci makroekonomické politiky, zejména v podobě směnných kurzů, a sjednocení daňového systému. Změny přinesly vzestup obchodní výměny, kterou dál posílila v roce 1992 smlouva o volném obchodu s Mexikem. Na konci roku přijal andský parlament sociální chartu, která se měla stát základem pro spravedlivější sociální politiku v oblasti paktu. V 90. letech se však začala na druhé straně mezi zeměmi paktu prosazovat tendence uzavírat se státy mimo pakt dvoustranné smlouvy. Ty však stabilitu uskupení ohrožovaly. Zvlášť nebezpečné bylo v tomto smyslu přibližování některých členů k jiným hospodářsko-politickým uskupením, příklad v zájmu Bolívie o vstup do Mercosu-ru. V roce 1996 se Pakt transformoval v Comunidad Andina a v následujících letech některé státy společenství opouštěly (Venezuela), zatímco jiné se stávaly přidruženými členy (Chile, Argentina, Brazílie, Paraguay, Uruguay) či pozorovateli (Španělsko, Maroko).

anexe Havajských ostrovů viz Havajské ostrovy, anexe

anexionismus – hnutí požadující připojení Kuby k USA. Zformovalo se v prostředí kritiky španělské koloniální politiky ve druhé polovině 40. let 19. století jednak na Kubě (především v Havaně a Matanzasu), jednak mezi kubánskými emigranty v New Yorku. V kolonii tvořili jeho stoupence především osoby spatřující v připojení ke Spojeným státům záruku dalšího pokračování otrokářství na ostrově, emigrantská skupina pak viděla v anexi způsob modernizace kubánské společnosti a ekonomiky ve smyslu demokratizace a zavedení moderních strojů a technologií především do kubánského cukrovárnictví a dopravy. O naplnění progra-

mu anexionismu se v letech 1849–1851 pokusil Narciso López, který po útěku z Kuby zorganizoval několik pokusů o invazi z amerického území. Ty měly vyvolat anexionistické povstání na ostrově. Všechny pokusy však skončily bez úspěchu, López pak byl při posledním z nich zajat a popraven. Až do poloviny 50. let pak hledali jeho nástupci pro svůj program podporu v USA, kde ovšem nadcházející krize vedoucí k občanské válce bránila i těm skupinám, které s myšlenkou anexe sympatizovaly, přímo se na Kubě angažovat. Když byl v roce 1855 popraven další z představitelů anexionismu Ramón Pinto, ztratilo hnutí definitivně na významu. Přesto až do konce 19. století vystupovali v koloniální společnosti jednotlivci, kteří se k anexionismu hlásili, aniž by se ovšem pokoušeli program naplnit tak, jak se o to snažil Narciso López či Ramón Pinto.

■ Basil Rauch: *American Interest in Cuban, 1848–1855*, New York 1948; Heminio Portell Vilá: *Narciso López y su época*, I–III, La Habana 1930–1958; Josef Patrný: *US Expansionism and Cuban Anexionism in the 1850's*, Praha 1990.

El Filibustero. Časopis vydávali v USA v polovině 50. let 19. století kubánské exulanti, stoupenci anexionismu. Illegálně ho dopravovali na Kubu, a proto ho tiskli na cigaretovém papíře, aby mohli poslat co nejvíc výtisků najednou.

angosturský kongres viz kongres angosturský

Anguilla – ostrov v souostroví Malé Antily v Karibském moři o rozloze 96 km² (s ostrovem Sombbrero). 15 753 obyvatel (odhad 2021), z toho většina afrického původu a mulatů, minorita irského původu. Hlavní město The Valley (3 269 obyvatel). Úřední jazyk: angličtina. Náboženství převážně protestantské denominace (anglikánská církev 40 %, metodisté 33 %, adventisté 7 % a další včetně katolíků a moravských bratří), minority tvoří hinduisté a další. Zámořské území Velké Británie.

Ostrov byl objeven v roce 1493 za druhé Kolumbovy → výpravy, britskou kolonií se stal v roce 1650. Od 18. století byl spravován společně s ostrovy → Saint Kitts a Nevis. Bouře v 60. letech 20. století vyvolaly britskou intervenci. V roce 1980 získala Anguilla samosprávu.

Guvernéři

1983–1987	Alastair Turner Baillie
1987–1989	Geoffrey Owen Whittaker
1989–1992	Brian Canty
1992–1995	Alan William Shave
1995–1996	Alan Hoole
1996–2000	Robert Harris
2000–2004	Peter Johnstone
2004–2006	Alan Huckle
2006–2009	Andrew George
2009–2013	Alistair Harrison
2013–2017	Christina Scott
2017–2020	Timothy John Foy
2021–2023	Dileeni Daniel-Selvaratnam
od 2023	Julia Crouch

Anian, úžina – tichomořská část předpokládané námořní spojnice mezi Atlantským a Tichým oceánem. Evropští kartografové a námořníci předpokládali tuto úžinu někde v severní Americe a v průběhu 16. a 17. století se ji několikrát pokoušeli objevit. Za její tichomořské ústí považovala část zeměpisců počátku 17. století Kalifornský záliv. Východní ústí cesty měla pak představovat Hudsonova zátoka. Anianskou úžinu se pokoušela najít např. → výprava Urdanetova.

■ Alvaro del Portillo: *Descubrimientos y exploraciones en las costas de California. 1532–1650*, Madrid 1982.

Antarktická Francie (*La France Antarctique*) – francouzská ostrovní kolonie v zálivu

Guanabara. Založil ji Nicolás Durand Chevalier de Villegagnon (1510–1572), absolvent univerzity v Paříži a po krátkou dobu reprezentant francouzského kalvinismu. Durand chtěl vybudovat v Americe novou společnost a útočiště pro souvěrce pronásledované v Evropě pro náboženské přesvědčení. Jako viceadmirál Bretaně připravil s pomocí koruny výpravu, jíž se účastnilo na palubách tří lodí na 600 mužů obojího vyznání. Výprava opustila Dieppe 14. srpna 1555 a po velkých problémech dospěla k pobřeží Brazílie. 10. listopadu výprava zakotvila u ostrova Gobernador v Guanabarském zálivu, kde se Villegagnon rozhodl založit osadu. V ní pak prosazoval velmi tuhou disciplínu. Pokus o spiknutí organizovaný kritiky přísného vůdce kolonie byl jen předzvěstí pozdějších problémů, které se projevovaly ve stále horších vztazích mezi protestanty a katolíky. Přes dobré hospodářské výsledky (osada exportovala do Evropy kampaškové dřevo) v roce 1559 Villegagnon osadu opustil. V následujícím roce ji napadli Portugalci. Malá část Francouzů unikla a zachránila se u přátelských domorodců na pevnině, velkou většinu osadníků však útočníci pobili. Kolonie přestala existovat a Francouzi se už nikdy nepokusili o její obnovu.

■ Regina Johnson Tomlinson: *The Struggle for Brazil: Portugal and the „French Interlopers“*, New York 1970; Jean de Léry: *Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brazílii slove*, Praha 1957.

antiamerikanismus viz yankee

Antigua a Barbuda (*State of Antigua and Barbuda*) – ostrovní stát ve východní části karibské oblasti o rozloze 442 km². 100 772 (odhad 2022) obyvatel (z toho 31 % ve městech), 91 % afrického původu, 1,7 % evropského původu, alfabetyzace 90 %. Hlavní město St. John (22 219 obyvatel). Úřední jazyk: angličtina. Náboženství převážně anglikánské. Konstituční monarchie s Karlem III. jako panovníkem reprezentovaným generálním guvernérem, parlament britského typu. Hlavní hospodářská odvětví jsou stavební průmysl, zpracování cukrové třtiny a bavlny (olej z bavlněných semen) a turistika, jejíž význam neustále roste. Zemědělství se zaměřuje hlavně na pěstování cukrové třtiny a bavlny. 7 % pracovních sil je zaměstnáno v zemědělství, 11 % v průmyslu, 82 % v obchodu a službách. Měnová jednotka:

východokaribský dolar (za 0,37 US \$), HDP na hlavu 18 416 US \$.

V předkolumbovské době byly ostrovy osídleny primitivními zemědělci. Antigua byla objevena druhou Kolumbovou → výpravou a v roce 1632 kolonizována Angličany. Hlavním ekonomickým odvětvím se stalo pěstování cukrové třtiny a stále větší procento obyvatel tvořili otroci afrického původu. 1. listopadu 1981 došlo po dohodě s Británií k vyhlášení nezávislosti s následným přijetím do OSN a → Organizace amerických států. Premiérem zůstal i po vyhlášení nezávislosti představitel Dělnické strany Antiguy (*Antigua Labour Party*) Vere C. Bird.

Premiéři

1974–1994 Vere Cornwall Bird

1994–2004 Lester Bird

2004–2014 Winston Badwin Spencer

od 2014 Gaston Browne

■ Alan Burns: *History of the British West Indies*, London 1965; Eric Williams: *From Columbus to Castro: The History of Caribbean. 1492–1969*, London 1969.

Anti-Imperialist League viz **Americká protimperialistická liga**

Antily Britské viz **Britské Antily**

Antily Francouzské viz **Francouzské Antily**

Antily Nizozemské viz **Nizozemské Antily**

Antioquia – departement na severozápadě Kolumbie o rozloze 63 612 km². 6 845 093 obyvatel (z toho 67,3 % ve městech), 88 % evropského původu a mesticů, 10,9 % afrického původu, 0,5 % Indiánů, alfabetizace 95,2 %. Hlavní město Medellín (2 533 424 obyvatel), další významná města: Bello (476 716 obyvatel), Itagüí (253 865 obyvatel), Envigado (230 635 obyvatel) a Apartadó (169 319 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou obchod, bankovníctví, těžba minerálů a kovů (zlato, stříbro, železo, měď, uhlí, nikl a rtuť), textilní, chemický a farmaceutický průmysl, hutnictví, strojírenství, výroba transportních zařízení, stavebnin a papíru, potravinářský průmysl založený na produkci banánů, kávy, kakaa, fazolí, tabáku a juky a na chovu dobytka, v menší míře pak na pěstování ovoce, zeleniny a bavlny.

V předkolumbovské době byla oblast obydlena různými indiánskými kmeny. První Evropané se dostali na pobřeží až při Bastidasově výpravě a → výpravě Coseově v letech 1500 a 1501; do vnitrozemí pak při výpravě Jerónima Luise Teleja a Jorge Robleda v roce 1541, kdy Španělé založili v údolí Aburrá město Antioquia. Nejdůležitější ekonomickou aktivitou koloniálního období byla těžba zlata a pěstování kakaa. Za stabilizace, která následovala po → válkách za nezávislost Latinské Ameriky, se stala významným produktem káva a Antioquia patřila k nejrozvinutějším oblastem Kolumbie. Dnes je považována za druhou nejprůmyslovější oblast země. V průběhu 19. století náležel region postupně v rámci častých územních reorganizací do různých provincií a států (Antioquia, Medellín a Córdoba). Se současným statutem a v dnešních hranicích existuje od roku 1909.

antiotrokářství viz **abolicionismus**

Apachi (*Apache*) – skupina indiánských kmenů příslušejících jazykově a kulturně k rodině Athabasků. Vlastním jménem se nazývají Nde, Dine či Inde (lidé), pojmenování Apačové pochází z jazyka Zuñi, kde znamená nepřítel. Do oblasti dnešního Jihozápadu USA a severního Mexika, kde se s Apači setkali v 16. století Evropané (jejich počet dosahoval v této době patrně 5–6 tisíc), přicházeli jejich předkové jako kočovní lovci bizonů a sběrači vyznávající animismus pravděpodobně od 11. do 14. století ze subarktické části severní Ameriky. Jedna z těchto skupin se už během této migrace oddělila a dostala se do oblasti východních plání, kde se přiblížila v kulturní sféře kmeni Kiowů natolik, že se o ní hovoří jako o Kiowa Apačích. Ostatní Apači se dělí do tří velkých skupin: Meskalero, Chiricahua (Čirikákové) a západní Apači, členících se na řadu dalších kmenů, podkmenů a tlup (Lipanové, Mogollón, Mimbřeño, Jicarilla atd.), odlišujících se dialekty a některými kulturními rysy. Zřejmě pod vlivem kultury → pueblo Indiánů se z některých skupin stávali polousedlí zemědělci pěstující hlavně dýně a kukuřici. Většinou však zůstávali u lovu a sběračství, od 18. století znamenalo velkou změnu životního stylu Apačů přijetí koní. Zvířata pocházela z divokých stád, která vznikla z koní uprchlých ze španělských osad. Apači se brzy stali vedle → Komančů nejuznávaněj-

šími jezdci jižních plání. V průběhu 18. století si uchovali mimořádné postavení na hranicích španělské koloniální říše, protože je Španělé považovali pro jejich bojovnost za závoru bránící pronikání dalších evropských mocností do bezprostřední blízkosti místokrálovství → Nové Španělsko. Základní sociální jednotkou Apačů byla matrilineární rodina, politickou jednotkou pak tlupa přijímající jméno svého vůdce. Během 19. století se Apačové dostali do přímého kontaktu s rostoucím množstvím bílých osadníků, což vedlo k řadě konfliktů. Tlupy Mangase Colorada, Juha, Victoria a Geronima patřily v 60. až 80. letech k hlavním protagonistům indiánských válek. Nájezdy Apačů na bílé samoty a osady v New Mexicu, Arizoně a Texasu i jejich útoky na zásobovací a armádní kolony, zejména v oblasti Apačského průsmyku, pak trvale zneklidňovaly usedlíky a místní administrativu. Jenom Geronimové tlupě je připisována smrt minimálně dvou tisíc lidí. Jednotlivé skupiny nicméně odcházely pod silicím tlakem armády postupně do rezervací hlavně v Novém Mexiku, Arizoně a Oklahomě. Jako poslední kapitulovala v roce 1886 skupina Geronimova, která se mohla vrátit na Jihozápad až po několikaletém pobytu v izolaci na Floridě. V rezervacích také žije část z 112 000 Apačů dodnes, menší počet zůstal i na mexické straně hranic.

Apollo program viz program Apollo

Appomatox, kapitulace viz kapitulace v Appomatoxu

APRA (*Alianza Popular Revolucionaria Americana*) – populistické hnutí s různorodým a proměnlivým obsahem hlásící se k marxismu. Založil ho v mexickém exilu v roce 1924 peruánský studentský vůdce Victor Raúl de la Torre prezentující jako hlavní cíl Aliance naplnění pěti programových bodů: boj proti imperialismu, dosažení politické a ekonomické jednoty Latinské Ameriky, internacionalisaci Panamského průplavu, zestátnění velkých podniků a statků a neustálé projevy mezinárodní solidarity s utlačovanými třídami na celém světě. Protože nebylo možné nastolit v Peru pro přílišnou slabost dělnické třídy a kulturní zaostalost lidových vrstev socialismus, muselo nastoupit provádění národní politiky, která spočívala na spojenectví proletariátu, rolnictva, maloburžoazie a intelektu-

álů pod vedením střední vrstvy. Kromě těchto hlavních cílů se v hnutí s různým důrazem ozývalo volání po provedení pozemkové reformy a sociální a politické integraci indiánského obyvatelstva do společnosti, které bylo jinak jedním z hlavních předmětů úvah jiného peruánského stoupence marxismu a zakladatele Socialistické strany Peru José Carlose Mariáteguiho. APRA získala kritikou politiky Spojených států řadu stoupenců nejen v Peru, a Victor Haya de la Torre dokonce několikrát kandidoval v prezidentských volbách. Na druhé straně ale musel čelit politické perzekuci a hledat azyl v zahraničí v době, kdy byla činnost hnutí zakázána. V průběhu druhé světové války se APRA transformovala ve vlivnou levicovou politickou stranu, o jejíž spolupráci se ve volebních kampaních ucházeli nejen kandidáti středových, ale i pravicových stran, jimž pro získání podpory stačilo odmítavé stanovisko vůči Spojeným státům. K moci se APRA dostala v polovině 80. let, kdy opustila svoje radikální stanoviska a přišla s reformním programem, který se však podařilo naplnovat jen v omezené míře za rostoucích korupčních skandálů. Ty vedly v roce 1990 k volebnímu vítězství nezávislého kandidáta Alberta Fujimoriho, který získal zdůrazňováním potřeby nutných změn řadu bývalých voličů APRA.

■ Carol Graham: *Perus APRA. Parties, Politics, and the Elusive Quest for Democracy*, Boulder 1992; Mariano Valderrama – Jorge Chullen et al. (ed.): *El APRA: un camino de esperanzas y frustraciones*, Lima 1980.

Arapahové (*Arapaho*) – severoamerický indiánský kmen z jazykové skupiny Algonkinů. Do 17. století žili jako lovci a zemědělci v okolí Velkých kanadských jezer, pak se přestěhovali do prérijní oblasti dnešního Kansasu a Colorada. Tady se stali kočovnými lovci bizonů organizovanými v tlupách tvořených několika matrilineárními rodinami. Tlupy se scházely zpravidla pouze jednou ročně k ceremoniím vrcholícím tancem slunce. Důležitým měřítkem postavení ve společnosti se stalo vlastnictví koní, kteří sloužili bojovníkům nejen při lovu, ale i při válečných výpravách. Ve druhé polovině 19. století se Arapahové dostávali stále častěji do kontaktů s bílými kolonisty, což vedlo k řadě konfliktů, a kmen se tak stal přímým účastníkem indiánských →válek. Jedna z tlup byla přitom zlikvidována v →masakru v Sand Creeku, na druhé straně se Arapahové

účastnili i → bitvy u Little Bighornu. Už během válek byli Arapahové nuceni odejít do rezervací v Kansasu a do indiánského → teritoria, kde byla později objevena ropa a zemní plyn, což přineslo kmeni značné bohatství.

Arauca – departement na severovýchodě Kolumbie o rozloze 23 818 km². 294 206 obyvatel (z toho 54,6 % ve městech), 93 % evropského původu a mesticů, 4 % afrického původu, 2,22 % Indiánů, alfabetizace 90,3 %. Hlavní město Arauca (96 814 obyvatel), další významná města jsou přístav Arauquita (18 723 obyvatel), Tame (20 011 obyvatel), Saravena (50 230 obyvatel) a Fortul (15 081 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví tvoří těžba ropy a dřevařství. Zemědělství se zaměřuje hlavně na chov dobytka, v menší míře pak na produkci banánů, kávy, kaka, fazolí, tabáku, juky, kukuřice, rýže, cukrové třtiny, zeleniny a bavlny.

V předkolumbovské době obydlena různými indiánskými kmeny. Během koloniálního období neprojevili Španělé o region žádný zájem. V průběhu 19. století a většiny 20. století náležela oblast postupně do různých provincií a států, zejména do → Casanare. Samostatným departementem se stala v rámci ústavní reformy v roce 1991.

Araukánci – skupina jazykově a kulturně příbuzných kmenů v jižní části amerického kontinentu. V době příchodu Španělů dosahovala jejich sídla až k poušti Atacama. Odmítli uznat nadvládu Evropanů a pod jejich soustavným tlakem ustupovali stále k jihu, aby zaujali za řekou Bío-Bío pozice, které za občasných konfliktů udrželi až do poloviny 19. století. Araukánci se obvykle dělají do tří základních zeměpisně vymezených skupin. Největší je skupina západních And a tichomořského pobřeží. Pojmenování jedné z tamních podskupin Mapuče se někdy užívá pro všechny chilské Araukánce. Druhou skupinou jsou pak Araukánci andské vysočiny Pehuenčové a třetí skupinou jsou potomci Mapučů, kteří přicházeli do dnešní západní Argentiny od 17. století a postupně přijímali některé prvky kultury Patagonců. V literatuře figurují pod různými jmény (Moluče, Puelče atd.). Araukánci byli už v době příchodu Španělů usedlými zemědělci pěstujícími kukuřici a brambory a chovajícími lamy, kteří si doplňovali úrodu svých políček lovem, rybolovem a sběrem. Od konce 16. sto-

letí je začal výrazně ovlivňovat kontakt se Španěly. Důležitou ekonomickou aktivitou se stal chov koní, vedle tradičních řemesel (hrnčířství, tkalcovství a košíkářství) se začalo rozvíjet i zpracování kovů (měď, zlato a stříbro). Patrilineární rody žily v usedlostech tvořených skupinami rodin a v jejich čele stáli dědiční náčelníci. Přes trvalé napětí mezi Araukánci a španělskou administrativou se prosazovalo mezi Indiány křesťanství, které vytlačilo starší teistické náboženství, to však Araukánci částečně inkorporovali do učení křesťanských misionářů. Podle odhadů žije dnes v Chile a v Argentině asi 900 000 Araukánců, z toho 50 000 v Argentině.

Araukánie – oblast v jižní části Chile mezi řekami Bío-Bío a Toltén obývaná Araukánci. Na západě tvoří hranici tichomořské pobřeží, na východě pak hranice s Argentinou. Má rozlohu přes 30 000 km². Začala se vytvářet ve druhé polovině 16. století, kdy se sem stahovali pod tlakem Španělů Araukánci ze severnějších oblastí. Z Evropanů se do Araukánie poprvé pokusila proniknout → výprava Alvaradova a později → výprava Valdíviova. Valdívio se marně pokoušel Araukánce podrobit, přičemž utrpěl od náčelníka Lautara, svého bývalého sluhy, těžkou porážku. Španělům se pak nikdy nepodařilo Araukánii trvale okupovat a řeka Bío-Bío zůstala hranicí mezi bílým a indiánským osídlením v Chile až do poloviny 19. století. Tehdy přišla chilská vláda s programem podpory přistěhovalectví do regionu a Chilané z jiných částí země i Evropané (především Němci) vybudovali v Araukánii celou řadu osad a měst. Teprve v tomto období došlo k faktickému začlenění Araukánie do Chile.

Argentina (*República Argentina*) – stát v jihozápadní části Jižní Ameriky o rozloze 2 780 400 km². 47 327 407 obyvatel (z toho 92,1 % ve městech), 97,2 % kreolů a mesticů (prvních asi 83 %), 2,2 % Indiánů, alfabetizace 95 %, očekávaná délka života při narození 77,8 roku, muži 74,7, ženy 81,1 roku. Hlavním městem je Buenos Aires (17 541 141 obyvatel, metropolitní oblast), další významná města jsou Córdoba (1 573 000) Rosario (1 532 000), Mendoza (1 173 000). Úřední jazyk je španělština. Náboženství hlavně římskokatolické 92 % (praktikujících 20 %). Republika v čele s prezidentem, 23 provincií a federální distrikt.

Hlavní hospodářská odvětví jsou zpracování zemědělských produktů (potravinářský průmysl), textilní a chemický průmysl, strojírenství a výroba automobilů. Zemědělství se zaměřuje na pěstování obilí, kukuřice, cukrové řepy, sóji, slunečnice a čiroku, chov dobytka (hovězí, ovce, prasata), rybolov. Nerostné suroviny: ropa, zemní plyn, zinek, olovo, železná ruda, měď, cín, uran. 5,3 % pracovních sil je zaměstnáno v zemědělství, 28,6 % v průmyslu a 66,1 % ve službách. Měnová jednotka: peso (0,013 US \$), HDP na hlavu 23 862 US \$.

Předkolumbovské a koloniální období

Před příchodem Evropanů žili na pampách kočovní Indiáni. Pro Španělsko tuto oblast objevila Solísova → výprava. Až do roku 1776 byl region součástí místokrálovství → Peru, poté se stal novým → místokrálovstvím La Plata. Vzhledem k exportu kůží měl úzké kontakty s Británií, jejíž armáda obsadila 2. července 1806 Buenos Aires. Invazní síly však kreolská milice rychle vytlačila, což upevnilo sebevědomí kreolské společnosti. V období → válek za nezávislost Latinské Ameriky byl 25. května 1810 → místokrál kreoly sesazen.

Nezávislost

Problémem tohoto období byla snaha Buenos Aires vytvořit nezávislý stát z celého místokrálovství, což odmítaly vlivné skupiny v Paraguai i Uruguayi. Nejednoty využilo Španělsko k pokusu o zvrácení situace. Armáda independentistů vedená Josém Franciscem de → San Martínem nebezpečí zažehnala a region si uchoval svobodu. 9. června 1816 byla vyhlášena nezávislost Spojených provincií La Plata. Hlavou státu se stal Juan Martín de Pueyrredón, jehož hlavní ambicí bylo rozšíření války za nezávislost do Chile a Peru. Tažení San Martína do Chile a → bitvy u Chacabuca a u Maipú tento cíl splnily a země se mohla věnovat vlastním problémům. Část z nich měla základ v rozdílech mezi Buenos Aires jako nejnadvýšejší částí státu, dalšími pobřežními provinciemi a provinciemi vnitrozemskými, jejichž ekonomické zájmy, především přístup k exportní a importní politice, stály často v přímém protikladu. Hospodářství bylo založeno na dobytkařství a exportu kůží, loje a hovězího masa. V politické sféře se období po roce 1820 vyznačovalo anarchií. Nezávislost nepřinesla jednotu, ale spíše tendenci k partikularismu. Po celé dese-

tiletí trvaly spory mezi Buenos Aires a provinciemi, mezi stoupenci unitárního státu a federalisty, mezi ústřední vládou a regionálními zájmy. Rámec stávající správy se rozpadl a moc vykonávali lokální → caudillové. Guvernér v Buenos Aires Martín Rodríguez, hrající roli hlavy státu, neměl jiný úkol než vyjednat mír mezi znesvářenými místními vůdci a také řešit spor s Brazílií, který přerostl v letech 1825–1828 v argentinsko-brazílskou → válku. Rodríguezovým nástupcem se stal Bernardino Rivadavia, liberální politik usilující o vytvoření unitárního a ekonomicky výkonného státu. Dobytkařská oligarchie vedená bohatým statkářem Juanem Rosasem se proti těmto plánům postavila a donutila Rivadaviu k abdikaci. V prosinci 1828 se pokusil o neúspěšný protirosasovský puč generál Juan Lavalle, jehož akce však v konečném důsledku znamenala naopak spíše posílení Rosasových pozic. Rosas, považující demokracii a liberalismus za ohrožení společnosti, dosáhl postavení diktátora. Přes formální podporu federalismu prováděl centralizační politiku preferováním Buenos Aires. Základnou jeho moci byl velkostatek, jak v podobě hospodářské jednotky, tak i prostředku politické a sociální kontroly, v jehož zájmu nastolil režim zvaný → rosismus. V letech 1829–1932 vládl jako absolutní vládce, pak se do března 1835 stáhl, aby poté opět převzal vládu, u níž setrval dalších 17 let. Režim se těšil podpoře části argentinské společnosti, která za odstranění hrozby anarchie a příslibů míru odevzdala Rosasovi moc, již diktátor vykonával s pomocí byrokracie, armády a policie. Celní opatření, jimiž chránil Rosas zájmy svých stoupenců, vedly na přelomu 30. a 40. let ke konfliktu s Británií a Francií, které dokonce překročily až k blokadě argentinského pobřeží. Proti nepočetným kritikům používal Rosas teror, zejména v provincii Buenos Aires, kde bylo centrum jeho moci. Na konci 40. let však začala síla režimu upadat, a když se proti němu postavily společné síly provincie Entre Ríos, Uruguaye a Brazílie, ocitl se Rosas v defenzivě, jeho armáda 3. února 1852 v bitvě u Caseros podlehla a Rosas odešel do emigrace. Moci se poté ujal Urquiza, který svolal do Santa Fé ústavodárné shromáždění, zrušil cla mezi provinciemi, otevřel plavbu po Uruguay a Paraná a stanovil odvody do společné pokladny podle příjmů jednotlivých provincií. Oznámil také, že jeho vláda bude nadále re-

spektovat autonomii provincií a moc jednotlivých caudillů. Buenos Aires odmítlo uzнат Urquizova opatření a vystoupilo z konfederace. V květnu 1853 schválilo shromáždění novou ústavu, k níž Buenos Aires nepřistoupilo. Republika byla organizována na principu federace se silnými autonomními provinčními vládami. Prvním prezidentem státu s novou ústavou se stal Urquiza, federaci řídil ze státu Paraná. Prvním dekretem prohlásil celnici v Buenos Aires za majetek federace, čímž chtěl zajistit vládě finanční prostředky. Buenos Aires zůstávalo v izolaci a nejevilo žádnou ochotu ke smíru. Urquiza se pokusil s podporou Rosaria zlomit pozici vzpurné provincie jako nejdůležitějšího přístavu v tomto regionu, ale jeho snaha ztroskotala na vazbách zahraničních obchodníků na partnery v Buenos Aires. Napětí mezi konfederací a Buenos Aires tak rostlo, podněcováno tajně Brazílií, již nestabilní silného konkurenta vyhovovala. V roce 1859 došlo u Cepeda k bitvě mezi Urquizou a guvernérem Buenos Aires Bartolomeo Mitrem. Mitre prohrál a přistoupil na požadavek vítězů, aby se připojil ke konfederaci. Ve volbách v roce 1860 zvítězil Santiago Derqui, guvernérem Buenos Aires zůstal Mitre. Už v roce 1860 se objevilo nové napětí doprovázené celou řadou srážek. 17. dubna 1861 se oddily Buenos Aires a konfederace utkaly nedaleko řeky Pavón. Mitre tentokrát zvítězil, ale nepodařilo se mu prosadit centralizaci moci, i když Buenos Aires určovalo hlavní rysy vývoje ve státě. Stalo se hybným momentem modernizace a ovlivňovalo příliv emigrantů v následujícím období. Mitre musel i nadále čelit odstředivým snahám provinčních guvernéřů. V roce 1863 vedl separatistickou vzpouru v La Rioja Chacho Peñaloza, ve druhé polovině 60. let potlačovala armáda povstání Fructuosa Ontiverose, Juana Puebly, Felipe Varely a Ricardo López Jordána. Mitre a jeho nástupci Domingo Faustino Sarmiento, Nicolás Avellaneda a Julio Argetino Roca usilovali o zmírnění odstředivých tendencí, posunovali hranice kolonizované půdy do vnitrozemí a k jihu, což doprovázelo rozšiřování železniční sítě. Na výstavbě tratí se podílel zahraniční (především britský) kapitál, který se angažoval i v dalších hospodářských odvětvích. Vláda také zvýhodňovala zakládání zemědělských kolonií v Santa Fé, kde se nechoval dobytek, ale pěstovalo obilí (tzv. revoluce na pampách). Začalo také období masivní-

ho přistěhovalectví. Generace politiků přicházejících po roce 1862 odmítala historické tradice a usilovala o modernizaci a upevnění vazeb na evropské mocnosti. Za úřadování Carlose Pellegriniho už považovala vládnoucí vrstva společnosti Argentinu za budoucího vůdce Latinské Ameriky a protiváhu Spojených států. Tento vzestup sebevědomí plynul i z rezignace místních caudillů na uzurpaci moci centrální vlády v 70. letech. Guvernéř provincie Entre Ríos Ricardo López Jordán tehdy ukončil politiku přehlížení federálních úřadů, již zahájil v roce 1876 pod heslem „Obrana suverenity provincie“. Prezident Miguel Juárez Celman amnestoval jeho činy ze 70. let, a uzavřel tak období roztržičnosti, i když prvním prezidentem, který vystupoval jako reprezentant celého státu, byl až Julio Roca. Ten se dostal k moci díky podpoře guvernéřů z nejdůležitějších provincií, dál si ale udržoval svoje pozice hlavně prostřednictvím Autonomistické národní strany (*Partido Autonomista Nacional*). S úspěchem také pokračoval v budování silné federální armády garantující jednotu státu. Ještě před koncem století se mezi různými rychle vznikajícími a mizejícími stranami objevila Občanská radikální jednota (*Unión Cívica radical*), mezi jejíž nejvýraznější osobnosti patřil v letech 1896–1905 Hipolito Yrigoyen. Na přelomu století se v prezident-ském úřadě střídali Pellegrini s Rocou, stále větší váhu však měli radikálové jako mluvčí středních vrstev požadujících podíl na politické moci. Organizovat se začalo i dělnické hnutí, kde se projevoval silný vliv anarchismu přinášeného především imigranty z jižní Evropy. Už v roce 1894 tak Juan Justo založil Socialistickou stranu (*Partido Socialista*). V roce 1916 se v Argentině prezidentské volby konaly poprvé na základě zákona o všeobecném tajném hlasovacím právu, který prosadil prezident Roque Sáenz Peña. Tehdy se projevil změny na politické scéně. Vítězem se stal Hipolito Iri-goyen reprezentující zejména střední městské vrstvy, čímž skončilo období převahy zástupců velkostatků v politickém životě Argentiny. Za první světové války těžila Argentina ze své pozice dodavatele zemědělských produktů oběma bojujícím stranám. Společenské napětí vyvolané vlnou stávek po skončení války zmírnilo sociální zákonodárství (zaměřené především na poměry zemědělských dělníků a nájemců) prezidenta Yrigoyena a jeho nástupce Marcela

T. Alveara, který v roce 1926 vydal zákon o zřízení zemědělských družstev. Na počátku velké →krize znárodnila Argentina v roce 1929 ropný průmysl, reprezentovaný především majetkem *Standard Oil Company*, což vedlo ke zhoršení vztahů s USA. Zhroucení argentinského exportu už v prvních měsících krize znamenalo radikální růst nezaměstnanosti především v Buenos Aires, odkud se šířil neklid v podobě stávkového hnutí po celé zemi. Jedním z důsledků nestability byl vojenský puč Josého Felixe Uribura. Uriburův nástupce Agustín Pedro Justo se pokusil obnovit privilegované vztahy s Británií. Smlouva z roku 1933 zvýhodňovala argentinské exportéry masa na britském trhu a britské zboží v Argentině. S Brazílií a Uruguayí hledala Argentina cesty k omezení hrozby levicového hnutí a v roce 1935 s nimi uzavřela dohodu o společném postupu proti komunismu. Na počátku druhé světové války úspěšně čelila za prezidentů Roberta M. Ortize a Ramóna Castilla americkému tlaku, aby skončila s neutralitou ve vztahu k Německu a Itálii. Roli tu hrála nepochybně nejen velká kolonie německých a italských přistěhovalců, ale také obdiv k italskému korporativismu u vlivných skupin politického spektra a odborů. Válečné události přitom opět znamenaly pro argentinskou ekonomiku značné příjmy, protože země dodávala oběma stranám konfliktu jak zemědělské produkty, tak i strategické suroviny. V roce 1943 došlo k vojenskému puči generála Artura Rawsona, který zahájil období četných změn ve vedení státu.

Období po roce 1945

Během změn si stále upevňoval pozice Juan Domingo Perón, člen profašistické Skupiny sjednocených důstojníků (*Grupo de oficiales unidos*), kde reprezentoval tzv. plukovníké křídlo. Perón kandidoval v prezidentských volbách v roce 1946 s demagogickým programem mísičím protiamerický nacionalismus se sliby sociálních reforem ve městech a změn v zemědělské politice vlády. S podporou odborových organizací ve volbách zvítězil a v letech 1946–1948 zahájil znárodňovací kampaň, kdy se do majetku státu plně dostala doprava, plynárenské a telefonní podniky apod. V roce 1947 vznikla Perónistická strana a byl oznámen ambiciózní pětiletý plán rozvoje národního hospodářství. Perón se snažil posilovat styky

se sousedními státy, což považoval za první krok k vytvoření „Velké Argentiny“ v hranicích bývalého místokrálovství La Plata. Program →justicialismu a nová ústava z roku 1949, která prohlašovala nerostné bohatství za majetek státu, garantovala právo na práci, na spravedlivou odměnu a preferovala odborové organizace, byly Perónovým pokusem získat si širokou společenskou podporu v době stále narůstajícího napětí se Spojenými státy a kritiky z tradičních stran. Popularitu Perónovy vlády posilovaly aktivity jeho manželky Evy v sociální oblasti a mezi argentinskými odboraři. Opětovné vítězství v prezidentských volbách roku 1951 však nemohlo splnění slibů režimu přinést. Volby se konaly už v době počínajících ekonomických potíží a problémy se stále prohlubovaly. Osud Perónova režimu pak předznamenala smrt populární Evity, která podlehl v červenci 1952 rakovině. Když začal zasahovat nedostatek financí i armádu, došlo 16. června 1955 k neúspěšné vzpourě námořnictva a 16. září k vojenskému povstání v Córdoba. O čtyři dny později odjel Perón ze země a vláda se ujala armáda. Generál Pedro de Aramburu zrušil platnost ústavy z roku 1949, zahájil útok na odbory, které patřily k hlavním oporám perónismu, a 30. listopadu 1956 rozpustil Perónistickou stranu. Nástupce Arturo Frondizi, kandidát Radikální unie, pak hledal pro svou politiku podporu jak u perónistů, tak u komunistů a realizoval některé body jejich programu (politická amnestie, zvýšení platů v průmyslu, obchodní dohoda se SSSR). Pokračující ekonomické problémy a růst levicového hnutí spatřujícího příklad v Castrově Kubě však dále destabilizovaly situaci až k dalšímu vojenskému puči 28. března 1962. Jeho výsledkem se stalo rozpuštění parlamentu a politických stran, aniž by došlo ke zmírnění vnitropolitických rozporů. Navíc se projevil vážné spory mezi jednotlivými armádními složkami a různými skupinami vysokých důstojníků. Vítězný kandidát Republikánské unie Arturo Umberto Illía prováděl politiku předchozích vlád, tedy kombinaci nacionalistických opatření proti zahraničním firmám v zemi, znárodňování dalších odvětví ekonomiky (energetický průmysl) a populistických gest, jako bylo zvýšení platů doprovázené proklamací o boji proti inflaci. Obnovení činnosti politických stran využila především levice a perónisté, spolupracující úzce s komunistic-

kou stranou. Růst síly těchto skupin byl jediným viditelným výsledkem Illiovy vlády, která na druhé straně vůbec neuspěla ve svém programu ozdravení hospodářství. Za těchto okolností vystoupila opět armáda, která Illiu 28. června 1966 svrhla a generál Juan Carlos Onganía převzal moc. Opět zakázal činnost politických stran a rozpustil kongres i provinční parlamenty. Neúspěch v hospodářském programu vedl v roce 1970 k dalšímu vojenskému převratu. V roce následujícím pak přislíbil jeden z jeho vůdců a prozatímní hlava státu generál Alejandro Lanusse návrat k civilní vládě. Podle zpochybňovaných volebních výsledků zvítězil v prezidentských volbách roku 1973 kandidát levých peronistů, člen Justicialistické osvobozené fronty a starý Perónův spolupracovník Hector J. Cámpora. Vypsal pak nové volby, v nichž získal po svém návratu ze španělského exilu přes 60 % hlasů Juan Domingo Perón, s nímž kandidovala na úřad viceprezidenta jeho třetí žena Maria Estela Martínez de Perón. Prezident nebyl schopen sjednotit levé a pravé křídlo svého hnutí, jejichž boj navíc probíhal v ovzduší poznamenaném vzednutou vlnou levicového i pravicového terorismu. Během posledních měsíců své vlády věnoval Perón pozornost právě zápasu proti teroristům z *Ejército Revolucionario Popular* (ERP, levice), *montoneros* (leví peronisté) a *Alianza Argentina Anticomunista* (AAA, pravice), zahraničněpolitické aktivity mířily především do sousedních zemí, kde se Perón pokoušel čelit růstu vlivu Brazílie zejména v ekonomické oblasti. Stejně neúspěšná jako Perón byla v boji proti terorismu po prezidentově smrti Maria Estela Martínez (v úřadě od 1. července 1974). Politická nestabilita zhoršovala hospodářskou situaci charakterizovanou vysokou inflací (335 % jen v roce 1975) a neustálým poklesem objemu zahraničních investic. 24. března 1976 se ujal po dalším vojenském puči moci generál Jorge Rafael Videla, který zbavil úřadů všechny guvernéry, zakázal činnost politických stran i odborů a rozpustil parlament. Pokračovala však činnost pravicových teroristických komand, rostl počet zmizelých a politických vražd. Přes značné úsilí se vojákům nedařilo zlepšit hospodářskou situaci a v zahraničněpolitické sféře zůstával problémem vztah s Brazílií, vyznačující se značnou rivalitou. Se stejnými potížemi se potýkal i režim generála Leopolda Fortunata Galtieriho,

kteří musel odstoupit po neúspěšné →válce o Malvíny, v níž Británie představovala protivníka nad argentinské síly. Jeho nástupce generál Reynaldo Benito Bignone zahájil proces demokratizace povolením činnosti odborů a vypsáním svobodných prezidentských voleb. Zvítězil v nich reprezentant Radikální občanské unie (*Unión Cívica Radical*) Raúl Alfonsín, jehož nástupem do úřadu 10. října 1983 skončilo období vojenských režimů, během nichž zmizelo podle údajů národní vyšetřovací komise 9 000 osob, nezávislé odhady pak uvádějí počet obětí a zmizelých mezi 20 000 a 30 000. V říjnu 1984 vyřešila Argentina vleklý zahraniční spor a její zástupci podepsali v Římě za zprostředkování Vatikánu spolu reprezentanty Chile dohodu o ukončení pohraničního sporu v oblasti kanálu Beagle. V následujícím roce zavedla vláda ve snaze ozdravit finanční systém novou měnovou jednotku austral a v úsilí vyrovnat se s minulostí postavila před soud některé členy předchozího vojenského režimu. Dlouholeté tresty vězení se pak staly předmětem velkých celospolečenských diskusí a sporů. 3. října 1986 oznámil Alfonsín plán rozsáhlých reforem v sociální oblasti, decentralizaci správy a zmenšení role státu v ekonomice. Po neklidu v armádě byly vydány zákony o amnestii na činy z období vlády vojenské junty. Za stále se zhoršující hospodářské situace zvítězil ve volbách v roce 1989 pravý peronista Carlos Menem, čelící v době nástupu do úřadu více než 50% devalvaci a inflaci ve výši 20 000 % ročně. S přímým odkazem na neoliberalní ekonomické teorie zahájil masivní ozdravný hospodářský program (doprovázený zavedením nové měnové jednotky peso s fixní cenou na dolar v poměru 1 : 1) a omilostnil odsouzené členy vojenských junt. Na mezinárodní scéně dosáhla jeho administrativa úspěchu podpisem dohody o vzniku organizace Mercosur, která usnadňovala argentinskému zboží cestu na brazilský trh. Dalším úspěchem bylo urovnání vztahů s tradičním obchodním partnerem Británií, poškozených válkou o Malvíny. Tyto úspěchy pozitivně ovlivnily i realizaci Menemova hospodářského programu a přes kritiku odborových organizací odmítajících vládní politiku omezování sociálního zákonodárství byl Menem ve volbách v roce 1994 zvolen na další funkční období. To ovšem poznamenaly rostoucí hospodářské potíže dané částečně vazbou pesa na dolar, která zdražovala argen-

tinské výrobky na zahraničních trzích. Negativní roli v argentinské ekonomice hrála v druhé polovině 90. let i krize na mezinárodních finančních trzích, neustále rostoucí dluh Argentiny u zahraničních věřitelů a MMF (dosahoval výše 140 miliard dolarů) a nekonrolovatelný růst dluhu vnitřního. Menem tak opouštěl úřad uprostřed velkých problémů argentinské ekonomiky. Nestabilita poznamenávala i politiku Menemova nástupce radikála Fernanda de la Rúa; Argentinu začal opouštět zahraniční kapitál, propadala se domácí výroba a rostla nezaměstnanost. Veřejnost ztratila důvěru v bankovní systém, což se projevilo v roce 2001 masivním výběrem vkladů a proměnou argentinské měny za dolary, které pak Argentinci ukládali v zahraničí. Nedostatek hotovosti pak nedůvěru a krizi jen prohluboval a reakce vlády, zmrazení kont a omezení bankovních výběrů vedly k masovým protestům, během nichž zasahovala v ulicích policie. Srážky pokračovaly i po vyhlášení nouzového stavu v prosinci 2001 a kulminovaly před vánočními svátky, kdy prezident odstoupil. Na několik hodin se pak stal prozatímním prezidentem Ramón Puerta a poté byl zvolen sněmovnou Adolfo Rodríguez Saá. Po týdnu horečné činnosti mu zákonodárny sbor odmítl podporu a prezident 1. ledna rezignoval. Začátek vlády dalšího muže v prezidentském úřadě, zvoleného opět zákonodárným sborem, Eduarda Duhalde provázely stejné problémy jako vlády jeho předchůdců. Hospodářská krize dosahovala vrcholu, v průběhu roku 2002 klesl HDP o 10 % a pod hranici chudoby se dostala víc než polovina obyvatel. Postiženy byly především střední vrstvy, nejdřív čtyřicetiprocentní devalvací, potom nucenou výměnou úspor v dolarech za pesu v poměru stanoveném vládou – tzv. pesifikace, což pak vedlo k další devalvací. Nárůst sociální nerovnosti doprovázel růst kriminality i násilí ve společnosti. Vláda přitom nepřestávala zdůrazňovat, že východisko z krize představuje stabilizace rozpočtu a zlepšení pozic země v přístupu k financím na mezinárodní scéně. Za této situace se konaly v dubnu roku 2003 prezidentské volby. Výsledky jejich druhého kola, které se uskutečnilo v květnu 2003, určilo rozhodnutí druhého muže v pořadí z prvního kola. Carlos Menem z voleb odstoupil, a vítězem se tak stal levicový peronista, guvernér provincie Santa Cruz Nestor Kirchner, kandidující za uskupení Fronta

pro vítězství. Pokračoval v ekonomické politice svého předchůdce, k níž se přihlásil i tím, že ponechal dosavadního ministra hospodářství Roberta Lavagneho v úřadě. Země se postupně vymanila z recese, což vedlo k poklesu nezaměstnanosti i napětí ve společnosti. Vláda nepřestávala zdůrazňovat zejména nutnost snížení, resp. restrukturalizace zahraničního dluhu. K získání potřebných prostředků měl přispět na jedné straně prodej státních dluhopisů (část nakoupila Chávezova Venezuela, s níž byla Kirchnerova vláda ideově spřízněna a udržovala s ní úzké vztahy), na straně druhé pak dodržování fiskální disciplíny při udržování sociálního míru. Na domácí scéně se vrátil k problematice politiky vojenského režimu, a před soudem tak znovu stannuli někteří představitelé armády, kteří nebyli potrestáni v první vlně procesů v 80. letech nebo byli amnestováni Menemem. Zahraniční politiku určovalo Kirchnerovo antiamerické smýšlení a sympatie k myšlenkám levicových představitelů subkontinentu – Cháveze, Luly a Moralese. Ekonomický růst Argentiny prvního desetiletí 21. století ovšem doprovázela vysoká inflace (trvale kolem 25 %), projevovaly se i další problémy – korupce a nepotismus, které ve zvýšené míře provázely zemi i po změně na místě hlavy státu. Ve volbách v roce 2007 zvítězila Kirchnerova manželka Kristina Fernández Kirchner a podle obecného přesvědčení politických analytiků měla v následujících prezidentských volbách následovat znovu kandidatura Nestora Kirchnera. Ten však v roce 2010 nečekaně zemřel, a do volební kampaně tedy vstoupila znovu úřadující prezidentka. Sice zvítězila, ale kritické hlasy se ozývaly se stále větším důrazem. Nespokojenost vyvolávala vysoká inflace, ekonomický růst se prakticky zastavil, rostl tlak na producenty zemědělských produktů, u nichž hledal stát prostředky na financování své sociální politiky, narůstala i korupce a v úřadech se objevovaly stále častěji osoby z okolí prezidentky a jejích spolupracovníků. Všechny tyto jevy kritizoval během předvolební kampaně Mauricio Macri a jeho Uskupení pro změnu. Macri sliboval změny v ekonomické oblasti, tady zejména snížení inflace, likvidaci korupčního prostředí, skoncování s nepotismem a konec orientace na levicové režimy v zahraniční politice. Inflaci se mu zmenšit nepodařilo, ekonomika stagnovala, a v kampani roku 2019 se tedy Macri ne-

mohl vykázat žádnými viditelnými výsledky. Získal sice přímo ve volbách překvapivé množství hlasů, podle politických komentátorů však hlavně proto, že Alberta Fernández, stojícího v čele kandidátky nakonec vítězného levicového uskupení, doprovázela adeptka viceprezidentského úřadu obecně odmítaná Kristina Fernández (nejsou příbuzní). Alberto Fernández musel po nástupu do funkce řešit problém zahraničního dluhu, kde se jeho vyjednávačem při jednání s MMF a dalšími věřiteli nepodařilo dosáhnout dohody, nové problémy pak přinesla pandemie koronaviru. Argentina jí byla těžce postižena, což mělo vážné konsekvence pro argentinskou ekonomiku. 22. října 2023 se konalo první kolo prezidentských voleb. Jeho vítězem se stal perónista Sergio Massa (přes 36 % hlasů), do druhého kola postoupil i antisystémový politik, ekonom Javier Milei (necelých 30 %). Jeho uskupení se pak stalo třetí největší silou v zákonodárném sboru. Výsledek druhého kola (19. listopadu 2023) byl pro analytiku velkou otázkou, odhadovali, že roli nebude hrát jen volba těch, jejichž kandidáti v prvním kole neuspěli, ale i jejich volební účast vůbec. Účast sice byla nakonec vysoká, ale volby rozhodovala hlavně nespokojenost veřejnosti se stávající vládou perónistů. Milei dostal o více než 10 % hlasů víc než Massa a stal se ke zděšení nejen argentinské, ale celé latinskoamerické levice argentinským prezidentem.

Prezidenti

1826–1827 Bernardino Rivadavia
 1827 Vicente López y Planes
 1827–1835 občanská válka s řadou místních caudillů, neschopných dosáhnout širšího uznání
 1835–1852 Juan Manuel de Rosas
 1852–1860 Justo José de Urquiza
 1860–1862 Santiago Derqui
 1862–1868 Bartolomé Mitre
 1868–1874 Domingo Faustino Sarmiento
 1884–1880 Nicolás Avellaneda
 1880–1886 Julio Argentino Roca
 1886–1890 Miguel Juárez Celmán
 1890–1892 Carlos Pellegrini
 1892–1895 Luis Sáenz Peña
 1895–1898 José Evaristo Uriburú
 1898–1904 Julio Argentino Roca
 1904–1906 Manuel Quintana
 1906–1910 José Figueroa Alcorta
 1910–1914 Roque Sáenz Peña

1914–1916 Victorino de la Plaza
 1916–1922 Hipólito Irigoyen
 1922–1928 Marcelo Torcuato de Alvear
 1928–1930 Hipólito Irigoyen
 1930–1932 José Félix Uriburú
 1932–1938 Agustín Pedro Justo
 1938–1942 Roberto Mario Ortiz
 1942–1943 Ramón S. Castillo
 1943 Arturo Rawson
 1943–1944 Pedro Pablo Ramírez
 1944–1946 Edelmiro Julián Farrell
 1946–1955 Juan Domingo Perón
 1955 Eduardo Lonardi
 1955–1958 Pedro Eugenio Aramburu
 1958–1962 Arturo Frondizi
 1962–1963 José María Guido
 1963–1966 Arturo Umberto Illia
 1966–1970 Juan Carlos Onganía
 1970–1971 Roberto Marcelo Levingston
 1971–1973 Alejandro Agustín Lanusse
 1973 Héctor José Cámpora
 1973–1974 Juan Domingo Perón
 1974–1976 María Estela Isabel Martínez-Perón
 1976–1981 Jorge Rafael Videla
 1981 Roberto Eduardo Viola
 1981–1982 Leopoldo Fortunato Galtieri
 1982–1983 Reynaldo Benito Bignone
 1983–1989 Raúl Alfonsín Foulkes
 1989–1999 Carlos Saúl Menem
 1999–2001 Fernando de la Rúa
 2001 Ramón Puerta
 2001–2002 Adolfo Rodrigo Saá
 2002–2003 Eduardo Duhalde
 2003–2007 Nestor Kirchner
 2006–2015 Cristina Fernández de Kirchner
 2015–2019 Mauricio Macri
 2019–2023 Alberto Angel Fernández
 od 2023 Javier Milei

■ *Historia de la nación argentina*, I–X, 2. vyd., Buenos Aires 1939–1950; Ysabel Rennie: *The Argentine Republic*, New York 1945; Ernesto Palacio: *Historia de la Argentina*, I–II, Buenos Aires 1957; Ricardo Levillier (ed.): *Historia argentina*, I–IV, Buenos Aires 1968; David Rock: *Argentina 1516 ai 1987: From Spanish Colonization to Alfonsín*, Berkeley 1987; María Saenz Quesada: *La Argentina. Historia del país y de su gente*, Buenos Aires 2001; Jiří Chalupa: *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*, Praha 2012.

Archipiélago de San Andrés, Providencia y Santa Catalina – kolumbijský departement na stejnojmenných ostrovech asi 700 km sever-

ně od kolumbijského pobřeží o celkové rozloze 52,5 km². 78 413 obyvatel (z toho 92 % v hlavním městě), 58 % afrického původu, alfabetizace 100 %. Hlavní město San Andrés (71 305 obyvatel). 70 % obyvatel bilingvních (angličtina, španělština). Hlavní hospodářská odvětví jsou turistika a obchod (San Andrés má status volného přístavu). Okrajový význam má stavební průmysl a těžba písku. Jediným významnějším zemědělským odvětvím je pěstování kokosových palm. V oblasti rybolovu převládlo s přílivem turistů sportovní rybaření.

V předkolumbovské době byly ostrovy obydleny indiánskými rybáři. Španěly byly objeveny možná už za první Kolumbovy → výpravy, podle jiných pramenů až výpravou Ojedovou v roce 1510. K nepříliš úspěšnému pokusu o kolonizaci došlo hned po vytvoření správního celku Veragua. Na konci 16. století začali Španělé s výstavbou opevnění proti útokům pirátů. V 17. století se holandská a angličtí korzáři (mj. Mansvelt 1664 a Morgan 1670, 1689) několikrát pokusili zřídit zde pevné základny. Španělé odpověděli silnější kolonizací, už od roku 1633 sem začali pro osadníky dovážet černé otroky. V průběhu 18. století ostrovy správně příslušely k různým administrativním jednotkám (Veragua, Guatemala, Cartagena). V letech 1806–1808 okupovány Británií. Také v průběhu 19. a 20. století byly ostrovy postupně součástí několika administrativních celků a staly se předmětem sporů mezi Kolumbií a Nikaragou, vyřešených smlouvou Esguerra–Bárceñas z roku 1928 ve prospěch Kolumbie. Nikaragua se pak pokoušela získat některé menší ostrůvky, a dokonce zpochybnit dohodu z roku 1928 u Mezinárodního soudního dvora v Haagu. Její ambice však nedošly nikdy naplnění. V roce 1953 byly ostrovy prohlášeny volným přístavem a podle ústavního zákona z roku 1991 získaly status departementu.

Arizona – stát na Jihozápadě USA o rozloze 295 234 km². 7 278 717 obyvatel (60 % evropského původu, 4,1 % afrického původu, 4,6 % Indiánů a 29 % Hispánců). Hlavní město Phoenix (1 624 569 obyvatel), další významná města jsou Tucson (545 775 obyvatel) a Mesa (508 958 obyvatel). Do Unie vstoupila jako 48. stát 14. února 1912. Hlavní hospodářská odvětví jsou turistika, potravinářský a důlní průmysl, výroba letadel a raket. Zemědělství se zaměřuje na pěstování bavlny, zeleniny,

citrusových plodů, kukuřice, čiroku, pšenice a ječmene.

Před příchodem Evropanů byla řídce osídlena Indiány, kteří se živilí primitivním zemědělstvím a lovem. Španěly byla objevena v roce 1539 Markosovou → výpravou. Jezuitský páter Eusebio Francisco Kino zde založil na konci 17. a na počátku 18. století několik → misí. Od vyhlášení nezávislosti Mexika v roce 1821 byla součástí tohoto státu. Podle → smlouvy z Guadalupe Hidalgo z roku 1848 připadla Spojeným státům, které dále rozšířily její území v roce 1853 Gadsdenovou → koupí. Na počátku občanské → války v USA byla krátce kontrolována → Konfederací, v roce 1863 však přešla trvale pod kontrolu unionistů. Od 60. let do roku 1886 bylo území → teritoria jevištěm opakovaných indiánských nájездů a konfliktů spojených zejména s kmenem → Apačů a jejich náčelníkem Geronimem.

Arkansas – stát na středním Jihozápadě USA o celkové rozloze 137 732 km². 3 017 804 obyvatel (z toho 77 % evropského původu, 15,2 % afrického původu, 0,8 % Indiánů a 7 % Hispánců). Hlavní město Little Rock (202 591 obyvatel), další významná města jsou Fort Smith (88 039 obyvatel) a Fayetteville (85 257 obyvatel). Do Unie vstoupil jako 25. stát 15. června 1836. Hlavní hospodářská odvětví jsou turistika, výroba potravin, chemikálií, papíru, nábytku, elektromotorů, dílů pro automobilový a letecký průmysl, strojírenství a výroba oceli. Zemědělství se zaměřuje především na pěstování bavlny, sóji, rýže, vína, zeleniny, pšenice a ovoce.

Před příchodem Evropanů zde žili primitivní zemědělci a lovci. Pro Evropu objevila region Sotova → výprava v roce 1541. Ve druhé polovině 17. století prošly oblastí dvě francouzské expedice, → výprava Jollietova v roce 1673 a → výprava La Salleho v roce 1682. Francouz Henri de Tonta zde také v roce 1686 založil první stálou osadu. V roce 1763 odstoupila Francie toto území Španělsku, ale v roce 1800 ho získala zpět. → Koupí Louisiany v roce 1803 přešel Arkansas pod vlajku Spojených států. V roce 1861 se Arkansas odtrhl od Unie a připojil se ke → Konfederaci. Početná skupina místních stoupenců Severu nicméně opustila stát a bojovala v unionistických jednotkách. Přes relativně malý počet černošského obyvatelstva zde docházelo zejména v období růstu

hnutí černošských aktivistů v 50. a 60. letech 20. století k rasovým konfliktům, z nichž nejznámější byly bouře v Little Rocku v roce 1957.

armáda kontinentální – ozbrojené síly vytvořené v červnu 1775 rozhodnutím kontinentálního kongresu k ochraně zájmů obyvatel třinácti britských kolonií v Americe. Jejím jádrem se staly miliční jednotky, které se zúčastnily bitvy u Bunker Hillu. Poté co jejich velení převzal 3. července 1775 George Washington, došlo na základě jednání kongresového výboru, místních parlamentů a samotného Washingtona k jejich reorganizaci a rozšíření na 20 370 mužů rozdělených do 26 praporů. 16 praporů mělo postavit Massachusetts, 5 Connecticut, 2 Rhode Island a 3 New Hampshire. Později kongres rozhodl o vytvoření dalších jednotek podřízených Washingtonovi i v ostatních koloniích, které se připojily k válce za nezávislost Spojených států. Nábor však probíhal pomalu, mj. díky finančním problémům, s nimiž se potýkaly i milice jednotlivých kolonií. Přes všechny potíže však zejména díky úsilí George Washingtona, který dokonce nesl značnou část nákladů na její udržování, představovala kontinentální armáda bojeschopné těleso. V průběhu války byla opakovaně reorganizována a počet jejích příslušníků silně kolísal. Nejvíce jich sloužilo patrně v roce 1776 – 46 900, vedle nich postavily státy dalších 42 700 miličních vojáků. Největší vojenský útvar během války dosáhl asi 17 000 mužů oddílů kontinentální armády i milice. Kontinentální armádu rozpustil kongres 2. června 1784.

■ Charles Royster: *A Revolutionary People at War: The Continental Army and the American Character. 1775–1783*, Chapel Hill 1979.

Aruba – zámořská provincie Nizozemského království v karibské oblasti. Je tvořena jediným ostrovem o rozloze 180 km². 116 576 obyvatel. Hlavní město Oranjestad (28 294 obyvatel). Až do roku 1986 byla částí Nizozemských Antil. Podle ústavy je integrální součástí království. Nejdůležitější hospodářské aktivity představuje zpracování venezuelské ropy, turistika a farmaceutický průmysl s výrobou kosmetiky z jediné místní ekonomicky využívané rostliny aloe.

V předkolumbovském období obývali ostrov primitivní zemědělci a rybaři. Španělé

ho nekolonizovali a pořádali sem jen výpravy lovců otroků. V roce 1636 ho obsadili Nizozemci a vedle Curaçaa či St. Eustatia zde vybudovali důležitou základnu podlouhdého obchodu. Kromě toho zde začali s pěstováním cukrové třtiny, což mělo za následek masivní dovoz černých otroků. Zrušení otroctví v roce 1863 třtinové plantáže nezničilo, vedlo však k dovážení pracovních sil z nizozemských asijských kolonií. Po druhé světové válce se na ostrovech projevil snahy o zrušení koloniálního statusu a v roce 1954 získala Aruba v rámci širšího celku dalších nizozemských ostrovů v tomto regionu vnitřní samosprávu se statusem zámořské provincie a integrální části království. Na Arubě se pak objevilo silnější separatistické hnutí, které 1. ledna 1986 vedlo k vyčlenění tohoto ostrova z Nizozemských Antil. Arubě se poté dostalo stejného statusu jako Nizozemským Antilám.

■ Cornelius Ch. Goslinga: *Aruba: Short History*, Oranjestad – Aruba 1978.

asiento – právo obchodu s otroky ve španělských koloniích. Vzhledem k významu otroctví v některých regionech Ameriky a z toho vyplývajících možností zisku se o právo asienta zajímala celá řada obchodníků s otroky nejen ze Španělska, ale i z Portugalska a dalších zemí. Anglická diplomacie dokonce využila jednání o utrechtské smlouvě k prosazení monopolu anglických otrokářů ve španělské Americe v první polovině 18. století. Podle některých historiků financovaly výnosy z tohoto lukrativního obchodu přinejmenším zčásti první průmyslovou revoluci v Británii.

■ Eric Williams: *Capitalism and Slavery*, Chapel Hill, NC 1944.

Astoria – stanice pro obchod s kožešinami založená podle plánu Johna Jacoba Astora (odtud jméno) v ústí řeky Columbie 23. března 1811. John Astor založil v roce 1808 *American Fur Company* (Americkou kožešinovou společnost), jejíž agenti pak nakupovali a vyměňovali kožešiny daleko od hranic tehdejších Spojených států. V roce 1810 pak vytvořil *Pacific Fur Company* (Tichomořskou společnost pro obchod s kožešinami), která měla vyvíjet činnost v oblasti západně od St. Louis až po tichomořské pobřeží, kde se měla stát centrem podnikání osada Astorie. K dosažení ústí Columbie vyslal Astor v září 1810 dvě skupiny,

první na lodi *Tonquin*, jejíž kapitán dosáhl cíle v březnu 1811 a agent Duncan McDougal založil plánovanou stanicí. Druhá skupina vedená Williamem Price Hunttem opustila St. Louis v březnu 1811 a dospěla do Astorie dne 15. února 1812. Postupovala proti proudu Mississippi, poté západně územím kmene Vran, přes kontinentální předěl k řece Snake a k ústí Columbie. Po příjezdu další Astorovy lodi *Beaver* v květnu 1812 rozšířila posádka stanice svoje aktivity do vnitrozemí, k ústí Okanagany a řekám Spokane a Snake. Dne 29. června 1812 opustila Astorii skupinka zaměstnanců společnosti vedená Robertem Stuartem, aby informovala Astora v jeho newyorském sídle o dosažených úspěších. Postupovala podél Snake, jako první bělošská výprava prošla Jižním průsmykem (*South Pass*), přezimovala na řece Platte a dorazila do St. Louis 30. dubna 1813. Za britsko-americké →vátky se stanice zmocnili zástupci britské →Severozápadní společnosti a přejmenovali ji na Fort George. Gentskou →smlouvou připadla stanice opět Spojeným státům pod původním jménem.

■ James Ronda: *Astoria and Empire*, Lincoln 1990.

Atlántico – departement na severním pobřeží Kolumbie o celkové rozloze 3 386 km². 2 722 128 obyvatel (z toho 78,5 % ve městech), 77,75 % kreolů a mesticů, 20,84 % afrického původu, 1,33 % Indiáni, alfabetyzace 87,3 %. Hlavní město Barranquilla (1 274 250 obyvatel), další města Soledad (632 014 obyvatel) a Malambo (123 278 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou obchod a služby, chemický a farmaceutický průmysl, hutnictví, strojírenství, papírenský průmysl, potravinářský průmysl založený na produkci banánů, kukuřice a juky, v menší míře pak na pěstování fazolí, rýže, rajských jablíček, ovoce a bavlny.

V předkolumbovské době byla obydlena různými indiánskými kmeny, většinou karibské jazykové skupiny. První Evropané se dostali na pobřeží při Bastidasově →výpravě a →výpravě Ojedově v letech 1500 a 1508, kolonizaci však bránil špatný přístup do ústí Magdaleny, který ztěžoval využívání vnitrozemí. Mnohem většího významu proto nabyly jiné karibské přístavy, zejména Cartagena, z níž byla jako *Tierra adentro* oblast spravována. V průběhu 19. století příslušel region postupně k různým administrativním celkům (Barlovento, Bolívar, Magdalena, Sabanilla). Jeho

význam začal růst s rozvojem paroplavby po Magdaleně a Barranquilla se stávala nejdůležitějším říčním a důležitým námořním přístavem země. Současný status a dnešní hranice získal departement v roce 1910.

atlantická charta viz charta atlantická

audiencie – především soudní instituce ve španělských koloniích v Americe. Audiencemi se nazývaly i oblasti spadající pod příslušný soud. Kromě soudních funkcí měly audiencie i některé funkce správní. Audiencie a jejich prezidenti v hlavních městech →místokrálovství hráli také roli jisté kontroly politiky místokráľů. V 16. století ustavila koruna tyto audiencie: Guatemala, Charcas, Chile, Manila, Mexico, Nová Galicie (Guadalajara), Panama, Quito, Santa Fé de Bogotá a Santo Domingo. V průběhu 17. a pak 18. století došlo k některým změnám, podstatně se systémem změnil až za bourbonských →reform.

■ Horst Pietschmann: *Staat und staatliche Entwicklung am Beginn der spanischen Kolonisation Amerikas*, Münster 1980; Allan J. Kuethe – Kenneth J. Andrien: *The Spanish Atlantic World in the Eighteenth Century. War and the Bourbon Reforms. 1713–1796*, Cambridge 2014.

Ayacucho viz bitva u Ayacucho

Aztékové, Aztécká říše viz říše Aztéků

B

Bahamy (*The Commonwealth of The Bahamas*) – souostroví a stejnojmenný státní útvar východně od Floridy o rozloze 13 880 km² (asi 700 ostrovů, z toho 29 obydlených). 400 516 (odhad 2022) obyvatel (z toho 83,2 % ve městech), 90,6 % afrického původu, 4,7 % evropského původu, alfabetyzace 98 %, očekávaná délka života při narození 73,3 roku, 70,8 roku muži, 75,8 roku ženy. Hlavní město Nassau (274 400 obyvatel), další významné město Freeport–Lucaya (26 914). Úřední jazyk: angličtina. Náboženství 69,9 % protestantské denominace, 12 % katolíci, 13 % další křesťanské denominace. Parlamentní monarchie v rámci Commonwealthu, hlavou král Karel III., zastupovaný guvernérem, v čele vlády premiér Philip Davis (od roku 2021), území rozděleno do 31 distriktů. Hospodářství je založeno přede-

vším na turistice, jejíž příjmy znamenají 50 % hrubého národního produktu, bankovníctví, výrobě rumu, cementu a farmaceutickém průmyslu. Zemědělství se zaměřuje na chov drůbeže, pěstování citrusových plodů a zeleniny. Význam má lov humrů. Nerostné suroviny: sůl a aragonit. 3 % pracovních sil zaměstnány v zemědělství, 11 % v průmyslu, 49 % ve službách, 37 % v turistice. Měnová jednotka: bahamský dolar (1 US \$), roční produkt na hlavu 32 400 US \$.

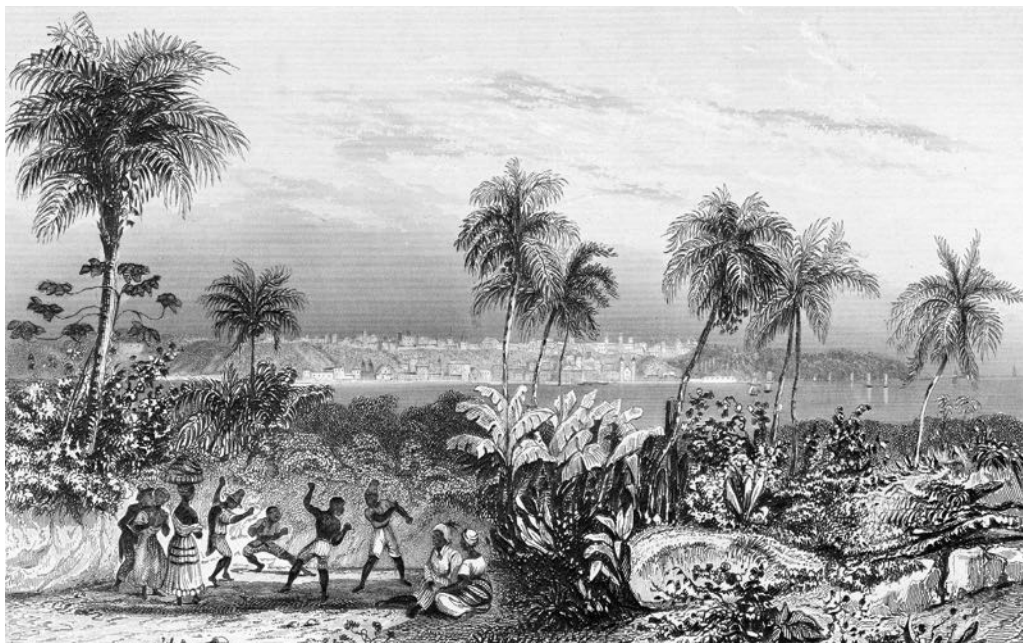
Před příchodem Evropanů žili na ostrovech Indiáni Aravakové živící se sběrem, lovem, rybolovem a primitivním zemědělstvím. Byl to patrně právě jeden z bahamských ostrovů Watling, který 12. října 1492 spatřil jako první známku Nového světa Kolumbus. Ten také dal ostrůvku s domorodým názvem Guanahaní jméno San Salvador. Španělé však ostrovy nazývané Lucayos (ze španělského *cayos* – nízké ostrůvky) nekolonizovali a podnikali sem jen nájezdy k získání otroků. V letech 1562–1563 navštívil souostroví John Hawkins a po 60 letech, patrně v roce 1629, zde Angličané založili první trvalou osadu na ostrůvku Fernandina (nazývaném později New Providence). V roce 1666, kdy měla osada asi 250 lidí pěstujících převážně bavlnu a tabák, požádali její obyvatelé o status kolonie a právo volby vlastního guvernéra. Na počátku 80. let zaútočili na ostrovy Španělé, neboť je považovali za nebezpečné centrum pirátů, a na počátku 18. století zničil osadu společný nájezd francouzských a španělských sil. Kontroly New Providence se však zcela zmocnili námořní lupiči, které vedl Edward Teach zvaný Černovous, a teprve zásah anglického kapitána Woodese Rogerese v roce 1718 obnovil pořádek. Brzy nato již na Bahamách žilo asi tisíc osadníků, mezi nimiž byla i skupina německých emigrantů. Významnou ekonomickou aktivitou se stalo získávání soli, prodávané do britských kolonií na pevnině. Ve válce za nezávislost Spojených států zničili osadu na New Providence Američané a v roce 1781 obsadili Bahamy Španělé. Podle pařížské →smlouvy z roku 1783 však připadly Bahamy opět Británii a přestěhovalo se sem mnoho loajalistických rodin z Georgie a Karolíny. V této době rychle rostl význam pěstování třtiny a výroby cukru, což s sebou neslo podstatný nárůst počtu barevného obyvatelstva na ostrovech. Většina příjmů plynula z těchto odvětví i potom, co zde bylo v roce 1838 zruše-

no otroctví. Za občanské →války v USA se ostrovy staly základnou podloudného obchodu, stejně jako v období prohibice ve Spojených státech. Ve druhé světové válce měly Bahamy velký strategický význam jako základna pro boj s ponorkami. Po válce zde vzniklo hnutí za samostatnost. 7. ledna 1964 jim byla přiznáno právo na samosprávu a 10. července 1973 byla vyhlášena nezávislost v rámci britského Commonwealthu. Vládnoucí stranou byla v tomto období Pokroková liberální strana (*Progressive Liberal Party* – PLP) premiéra Lyndona O. Pindlinga opírající se o voliče afrického původu, kterou vystřídalo až v roce 1992 Svobodné národní hnutí (*Free National Movement* – FNM) Huberta A. Ingrahama. Po deseti letech odešel po porážce ve volbách do opozice a vládu sestavil Perry Christie z PLP. Tito dva politikové se pak střídali v úřadu premiéra až do roku 2017, kdy se vlády ujal Hubert Minnis. Ten vystřídal v čele Svobodného národního hnutí Huberta A. Ingrahama, který rezignoval na vedení strany po porážce ve volbách v roce 2012. V posledních letech se vlády bez ohledu na stranickou příslušnost snaží vyřešit problém rovnováhy financí a zastavit růst veřejného dluhu. Stálými impulsy k jeho růstu jsou náklady na odstraňování následků pustošivých hurikánů, které ostrovy téměř každoročně postihují. V září 2019 tak způsobil hurikán Dorian škody ve výši sedmi miliard dolarů.

Přesedové vlády

1967–1992	Lynden Oscar Pindling
1992–2002	Hubert Alexander Ingraham
2002–2007	Perry Christie
2007–2012	Hubert Alexander Ingraham
2012–2017	Perry Christie
2017–2021	Hubert Minnis
od 2021	Philip Davis

Bahía – stát na jihu severovýchodní části Brazílie o rozloze 567 295,3 km². 15 276 566 obyvatel (z toho 67,4 % ve městech), 62,85 % míšenců, 20,6 % evropského původu, 15,99 % afrického původu, 0,29 % Indiánů, alfabetizace 85 %. Hlavní město Salvador (2 900 319 obyvatel), další významná města jsou Feira de Santana (609 913 obyvatel), Vitória da Conquista (341 128 obyvatel), Camaçari (292 074 obyvatel) a Itabuna (220 386 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou potravinářský průmysl (zpracovává produkty místního země-

San Salvador (Brazílie) v polovině 19. století

dělství), chemický a petrochemický průmysl a důlní průmysl (zlato, měď, magnetit, chrom, mangan). Zemědělství se zaměřuje na pěstování cukrové třtiny, manioku, fazolí, kukuřice, kokosu a zeleniny, dále pak na chov skotu, vepřů, koní, drůbeže, dále koz a ovcí.

V předkolumbovské době obývaly region různé indiánské kmeny, které se roku 1534, kdy začala portugalská kolonizace, dostaly do kontaktu s evropskou civilizací. V roce 1549 založil Torné de Souza město Salvador, které se v 17. století stejně jako celý region stalo předmětem zájmu hlavně Anglie a Nizozemska. Po přechodných úspěších byli odtud tito portugalsí konkurenti zase vytlačeni. Rostoucí odbyt cukru na evropském trhu vedl k rozšíření plantáží obdělávaných černými otroky do vnitrozemí Bahíe. Už na konci 18. století zde došlo k neúspěšnému pokusu o vytvoření nezávislé republiky. Ani nezávislost Brazílie neznamenala potlačení bahijského separatismu, který se projevil i několika pokusy o ozbrojené povstání.

Baja California Norte – spolkový stát Mexika na severu kalifornského poloostrova o celkové rozloze 71 450 km². 3 769 020 obyvatel. Hlavní město Mexicali (854 186 obyvatel), další významná města jsou Tijuana (1 840 710 oby-

vatel), Ensenada (279 765 obyvatel) a Tecate (72 860 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou výroba cementu a jiných stavebních materiálů, kompletace automobilů, výroba elektropřístrojů a spotřební elektroniky, oděvní průmysl a potravinářský průmysl (zpracovává zejména úlovky rybářské flotily a mořské živočichy, v menší míře i místní zemědělské produkty). Zemědělství se orientuje na pěstování bavlny, rýže, ječmene, ovoce a zeleniny (česnek, chilli, melouny, rajčata, brambory), fazolí, kukuřice a čiroku, dále pak na chov hovězího dobytka (masná i mléčná plemena), koz, drůbeže a včel.

V předkolumbovské době zde žili Indiáni, jejichž přítomnost v oblasti se datuje asi od roku 10 000 před Kr. Vystřídaly je kmeny primitivních zemědělců, lovců a sběračů, hlavně jazykové skupiny yumana. První Evropané se sem dostali s Hurtadovou → výpravou v roce 1532. Námořní průzkum vedl Španěly k přesvědčení, že Kalifornie představuje velký ostrov. Teprve v roce 1682 přikročili Španělé k pronikání do vnitrozemí Kalifornie → výpravou Kinovou. Těsně před koncem století zde založili jezuité první → misie, které se po vyhnání řádu z Ameriky dostaly pod správu františkánů. Poloostrov, spravovaný jako

provincie Vieja California z →místokrálovství Nové Španělsko, nebyl až do počátku 19. století kolonizován, a proto zde nevzniklo žádné hnutí podporující myšlenku samostatnosti. Součástí mexického státu se stala Kalifornie až poté, co španělské síly v místokrálovství kapitulovaly. Ani během 19. století neprojevovaly úřady velký zájem o kolonizaci regionu a začaly se jí zabývat až potom, co se ve Spojených státech ozvaly hlasy požadující připojení poloostrova k USA. Až v 80. letech došlo k ustavení dvou správních celků na poloostrově rozděleném na severní (Baja California Norte) a jižní část (viz Baja California Sur) a teprve potom zde začaly vznikat početnější osady orientující se především na zemědělskou výrobu, na počátku 20. století pak bylo založeno město Mexicali. Status spolkového státu získala severní část poloostrova v roce 1952.

Baja California Sur – spolkový stát Mexika na jihu Kalifornského poloostrova o rozloze 75 675 km². 798 447 obyvatel. Hlavním městem je La Paz (250 141 obyvatel), další významnější města jsou San José del Cabo (93 069 obyvatel), Cabo San Lucas (81 111 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou služby (včetně státní služby), turistika, solivary, těžba měděné rudy a sádrovce. Zemědělství se zaměřuje většinou na místní spotřebu, produkuje bavlnu, kukuřici, fazole, obilí, čirok, zeleninu a ovoce (chilli, citrusové plody, víno, melouny, rajčata) a je do značné míry závislé na zavlažování. Velkou část zemědělské půdy ale tvoří pastviny hovězího dobytka (částečně mléčná plemena), koz (chovaných částečně také pro mléko) a ovcí. Dále je rozšířený chov drůbeže. Významný je i rybolov v bohatých lokalitách nedaleko pobřeží, kde žije na 650 druhů ryb. Loví se zde především sardinky a tuňáci. Další místní produkty (určené většinou na vývoz) jsou sušené žraločí maso, langusty a humři.

Až do konce 80. let 19. století je historie Baja California Sur totožná s historií →Baja California Norte. Po vytvoření teritoria Baja California Sur stáli v čele administrativy převážně vysocí příslušníci mexické armády. Ti organizovali především výstavbu komunikační sítě a později ve 20. století stavby veřejného významu včetně zavlažovacích systémů. Ve druhé polovině 20. století začaly úřady podporovat ve velké míře rozvoj turistiky, zatímco význam starších projektů postupně upadal (zastavení

těžby manganu a mědi v některých lokalitách, zmenšování plochy obdělávané půdy). Status státu získalo teritorium v roce 1974.

banány viz plantáže

banánové republiky viz republiky banánové

Banda Oriental – označení oblasti východně od řeky Uruguay. Původně tvořila součást →místokrálovství Peru, od roku 1776 →místokrálovství La Plata. Založením Montevidea v roce 1726 začalo růst napětí mezi Buenos Aires a tímto regionem, tvořícím navíc nárazníkové pásmo mezi portugalskou Brazílií a španělskou kolonií na jihu. V období →váleku za nezávislost Latinské Ameriky se zde objevila skupina stoupenců myšlenky vytvoření suverénního státu, která těžila z politiky Buenos Aires a Rio de Janeiro. Ty se v argentinско-brazilské →válce v letech 1825–1828 marně pokoušely prosadit své územní nároky. Protože bylo pro obě strany zcela nepřijatelné uznat přechod Bandy Oriental pod kontrolu konkurenční mocnosti, akceptovaly nakonec jak Brazílie, tak Spojené provincie La Plata (poté Argentina) za britského zprostředkování raději nezávislost regionu. Nový stát přijal název →Uruguay.

bandeiranté – ozbrojené skupiny portugalských kolonistů rozšiřující hranice →kapitánů v Brazílii. Hlavním smyslem jejich expedic od 16. do 18. století bylo získání otroků či zlata, avšak v důsledku jejich aktivit úplně zmizeli Indiáni z velkých oblastí v různých částech koloniální Brazílie. Přesto je přinejmenším část brazilských historiků považuje za pozitivní jev a symbol dynamiky brazilské společnosti. Činnost bandeirantů v hraničním pásmu se španělskými državami přivedla Portugalsko do nebezpečí přímého konfliktu se Španělskem. Potřeba chránit španělské kolonie v laplatském regionu byla jednou z příčin vzniku tzv. jezuitského →státu. Výpravy bandeirantů na druhé straně skutečně přispěly k mapování oblastí za hranicemi portugalských osad a jejich poznatků využívaly jak úřady, tak i osadníci při dalším rozšiřování kolonizované zóny. V tomto smyslu pak mají bandeiranté v dějinách Brazílie skutečně mimořádný význam.

Barbados – ostrovní stát v Karibském moři o rozloze 430 km². 294 560 obyvatel (z toho 31,2 % ve městech), 92,1 % afrického původu, 3,1 % mulatů a 2,7 % evropského původu, alfabetizace 97 %, očekávaná délka života při narození 76 let, 73,6 roku muži, 78,4 roku ženy. Hlavní město je Bridgetown (110 000 obyvatel). Úřední jazyk: angličtina. Náboženství převážně protestantské (66,4 %), dále římskokatolické (3,8 %). Parlamentní republika. Administrativně rozdělen na 11 farností a hlavní město. Hlavní hospodářská odvětví jsou výroba cukru a turistika. Zemědělství se zaměřuje na pěstování cukrové třtiny, zeleniny a bavlny. Nerostné suroviny: ropa a zemní plyn. 10 % pracovních sil je zaměstnáno v zemědělství, 15 % v průmyslu, 75 % ve službách. Měnová jednotka: barbadoský dolar (2 za US \$), roční produkt na hlavu 18 600 US \$.

V předkolumbovské době byl obýván Indiány, živícími se primitivním zemědělstvím a rybolovem. Evropany byl objeven během třetí Kolumbovy → výpravy, Španělé se na ostrově však neusadili. Angličané zde založili první osadu v roce 1627. Brzy sem začali dovážet černé otroky pro práci na třtinových plantážích. V roce 1652 byl ostrov prohlášen korunní kolonií a záhy se stal jedním z důležitých exportérů cukru na anglický trh. Plantážní hospodářství se ocitlo v krizi v 19. století poté, co Británie zastavila v roce 1808 obchod s otroky a v roce 1834 zrušila otroctví. Přesto zůstal cukr a rum až do druhé poloviny 20. století hlavním exportním produktem ostrova, kde se teprve v posledních desetiletích začal rozvíjet chov dobytka pro maso a mléko. Jediným významnějším průmyslovým odvětvím se pak stala produkce textilu z místní bavlny. V roce 1876 došlo na ostrově v souvislosti s připravovanou reorganizací administrativy k povstání. Od roku 1944 přiznávala Británie postupně obyvatelům ostrova stále větší stupeň samosprávy a rozšiřovala volební právo na další vrstvy obyvatelstva. V letech 1956–1962 byl Barbados součástí → Západoindické federace, v dubnu 1964 získal vnitřní samosprávu. 30. listopadu 1966 dosáhl nezávislosti, přičemž zůstal členem britského Společenství národů. Prvním ministerským předsedou se stal předseda Demokratické labouristické strany (*Democratic Labour Party – DLP*) Errol Barrow. Za jeho nástupce Johna Michaela Geofreye Adamse z Barbadoské labouristické

strany (*Barbados Labour Party – BLP*) zahájil Barbados výstavbu vlastních ozbrojených sil a Spojené státy vyklidily základny, které zde vybudovaly v průběhu druhé světové války. Ve volbách 1986 se vrátila k moci DLP, jejíž reprezentanti Errol Barrow a Lloyd Ersine Sanford se pokoušeli zlepšit hospodářskou situaci ostrova především diverzifikací ekonomiky, kde se stále víc prosazoval turistický průmysl. Od voleb v roce 1994 do roku 2008 byl nejdéle úřadujícím barbadoským ministerským předsedou Owen Arthur z BLP, který pokračoval v politice svých předchůdců. Po volbách v roce 2008 se stal premiérem David John Howard Thompson z DLP, který zemřel ve funkci v roce 2010. Strana pak nominovala do úřadu premiéra Freundela Stuarda, který pak pokračoval ve funkci i po vítězných volbách až do roku 2018, kdy byla zvolena kandidátka BLP Mia Mottley. Ta se pak stala první ženou v tomto úřadě. 30. listopadu 2021 byla vyhlášena parlamentní republika.

Prezidenti
od 2021 Sandra Mason

Předsedové vlády
1961–1976 Errol Walton Barrow
1976–1985 John Michael Geofrey Adams
1985–1986 Bernard St. John
1986–1987 Errol Walton Barrow
1987–1994 Lloyd Erskine Standford
1994–2008 Owen Arthur
2008–2010 David John Howard Thompson
2010–2018 Freundel Stuart
od 2018 Mia Mottley

■ F. A. Hoyos: *Barbados: A History from the Amerindians to Independence*, London 1976.

Barbuda viz **Antigua a Barbuda**

barbudos viz **revoluce kubánská**
(1952–1968)

batllismus – označení systému, který zavedl v politické, hospodářské a sociální oblasti uruguayský prezident José Batlle y Ordoñez během dvou funkčních období (1903–1907, 1911–1915). Batlle provedl řadu sociálních reforem (např. důchodové zabezpečení zaměstnanců, dvouměsíční mateřská dovolená a osmihodinový pracovní den). V hospodářské oblasti došlo ke znárodnění velkých bank,

vláda převzala kontrolu nad podniky veřejných služeb, městskou dopravou a přístavem v Montevideu. Stát monopolizoval výrobu a rozvod elektrické energie, podílel se podstatným způsobem na výstavbě železniční sítě a zakládal i vlastní průmyslové podniky. V politické oblasti se prosadilo všeobecné tajné hlasovací právo a poměrné zastoupení. Došlo k odluce církve od státu, aniž by ho provázela ostrá proticírkevní vystoupení ze strany úřadů. Batllismus znamenal podstatnou proměnu uruguayské společnosti, stát získal zcela mimořádné pozice ve všech oblastech a Uruguay se díky němu přiblížila spíše evropskému než americkému modelu.

■ Benjamin Nahun: *La época batllista. 1905–1929*, Montevideo 1990 (Historia Uruguay, VI); Antonio M. Grompone: *La ideología de Batlle*, Montevideo 1962.

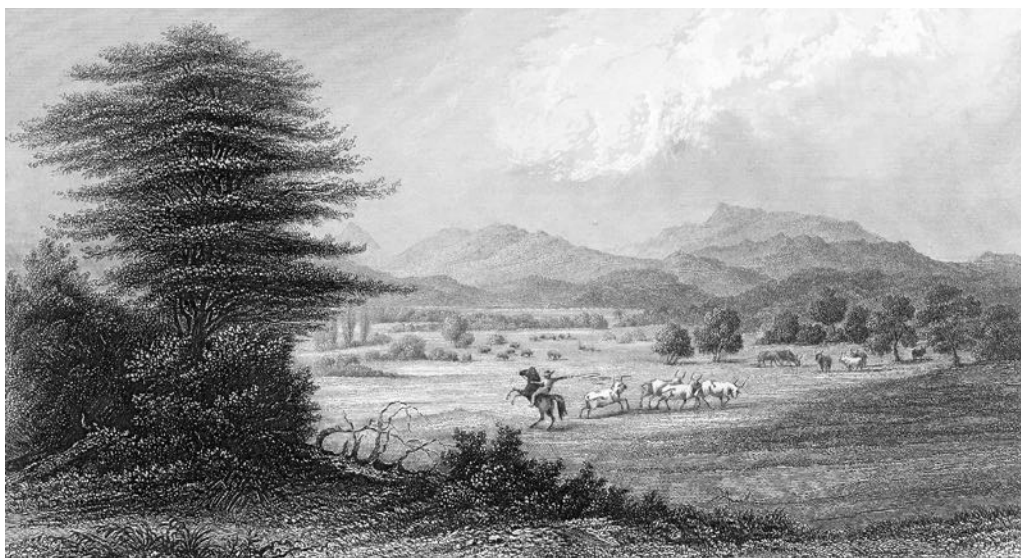
Belize – stát na atlantickém pobřeží Střední Ameriky o rozloze 22 966 km². 419 199 obyvatel (z toho 46 % ve městech), 52,9 % mesticů, 25,9 % kreolů, na 11,3 % Indiánů (většinou Mayů), alfabetizace 94,1 %, očekávaná délka života při narození 75,3 roku, 73,7 roku muži, 77 let ženy. Hlavní město Belmopan (20 621 obyvatel), další významné město je Belize (57 169 obyvatel). Úřední jazyk: angličtina. Náboženství: římskokatolické 40 %, protestantské 31 %. Konstituční monarchie v rámci

Commonwealthu v čele s králem Karlem III. zastupovaným generálním guvernérem. Hlavní hospodářská odvětví tvoří zemědělství a potravinářský průmysl. Zemědělství se zaměřuje na pěstování rýže, bobů, banánů, kukuřice, citrusových plodů, cukrové třtiny a kokosových ořechů. Nerostné suroviny ve významné míře nemá. Jiné bohatství: tropická ušlechtilá dřeva (mahagon, cedr, borovice a růžové dřevo). 10 % pracovních sil zaměstnáno v zemědělství, 18 % v průmyslu a 72 % ve službách, měnová jednotka: belizský dolar (2 za US \$), roční produkt na hlavu představuje 8 300 US \$.

Předkolumbovské a koloniální období
Před příchodem Evropanů bylo osídleno Indiány, kteří od primitivních počátků dospěli až k civilizaci → říše Mayů. Pobřeží zmapováno při Kolumbově čtvrté → výpravě. Španělé zde nezaložili žádnou osadu a území navštěvovali pouze lovci otroků, popřípadě příležitostně výpravy těžící zde tropická dřeva. První trvalou osadu založili v ústí řeky Belize angličtí osadníci v roce 1638, kteří zde získávali především mahagonové a cedrové dřevo. Dřevařské osady sloužily až do poloviny 18. století také jako základny pirátů. Pařížskou → smlouvou z roku 1783 přiznalo Španělsko britským kolonistům právo na těžbu dřeva, aniž by to znamenalo uznání britské svrchovanosti nad

Karibské ostrovy na mapě z roku 1824

Pobřeží Miskitů

regionem. Od roku 1790 začala Británie své kolonie v Belize opevňovat a v roce 1798 odrazili osadníci s podporou britských válečných lodí pokus Španělů o převzetí kontroly yucatským guvernérem. Počátkem 19. století rozšířili Britové hranice osady, na niž vznášela od roku 1839 nároky Guatemala. Guatemalsko-britská smlouva ze 30. dubna 1849, již se Guatemala vzdala svých nároků v Belize za příslib vybudování komunikace mezi hlavním městem Guatemaly a atlantickým pobřežím ve prospěch Británie, nevstoupila v platnost, ale Británie přesto prohlásila 17. září 1853 oblast svou kolonií pod názvem Britský Honduras. Od roku 1862 spravoval kolonii guvernér Jamajky, od roku 1884 měla kolonie guvernéra vlastního. Na konci 19. století se v kolonii začalo ve větší míře pěstovat tropické ovoce, jehož produkci kontrolovala později z větší části *British Honduras Fruit Company*. Ve 30. letech 20. století došlo v důsledku poklesu exportu k sociálním nepokojům. Po druhé světové válce se ve větší míře objevily požadavky na vyhlášení nezávislosti kolonie. Tyto požadavky se staly hlavním bodem programu Lidové sjednocené strany (*The People's United Party* – PUP). Její předseda Lee Richardson požadoval také znárodnění dřevařského průmyslu. V roce 1956 se strana v souvislosti se spory o členství kolonie v Západoindické federaci rozpadla a její odštěpená část v čele

s L. Richardsonem se v roce 1958 sloučila se Stranou národní nezávislosti (*National Independence Party* – NIP). Po vlně demonstrací v roce 1960 přiznala Británie 1. března 1961 kolonii vnitřní samosprávu a vypsala volby do zákonodárného shromáždění. V nich zvítězila PUP a v roce 1964 se její předseda George Price stal prvním ministerským předsedou. Jednání o nezávislosti kolonie brzdila politika Guatemaly, hrozící vojenskou anexí území, které považovala za část národního teritoria.

Nezávislost

V roce 1973 došlo ke změně názvu kolonie na Belize a po dlouhých jednáních s guatemalskou vládou vyhlásila Británie dne 21. září 1981 nezávislost kolonie. Když v roce 1982 obnovila Guatemala svoje nároky, pohrozila Británie vojenským zásahem a posílila jednotky, které měla na základě dohody s vládou Belize na jejím území. Po volbách v roce 1984, v nichž zvítězila opoziční Sjednocená demokratická strana (*United Democratic Party* – UPD), se novým premiérem stal Manuel Esquivel, jemuž se v roce 1986 podařilo normalizovat vztahy s Guatemalou. V roce 1989 se na základě vítězství ve volbách vrátil do úřadu ministerského předsedy George Price, za jehož úřadování navázala v roce 1991 Guatemala s Belize normální diplomatické styky. Od voleb v roce 1993 do roku 1998 byl ministerským

předsedou opět Manuel Esquivel, vystřídáný na deset let Saidem Wilbertem Musou z PUP. Po něm byl opakovaně zvolen Dean Barow z UPD. V úřadě byl až do voleb v roce 2020, kdy jej vystřídal Johnny Briceño z PUP.

Předsedové vlády

1964–1984	George Cadle Price
1984–1989	Manuel Esquivel
1989–1993	George Cadle Price
1993–1998	Manuel Esquivel
1998–2008	Said Wilbert Musa
2008–2020	Dean Oliver Barrow
od 2020	Johnny Briceño

■ O. Nigel Bolland: *Belize: A New Nation in Central America*, Boulder 1986.

Beringie – označení pevninského mostu mezi Asií a Amerikou v oblasti Čukotky a Aljašky. Podle některých teorií po něm měly přejít před 10 000 – 40 000 lety při pronásledování stád zvěře lovecké tlupy, které postupně zalidnily Nový svět. Geologické výzkumy prokázaly, že se zde mořské dno (ležící dnes v hloubce kolem 30–42 metrů) stalo při poklesu hladiny oceánu několikrát pásem suché země. Zatím naposledy existoval tento pevninský most patrně před 10 000 lety, tedy v době, do níž datují archeologové nálezy kamenné industrie v některých aljašských lokalitách.

Bermudy (*Bermuda Islands*) – zámořské samosprávné území v západním Atlantiku se statusem korunní kolonie. Souostroví má asi 150 ostrovů a ostrůvků, z nichž jen dvacet je obydleno, o celkové rozloze 54 km². 63 405 obyvatel (100 % ve městech), přes 60 % afrického původu, 31 % evropského původu), alfabetizace 98 %, očekávaná délka života při narození 81 let, 78,5 roku muži, 84,9 roku ženy, hlavní město je Hamilton (854 byvatel). Souostroví, administrativně dělené na devět farností a dvě municipality, má vnitřní samosprávu s vlastní vládou v čele s ministerským předsedou, korunu reprezentuje generální guvernér. Hospodářství závisí z velké části na turistice, dále se zpracovávají a exportují ropné produkty, roste rovněž význam farmaceutického průmyslu. Pracovní síly v zemědělství 2 %, průmysl 13 %, služby 85 %, Měnová jednotka: bermudský dolar (1 za US \$), roční produkt na hlavu 117 097 US \$.

V předkolumbovském období obývali ostrovy primitivní zemědělci a rybáři. Až na počátku 16. století objevil souostroví španělský mořeplavec Juan Bermudez (odtud jméno), a třebaže se Ferdinand Camelo ucházel o kolonizační patent a zřejmě ho i dostal, Španělé ostrovy nekolonizovali a pořádali sem jen výpravy lovců otroků. Na konci 16. století se u Bermud začaly objevovat anglické lodě, ale

Bermudy

první pokusy George Somerse o kolonizaci v roce 1609 skončily bez výraznějšího úspěchu. Upevnění anglických kolonií na pevnině a úvahy o kolonizaci několika karibských ostrovů Angličany přinesly nový argument pro osídlení Bermud jako důležité základny na cestě mezi subtropickými osadami a koloniemi na severu. Už v roce 1620 vznikl na ostrovech sněm osadníků s vlastní vládou, v níž měli velký vliv otrokářští plantážníci pěstující na Bermudách tabák, kteří se řídili chartou společnosti pro kolonizaci ostrovů. V roce 1679, kdy byla společnost zrušena a kolonie přešla přímo pod kontrolu koruny, žilo na Bermudách asi 8 000 lidí, z nichž část se živila získáváním soli jednak přímo na Bermudách, jednak na ostrovech Turks. Obchodníci se solí zásobovali velkou část kontinentálního trhu, což položilo pevné základy kontaktů Bermud se Spojenými státy. Stoupal také význam stavby lodí a ostrovy se v průběhu 18. století staly zásobovací stanicí pro rybářské a velrybářské lodě v Atlantiku. Tuto pozici si Bermudy udržely i v 19. století. Už v průběhu 19. století získala kolonie zastupitelské orgány, třebaže neměla vlastní výkonnou moc. Tato situace trvala až do druhé poloviny 20. století. Od roku 1966 po zavedení všeobecného volebního práva začal proces rozšiřování samosprávných institucí až k podobě plné vnitřní samosprávy. V prvních všeobecných volbách zvítězila v roce 1968 umírněná konzervativní Sjednocená bermudská strana (*United Bermuda Party* – UBP), ustavená v roce 1963. Premiérem se stal v roce 1977 její vůdce David Gibbon a v roce 1982 jeho nástupce John D. Swan. Za jeho úřadování se v roce 1995 staly Bermudy →kolonií korunní, když 15. srpna 1995 odmítli účastníci referenda (konaného na návrh malé skupiny bermudských politiků místními úřady) v poměru 3 : 1 myšlenku nezávislosti. Od 1982 se v úřadě premiéra střídají reprezentanti UBP a Pokrokové labouristické strany (*Progressive Labour Party*) s výjimkou let 2012–2017, kdy získala premiérské křeslo Jednotná bermudská aliance (*One Bermuda Alliance*).

Předsedové vlády

1973–1975	Edward Richards
1975–1977	John Sharp
1977–1982	David Gibbon
1982–1995	John D. Swan
1995–1997	David John Saul

1997–1998	Dame Pamela Gordon
1998–2003	Dame Jennifer Smith
2003–2006	William Alexander Scott
2006–2010	Ewart Frederick Brown jr.
2010–2012	Paula Cox
2012–2014	Craig Cannonier
2014–2017	Michael Dunkley
od 2017	Edward David Burt

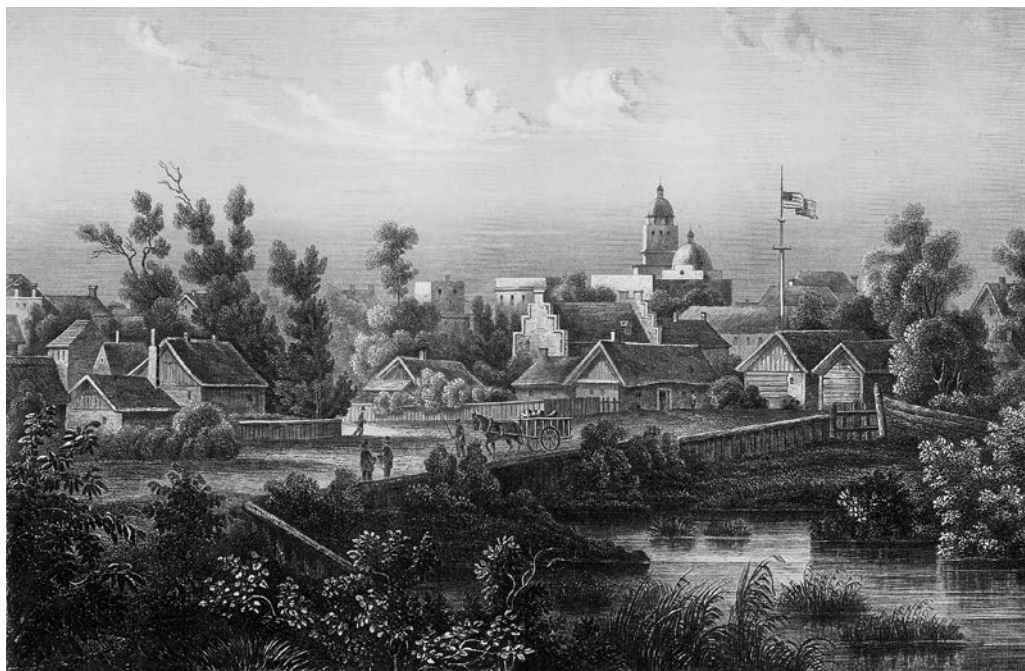
bílé zlato viz plantáže

bitva na Abrahámových pláních (1759) – rozhodující srážka francouzské →války mezi Británií a Francií na americkém kontinentě. Završil se jí proces, který započal opuštěním pevnosti Duquesne (budoucí Pittsburgh) Francouzi 25. listopadu 1758, čímž ztratila francouzská armáda ve válce v Americe iniciativu. Nový britský velitel generál Jeffery Amherst pokračoval po obsazení ruin Duquesne v přípravách dalších ofenzivních akcí v oblasti jezerních pevností, jejichž dobytí mělo vytvořit příznivé předpoklady pro přímý útok na Québec. Tažení na toto silně opevněné město svěřila koruna generálu Jamesi Wolfovi. Ten zahájil spolu se svými podřízenými Georgem Townshendem, Jamesem Murrayem a Robertem Monctonem, velícími třem operačním uskupením, pochod k centru francouzské moci na jaře 1759. Amherst zatím likvidoval jednu francouzskou pevnost za druhou. 25. července kapitulovala Niagara, o den později vstoupili Angličané do trosk Ticonderogy (Francouzi ji nazývali Carillon) a 31. července obsadil Amherst i základnu na Korunním mysu, čímž zabezpečil týl devítitisícového Wolfova sboru postupujícího po souši i po vodě k cíli tažení. Pozemní jednotky podporované válečnými loděmi admirála Charlese Saunderse ničily od června na řece Sv. Vavřince jeden francouzský opěrný bod za druhým a počátkem září dospěly ke Québecu, považovanému vojenskými odborníky za téměř nedobytný. Jediné slabší místo představovaly hradby a bašty na břehu řeky, jimž proto věnovali obránci největší pozornost. V noci 12. září vyrazilo 30 velrybářských člunů se 1 700 anglickými vojáky vedenými plukovníkem Williamem Howem na úzkou písčnou pláž na úpatí zdnalivě nepřekonatelných skal tři kilometry od Québecu, kde střežil strmou stezku vedoucí na pláž před městskými hradbami silný oddíl francouzských vojáků. Jednotka zvláště vybraných brit-

ských pěšáků však vyšplhala po téměř kolmé skalní stěně a napadla strážce stezky z týlu. Tím otevřela cestu celému sboru a za rozednění stálo na Abrahámových pláních čtyři a půl tisíce Angličanů. Jakmile sdělili tuto závažnou zprávu veliteli francouzské armády v Kanadě generálu Montcalmovi, shromáždil svoje elitní jednotky a osobně vedl rozsáhlý výpad, jehož se účastnilo přes čtyři a půl tisíce francouzských vojáků. V sedmihodinové bitvě, v níž padlo na 200 Francouzů a dalších 1 200 utrpělo zranění, byli smrtelně raněni i oba nejvyšší důstojníci. Wolfe zemřel přímo na bitevním poli, Montcalma odnesli do města, kde v noci skončil. Francouzi ztratili v bitvě podstatně víc lidí a museli se stáhnout zpět do pevnosti, kde se demoralizovaní důstojníci a civilní představitelé dohodli na jednání s Brity. 17. září přijali kapitulaci podmínky. Následující den otevřeli brány, a Britové ovládli město. Tím fakticky skončila francouzská správa Kanady, přestože se i nadále držely posádky Detroitu a několika menších pevnůstek. Bitva na Abrahámových pláních tak prakticky znamenala konec francouzské války na americkém kontinentu.

■ C. P. Stacey: *Québec, 1759: The Siege and the Battle*, Montreal 1959.

bitva u Alama (1836) – úvodní srážka války Texasanů proti mexické armádě. Došlo k ní poté, co se 23. února 1836 skupina 187 Texasanů vedených Williamem Barretem Travisem zmocnila bývalé misie Alamo. Tady se chystali k obraně proti hlavnímu tělesu mexické armády, která táhla do Texasu potlačit separatistické hnutí v této části mexického území. Asi pětitisícové vojsko pod velením diktátora Antonia Lópeze de Santa Anna obklíčilo dne 24. února misii, v níž se shromáždili američtí osadníci z okolí. Všichni muži, mezi nimi řada známých osobností Západu (např. Davy Crockett a James Bowie), pak očekávali mexický útok poté, co Travis odmítl diktátorovu výzvu ke kapitulaci. Travisův emisar, jemuž se podařilo proniknout obklíčením, však nesplnil svůj úkol přivést do Alama posily, protože miliční oddíly Texasanů byly rozptýlené na příliš velkém prostoru. Ráno 6. března zaútočila obrovská mexická přesila proti misii proměněné v pevnůstku, kde se její poslední obránci shromáždili v kostele, vybudovaném v této pohraniční oblasti jako pevnost. Mexičané rozstříleli toto poslední útočiště Texasanů děly. Ruiny pak zaplavily stovky mexických vojáků a ti v boji muže proti muži snadno pobili zbývajících

San Antonio v Texasu

obránce, jimž došlo střelivo. Podle starší literatury pak měli Mexičané povraždit všechny, kdož hledali v Alamu bezpečí před přicházející Santa Annovou armádou. Moderní literatura však tvrdí pravý opak. Ukončení boje, který opravdu přinesl smrt všem mužům v pevnůstce, neznamenal počátek vraždění žen a dětí. Ty Santa Anna nechal ve skutečnosti ze zničené misie svobodně odejít. V každém případě se však už v březnu 1836 roznesla po celém Texasu pověst o vyvraždění všech obyvatel misie. Zpráva posílila odhodlání Texanů nepřistoupit se Santa Annou na žádný kompromis a bojovat za nezávislost do posledního muže. Heslo „Pamatujte na Alamo!“ se stalo součástí argumentace militantních odpůrců myšlenky dalšího setrvávání Texasu v rámci Mexika i bojovým pokřikem milic ve všech dalších střetnutích s Mexičany, zejména v →bitvě u San Jacinta.

■ Lon Tinkle: *13 Days to Glory: The Siege of the Alamo*, New York 1958; Josef Opatrný: *Pamatujte na Alamo. Od reality k mýtu zase zpátky*, Praha 2014.

bitva u Ayacucha (1824) – rozhodující střetnutí španělských jednotek s armádou stoupenců nezávislosti na území Peru. Došlo k němu potom, co se poslední místokrál Peru La Serna pokusil zastavit invazi armády Josého Antonia Sucreho do oblasti kontrolované královskou armádou. 22. října 1824 opustil místokrál se svými jednotkami a celým generálním štábem Cuzco a ve dvou kolonách postupoval proti independentistům tak, aby jim odřízl zpáteční cestu k pobřeží. Sucre, disponující dvěma divizemi kolumbijských jednotek a jednou divizí peruánskou, zamýšlel zaútočit se svými elitními kolumbijskými útvary přímo proti místokráli, zatímco Peruánci by kontrolovali menší španělskou kolonu vedenou La Marem. Tento plán však nakonec opustil a postupoval proti La Sernovi se všemi svými silami. Na konci listopadu se k sobě obě armády přiblížily na dosah a 3. prosince se odehrála první srážka, v níž získali převahu Španělé. K rozhodujícímu boji došlo 9. prosince. Sucre se sedmi tisíci muži přitáhl na planinu u Ayacucha v nadmořské výšce téměř 3 500 metrů nad mořem, kde čekal na svazích hřebenu Condurcunca La Serna se svou desetitisícovou armádou. Ještě předtím, než zavelel místokrál k sestupu na planinu, obrátil se Sucre ke svým mužům s krátkým provoláním. Vyzval je k vynaložení

všech sil v nadcházející bitvě, která může rozhodnout o osudu Ameriky. V jedenáct hodin se obě zneprátelené strany dostaly do přímého kontaktu a po tříhodinové bitvě opanovali pole Sucreho vojáci. Do jejich zajetí padl místokrál i velitel štábu generál José de Canterac a také většina důstojníků. Následující den podepsali oba velitelé dohodu o 18 bodech, znamenající kapitulaci všech španělských sil v Peru. Celé území kontrolované dosud rojalisty přecházelo pod kontrolu stoupenců nezávislosti, příslušníci poražené armády si mohli zvolit mezi odchodem do Španělska či setrváním v Peru, kde jim Sucre nabídl vstup do independentistické armády. Každý, kdo pobýval v okamžiku podpisu dokumentu v Peru – Španěl či křesťan – si mohl se vším svým majetkem vybrat místo dalšího pobytu. Bitva u Ayacucha a následná dohoda znamenala konečnou likvidaci španělské moci na americkém kontinentě a je latinskoamerickou literaturou považována za konec válek za nezávislost.

bitva u Bunker Hillu (1775) – první větší srážka →války za nezávislost Spojených států, došlo k ní u Bostonu. Zde se britské síly připravovaly k operaci, jejímž cílem bylo ovládnutí strategických pahorků na poloostrově Charlestown nebo Dorchester, které měly pro obležené město velký význam. Po prozrazení plánu se Američané rozhodli operaci překažit obsazením výšin Bunker Hill a Bunker Hill, a tak získat kontrolu nad prvním z poloostrovů. V nočních hodinách 16. června zahájilo 1 200 mužů pod vedením Williama Prescottta opevňovací práce, jež však britským strážím neunikly. Po rozednění následujícího dne se Britové snažili Američanům jejich činnost překazit palbou z děl, a když tento plán selhal, nařídil Thomas Gage vylození na poloostrově a útok proti americkým pozicím. V poledne přepravily lodi k Bunker Hillu 1 500 mužů generála Williama Howa s 12 děly a příslibem palebné podpory děl válečných lodí u břehů poloostrova. Kolem třinácté hodiny začali britští vojáci tvořit útočnou linii a o několik desítek minut později zahájili po nepříteli úspěšné dělostřelecké přípravě postup proti nepříteli. Když dosáhli v sevřených řadách čáry méně než 50 metrů od amerických opevnění, zahájili jejich obránci palbu, jíž Brity s velkými ztrátami odrazili. Během několika minut pak následoval další útok se stejným výsledkem.

Američané utrpěli do těchto chvil minimální ztráty na životech, vyčerpali však většinu munice, a přitom se jim nepodařilo dopravit na místo srážky ani nové zásoby střeliva, ani posily. Ty naopak dostávali útočníci, jejichž týl posílil výsadek dalších 400 mužů. V nově zformovaných liniích pak Britové zahájili třetí útok. Po úspěšném dělostřeleckém přepadu obsadili Breeds Hill a pronásledovali Američany ustupující k Bunker Hillu, odkud pak vytlačili zbytek obránců. Ti už neměli čím střílet a bránili se jenom bodáky. Britové dál nepříteli nepronásledovali a spokojili se s obsazením dobytých pozic. Údaje o počtu účastníků bitvy se různí, Američanů bylo na poloostrově dohromady asi 3 000, třetina z nich však do boje vůbec nezasáhla, Britů bylo asi o 500 méně. Ztráty Američanů činily 441 mužů, z toho 140 padlo, Britové ztratili 1 150 lidí, z toho bylo 225 padlých. Sama bitva sice skončila vítězstvím Britů, v politické i vojenské sféře však měla pro britskou vládu v koloniích těžké důsledky. Znamenala konec úsilí o smír a posílila sebevědomí amerických vojáků, kteří museli vyklidit pozice až potom, co vyčerpali veškeré střelivo. Tato sebedůvěra se pak projevila v dalším průběhu války za nezávislost.

■ Thomas J. Fleming: *Now We Are Enemies. The Story of Bunker Hill*, New York 1960.

bitva u Concordu viz bitva u Lexingtonu a Concordu

bitva u Fallen Timbers (1794) – střetnutí mezi americkou armádou a Indiány, na jejichž straně bojovali také někteří francouzští, britští i američtí lovci kožešin. Bitva byla do značné míry důsledkem britské politiky, která usilovala o vytvoření nárazníkové zóny mezi územím Spojených států a Kanadou, kde by Indiáni bránili pronikání amerických osadníků do oblasti severně od Ohia. Britové proto Indiány v tomto regionu podporovali a ti ve vlastním zájmu čelili postupu amerických kolonistů na své území. V letech 1790 a 1791 dokonce porazili jednotky americké armády generálů Josiaha Harmara a Arthura St. Claira na řekách Maumee a Wabash, na což reagovali Američané přípravou velké ofenzivy v oblasti Ohia. Jejím provedením pověřil Washington generála Anthonyho Wayne, který zahájil operace v květnu 1793 pochodem k hornímu toku řeky Miami. Založil zde, v kraji dosud

kontrolovaném Angličany, pevnost Greenville, kde jeho armáda možná až o síle 4 000 mužů přezimovala. Na jaře pak táhl Wayne dál, přičemž budoval další opěrné body a vyhýbal se obezřetně místům, kde by mu mohli připravit Indiáni, znepokojující pochoduující Američany soustavným sledováním, nějakou léčku. V létě 1794 zničil úrodu vesnic na soutoku řek Maumee a Auglaize, kde nechal postavit Fort Defiance. Další pochod pak zavedl Wayne do lokality zvané Fallen Timbers podle polomů způsobených větrnou bouří. 20. srpna tady kolonu napadli Indiáni několika kmenů, těm se však nepodařilo prolomit pružnou obranu Američanů, z níž naopak přecházeli do úspěšných výpadů. Po hodinovém střetnutí začali Indiáni demoralizováni značnými ztrátami ustupovat k britské pevnosti Miamis, jejíž velitel však nechal před prchajícími spojenci zavřít bránu. Od naproste katastrofy zachránil poražené Indiány jen Wayneův spor s velitelem pevnosti majorem Williamem Campbellem, který však nakonec přece jen přijal americké ultimátum a pevnost vyklidil. Teprve potom zničil Wayne už opuštěné indiánské vesnice na řekách Auglaize a Maumee. Bitva z Fallen Timbers stála Američany 33 mrtvých a asi 100 raněných (ztráty na straně Indiánů nejsou známy, ale zřejmě byly značné) a otevřela Spojeným státům cestu k bezpečné kolonizaci kraje kolem Ohia. Británie uznala tento fakt přijetím Jayovy →smlouvy, Indiáni podpisem dohody z Greenville ze 3. srpna 1795. Náčelníci dvanácti kmenů, mezi nimi Čipevejů, Kickapů, Potawatomiů, Wyandotů, Šonijů, Delawarů, Ottawů a Miamů jí postoupili Spojeným státům 65 000 km² půdy severně od řeky Ohio až k jezeru Erie.

bitva u Gettysburgu (1863) – jedna z rozhodujících bitev občanské →války v USA. Ani jedna z armád ji na místě střetnutí neplánovala, došlo k ní během pokusu generála Roberta Leeho proniknout do Pensylvánie. Lee na základě informací svých předsunutých oddílů nepředpokládal přítomnost hlavních sil východní armády Unie (včetně jejího velitele generála George G. Meada) v oblasti, jíž hodlal postupovat do vnitrozemí unionistů. 1. července vyslal k městu ležícímu na strategické křižovatce Hillovy a Ewellovy jednotky, aby nad ním převzaly kontrolu. Jednotky však po příchodu k městu zjistily přítomnost

slabých sil unionistů, jež se jim sice podařilo vytlačit z ulic, ale ne z Cemetery Hill nad městem. Meade, uvědomující si význam výsledku střetnutí uskupení, která se setkala u Gettysburgu, přikázal všem unionistickým silám v oblasti pochod k místu setkání, stejně jako Lee jednotkám Konfederace. Vzhledem k pokročilé denní době a únavě vojáků nenařídil Lee Longstreetově sboru útok na slabé pozice unionistů, ale obsazení strategických výšin, což mělo zaručit dobrou výchozí pozici pro příští den. Během noci na 2. července a ranních hodin však dorazily ke Gettysburgu unionistické posily. Unionisté zdokonalili opevnění vybudovaná na Cemetery Hill a izolované útoky konfедераčních sil pak během dne odraželi, zatímco se k městu blížily další unionistické sbory. Ty však zasáhly do boje až třetí den, kdy v odpoledních hodinách Lee zavelel k frontálnímu útoku elitní Pickettovy divize. Dělostřelecká příprava jižanů však nedosáhla předpokládaného účinku a špatná koordinace útočících oddílů, jimž se nedostalo očekávané podpory Ewellova sboru, zhoršila vyhlídky na jasné vítězství. Síly Konfederace vystavené těžké dělostřelecké palbě unionistů musely útok přerušit a následující den bojiště opustit. Unionisté utrpěli velké ztráty (ztráty Konfederace dosáhly asi 20 000 mužů, ztráty unionistů asi 23 000) a Meade se neodvážil ustupující Leeovu armádu pronásledovat. Z taktického hlediska skončila bitva nerozhodně, strategicky však vítězství patřilo Unii. Nebezpečí vpádu Leeovy armády do Unie bylo odvráceno a konfederovaní přešli do defenzivy. Navíc ve stejné době ztratili v bitvě u Vicksburgu definitivně pozice v údolí řeky Mississippi, a tím i kontrolu této důležité komunikace. Příčinu neúspěchu Konfederace spatřují vojenští historikové v nerozhodnosti Leea v prvních dvou dnech bitvy, nedostatku koordinace Ewellových a Pickettových sil při útoku 3. července a vyšší kvalitě unionistického dělostřelectva.

■ Clifford Dowdey: *Death of a Nation: The Story of Lee and His Men at Gettysburg*, New York 1958; Freeman Cleaves: *Meade of Gettysburg*, Norman 1960.

bitva u Horseshoe Bendu (1814) – rozhodující střetnutí tzv. kríkské války (1813–1814). Konflikt vyvolal soustavný tlak amerických osadníků v Západní Floridě a Georgii. Válka propukla v polovině roku 1813 a její první velkou událostí se stalo 30. srpna dobytí Fort Mims

Indiány, kde Kríkové pobili víc než 500 osadníků hledajících v pevnosti bezpečné útočiště. Tato porážka měla velký ohlas jak v pohraniční oblasti, tak ve Washingtonu. Miličnické jednotky i armádní oddíly proto zahájily rozsáhlý útok na indiánské vesnice. V listopadu zničil Andrew Jackson velké osady Tallageda a Tallushatchee, 22. ledna 1814 zvítězil v bitvě na Emuckfaro Creeku. Po těchto vítězstvích a po příchodu dalších posil se Jackson rozhodl pro útok na hlavní základnu Kríků Tohopeka, ležící na poloostrově Horseshoe Bend na řece Tallapoosa v dnešní Alabamě. Zde se shromáždilo asi tisíc bojovníků vedených náčelníkem Menewou a šamanem Monaheem. Za svítání 27. března obklíčily Jacksonovy jednotky vesnici a zahájily dělostřeleckou palbu. Oddíl čerokijských zvědů sloužících v americké armádě zaútočil ve stejné době přes řeku, zatímco Jacksonovi milicionáři a vojáci provedli čelní útok na hradbu vybudovanou Indiány k ochraně poloostrova. Během krvavé bitvy zahynulo víc než 800 Kríků, zatímco Američané měli jen 41 padlých. Bitva přinesla likvidaci elitních kríkských bojovníků a smrt nejvýznamnějších náčelníků. Demoralizovaní Kríkové přistoupili na jednání, v němž v srpnu odstoupili Američanům polovinu svého dosavadního území. Bitva a následná vyjednávání skoncovaly s výjimečným postavením Kríků ve vztahu k bělochům a předznamenaly odsun Kríků na západní břeh Mississippi.

bitva u Chacabuca (1817) – střetnutí mezi španělskými jednotkami a independentistickými oddíly v Chile. Předcházel mu přechod dvou kolon armády independentistů, jednu vedl sám José → San Martín, druhou Juan Gregorio de Las Heras a Bernardo O'Higgins, přes Andy. Po měsíčním putování extrémně obtížným terénem se 4. února 1817 tyto jednotky ocitly na západních svazích And, kde se ihned dostaly do kontaktu s nepřitelem. Drobné srážky u Achupallas, u Potrerillos a u Pichueta skončily vítězstvím stoupenců nezávislosti, jejichž kolony se podle předem vypracovaného plánu spojily v oblasti Chacabuca jižně od Aconcaguy. V Santiagu zatím vládla nejistota a zmatek, zejména proto, že tu kolovaly nedoložené pověsti o dalších oddílech stoupenců nezávislosti, které měly překročit Andy na jiných místech, i o místních independentistech, sdružujících se v partyzánských skupinách.

Elitní pluk koloniální armády *Talavera* generála Rafaela Marota byl proto rozdělen do malých částí roztroušených na velkém území a Maroto jen s velkou námahou shromáždil dva tisíce mužů. S nimi se neodkladně vypravil k Chacabucu, kde chtěl využít vhodného terénu k obraně přístupů k hlavnímu městu. Dne 12. února před rozedněním zahájil výstup na hřebeny, aby za svítání napadl San Martínovu armádu z výšky. San Martín však tento manévr očekával a odpověděl protitahem. Rozdělil své síly do dvou skupin, O'Higgins vedl západní křídlo složené většinou z Chilanů, Soler pak východní křídlo složené z vojáků pocházejících hlavně z laplatského regionu, a vyslal je proti Španělům. Obě kolony měly stoupat obtížným terénem a pak zaútočit shora na přicházející roajalisty. Soler však v extrémních horských podmínkách stanovených pozic nedosáhl, a proto O'Higgins napadl Španěly sám. Po dlouhých hodinách nerozhodného boje začaly ohrožovat týl nepřítel Solerovy oddíly a roajalisté se dostali do defenzivy. Marotovy jednotky však vytvořily nedaleko ústí údolí obranný čtverec a další dlouhé hodiny odolávaly. Když nakonec ztráty dosáhly více než čtvrtiny původních stavů, Španělé kapitulovali. Poté, co se o výsledku bitvy dověděli reprezentanti španělské koruny v Santiagu, uprchli většinou do Peru dřív, než stačily 14. února město obsadit vítězná San Martínovy jednotky. Třebaže bitva neznamenalala úplnou likvidaci vojenské moci Španělska v Chile a na jihu i na severu se udržely poměrně silné jednotky, byla významnou událostí →válek za nezávislost Latinské Ameriky. Jejím hlavním důsledkem bylo trvalé ovládnutí hlavního města Chile odpůrci španělského koloniálního režimu.

bitva u Chapultepecu (1847) – závěrečná bitva mexicko-americké →válek. Armáda Winfielda Scotta postupující od Veracruzu do středu země dospěla 10. září k chapultepeckému zámku, který stál na dohled hlavního města. Na šedesátimetrovém útesu se tu zdvihal komplex budov, kde zaujaly obranné postavení mexické oddíly tvořené částečně kadety vojenské akademie. Po silném dělostřeleckém ostřelování, které však nemělo zdaleka tak ničující výsledek, jak Američané očekávali, zahájily jednotky Gideona J. Pillowa útok na jižní část hradeb a pomocí žebříků se dostaly do zámku, kde v boji muže proti muži větší-

na kadetů zahynula. Po pádu Chapultepecu 13. září zaútočily oddíly Johna A. Quitmana a Williama J. Wortha na hlavní město, které následující den kapitulovalo. Američané ztratili na Chapultepecu 138 mužů, dalších 673 vojáků bylo zraněno, ztráty Mexičanů nejsou známé.

bitva u Chattanooga (1863) – střetnutí občanské →válek v USA, které zabránilo jižanům vymanit se z defenzivy po neúspěchu v →bitvě u Vicksburgu. Radost severanům zkalila porážka u Chickamauga a jižanský generál Braxton Bragg se pokusil ztížit Grantovi situaci obležením strategické základny Chattanooga. Jeho velitele generála Williama S. Rosecransa Grant v kritické chvíli vystřídal iniciativnějším Georgem H. Thomasem. Společným úsilím Thomase a Granta se podařilo unionistům obnovit zásobování posádky Chattanooga, když Bragg ve více než pochybném manévru oslabil své síly odvelením Longstreetova sboru k beztak neúspěšnému tažení proti Knoxville. Síly u Chattanooga se tak vyrovnaly a iniciativu jižanů se nepodařilo obnovit ani prezidentu Davisovi, který navštívil bojiště, aby demonstroval význam nadcházejícího střetnutí pro další vývoj války. 24. listopadu 1863 zaútočily jednotky unionistického generála Hookera na strategickou výšinu Lookout Mountain, o níž se opíralo levé křídlo Braggových sil. Po dobytí tohoto klíčového bodu nařídil Grant 25. listopadu generální útok, při kterém se unionistům podařilo obsadit hlavní článek konfедераční linie na Missionary Ridge. Obrana jižanů se pak zhroutila a celá Braggova armáda ustoupila do Georgie. Grant sice neměl dost sil na zničení ustupujícího nepřítel, ale Chattanooga zůstala v rukou unionistů a jižané nebyli schopni město až do konce války znovu ohrozit.

bitva u Lexingtonu a Concordu (1775) – první bitva →válek za nezávislost Spojených států. Byla přímým důsledkem rozhodnutí britského vojenského guvernéra v Massachusetts generála Gage zničit zbraně shromážděné milicemi v Concordu. Večer 18. dubna vyslal z Bostonu sedmisetčlenný oddíl, jeho úkol však bostonští kritici britské politiky záhy zjistili. Vyslali proto Paula Revere a Williama Dawese, aby obyvatele Concordu včas varovali. Když se pochodu jícím vojákům postavili 19. dubna v ran-

ních hodinách do cesty milicionáři z Lexingtonu, Britové zahájili palbu. Osm osadníků usmrtili a dalších deset zranili. Američané se potom stáhli a čekali posily, zatímco vojáci pronikli do Concordu a pátrali po ukrytých zbraních. Kouř stoupající ze zapálených skladů přivedl do města milicionáře z okolí vedené majorem Johnem Buttrickem. Po krátké srážce u Severního mostu, kde měly obě strany minimální ztráty, začali Britové ustupovat zpět do Bostonu, znepokojovaní při ústupu, který se pozvolna měnil v neorganizovaný útěk, neustálými drobnými útoky milicionářů. Na pokraji naprosté demoralizace a poté, co v Lexingtonu úplně vyčerpali střelivo, je zachránil příchod posil lorda Percyho. Teprve s jejich pomocí dokázali čelit dalším nájezdům milice při ústupu do Charlestownu a Bostonu, kam bezpečně dorazili následující ráno. Během bojů u Lexingtonu a Concordu padlo pouze 49 Američanů a 73 Britů, další desítky mužů na obou stranách utrpěly různě těžká zranění. Úspěch, jehož Američané dosáhli, silně posílil jejich sebevědomí a posloužil militantním odpůrcům britského kolonialismu v jejich agitaci. Bezprostředním důsledkem srážek bylo pak obklíčení Bostonu miličními oddíly. Samotná bitva se tak stala jedním z důležitých okamžiků války.

bitva u Little Bighornu (1876) – nejznámější srážka armády Spojených států s Indiány, obestřená po léta řadou otazníků, omylů a mýtů (např. přesvědčení, že bitva znamenala úplné zničení „sedmé kavalerie“). Informace o jejím průběhu z výpovědí indiánských účastníků si totiž natolik protiřečí, že jsou téměř bezcenné, a teprve archeologický průzkum bojiště v 80. letech 20. století odhalil pravděpodobný průběh střetnutí. K bitvě, která byla součástí tzv. velké siouxské → války v letech 1876–1877, došlo 25. června 1876 na malé říčce Little Bighorn u Montaně. Bezprostřední příčinou srážky byla obava George Armstronga Custer, velitele sedmého jezdeckého pluku, který měl zjistit polohu tábora Siouxů (→ Dakotové), severních Čejenů a Arapahů, odmítajících odchod do rezervace, že se Indiáni po zjištění přítomnosti jeho vojáků rozutečou. Tím by znemožnili splnění úkolu eskortovat lovecké oddíly k rezervačním správám. Poté, co Custerovi stopaři objevili obrovský tábor šamana Sedícího býka (podle nepřesných údajů měl

možná i více než 3 000 bojovníků), rozhodl se plukovník pro útok. Rozděлил svoji kolonu na tři části; první vedl sám, druhou svěřil kapitánovi Frederickovi W. Benteenovi a třetí majoru Marcusovi A. Renovi. Benteen měl po kratším průzkumu chránit zásobovací skupinu a dovést ji k vesnici, Reno dostal úkol zaútočit na jižní část tábora (zřejmě k odvedení pozornosti Indiánů od Custerových pěti setnin) a sám Custer chtěl patrně napadnout střed vesnice a donutit její obránce ke kapitulaci. Renových 140 mužů bylo ovšem po několika minutách boje za velkých ztrát odraženo stovkami válečníků a zaujalo kruhovou obranu na nedalekém pahorku. Custer, který o nepříznivém vývoji střetnutí nevěděl, zaútočil asi po půl hodině od prvního Renova kontaktu s nepřítelem na jiné místo vesnice. Odtud proti němu vyrazilo přes tisíc dobře vyzbrojených bojovníků, posilovaných pak dále Indiány, kteří už zahnali Rena. Plukovník, který ani za těchto podmínek nechtěl opustit svou ofenzivní taktiku, byl záhy se svými 220 muži desetinásobnou přesilou úplně obklíčen. S ubývajícím střelivem mizely naděje vojáků na proražení kruhu a během půl hodiny byli všichni obklíčení pobiti. Indiáni se po likvidaci Custerovy skupiny obrátili proti Renovi, posílenému zatím Benteenem, ale po dvoudenním neúspěšném obléhání místo boje opustili a rozešli se do hor. Z více než 600 vojáků a civilistů Custerovy kolony táhnoucí k Little Bighornu padlo 263 mužů, ztráty Indiánů nejsou známy.

■ John S. Gray: *Custer's Last Campaign*. Mitch Boyer and the Little Bighorn Reconstructed, Lincoln – London 1991; Richard Allan Fox jr.: *Archeology, History and Custer's Last Battle*, Norman – London 1993; Josef Opatrný: *Konec Syna Jitřní hvězdy*, Praha 1994.

bitva u Maipú (1818) – střetnutí mezi španělskou armádou a stoupenci nezávislosti Chile. Došlo k němu dva týdny potom, co invazní španělské jednotky generála Osoria z Peru překvapivým útokem rozprášily independentisty vedené Bernardem O'Higginesem v bitvě na Cancha Rayada. Větší části independentistických oddílů pod velením Juana Gregoria de Las Herase o síle asi 3 500 mužů se však podařilo beze ztrát uniknout a posílit → San Martína v táboře u San Fernando. Osorio, přesvědčený o demoralizaci chilských independentistů a jejich argentinských spojenců, postupoval přímo na hlavní město, odkud proti

němu vyrazil 3. dubna San Martín s plánem zastavit Španěly nejpozději na řece Maipú. Na jejích březích se také obě armády setkaly a 5. dubna svedly rozhodující bitvu. Velení nad pravým křídlem svěřil San Martín generálu Las Herasovi, levé křídlo vedl plukovník Ruedecindo Alvarado a záložní jednotky Hilarión de la Quintana. Bitvu zahájilo hodinu před polednem svým nástupem levé křídlo rojalistů, vystavené okamžitě palbě Las Herasových dělostřelců. Poté, co palba rozbila španělské řady, zaútočili Las Herasovi pěšáci podporovaní jednou částí elitní jednotky San Martínových jízdních granátníků. Jednotky se dostaly po celé délce fronty do těsného kontaktu a rojalisté začali pozvolna získávat půdu na levém křídle. Zde se ocitly v defenzivě oddíly independentistů složené většinou z černochů a mulatů, marně čelící dobře vycvičeným vojákům burgoského pluku. Když padlo asi 400 mužů, hrozil ústup přerůst ve zmátek a útěk, situaci však zachránil příchod Quintanových záloh. Rozhodující roli zde opět sehráli jízdní granátníci. V boji muže proti muži zlomili odpor rojalistů a ti nakonec začali z pole prchat. Časné odpolední hodiny tak přinesly jednoznačné rozhodnutí a San Martín napsal přímo na bojišti krátkou zprávu pro O'Higginsse: „Dosáhli jsme úplného vítězství. Naše jízda je pronásledována až do naprostého zničení. Vlast je svobodná.“ Výsledek bitvy znamenal konec plánů rojalistů na změnu poměrů v Chile, jejíž nezávislost tak byla s definitivní platností potvrzena. To zároveň změnilo strategickou situaci na celém kontinentu, a proto nejen chilská historie zdůrazňuje význam bitvy v kontextu →váleku za nezávislost Latinské Ameriky.

bitva u Midway (1942) – jedna z rozhodujících bitev druhé světové války v Tichomoří. Svedly ji americké a japonské námořní síly u atolu Midway. Ten Spojené státy prohlásily svým vlastnictvím již v roce 1867 na žádost Tichomořské poštovní společnosti, která zde uvažovala o vybudování uhelné základny. Neobydlený atol o průměru asi 10 kilometrů se dostal v roce 1903 pod kontrolu ministerstva námořních sil a to zde vybudovalo strážní základnu s trvalou posádkou. Od roku 1935 se atol stal také základnou pro hydroplány společnosti *Pan American Airways* a hlídkové hydroplány amerického námořního letectva.

S růstem nebezpečí válečného konfliktu rostl jeho význam jako nejdůležitějšího opěrného bodu na přístupu k Havajským ostrovům; byla zde vybudována přistávací dráha, sklady paliva a silné protiletadlové baterie, ty pak byly v květnu 1942 dále posílené jak materiálem, tak i speciálními jednotkami. Tato opatření se ukázala jako velmi prozíravá ve chvíli, kdy Japonci začali v červnu 1942 realizovat plán admirála Isoroka Jamamota na obsazení atolu a likvidaci celého amerického tichomořského loďstva v jeho vodách. Atol se pak měl stát napak japonskou základnou pro připravovaný útok na Havajské ostrovy, popřípadě přímo na západní pobřeží Spojených států. Japonci soustředili k napadení Midwaye obrovské síly, množství plavidel s invazními jednotkami, ponorkami, torpédoborci, křižníky, a zejména největší bitevní a letadlové lodě, jimiž Japonsko v této době disponovalo. Flotila, rozdělená do dvou částí, z nichž jedna měla provést diverzní akci na Aleutských ostrovech a druhá obsadit Midway, vyplouvala postupně na východ od poloviny května. Nagumův první úderný svaz, tvořený čtyřmi letadlovými loděmi s doprovodem a určený k obsazení Midwaye a zničení zbývajících tří amerických letadlových lodí v Tichomoří, dorazil do operační oblasti 4. června v ranních hodinách a okamžitě zahájil letecký útok na ostrov. V průběhu dopoledních hodin se střetnutí rozšířilo i na boj proti letadlovým lodím *Enterprise*, *Hornet* a *Yorktown*, které svými palubními letouny začaly napadat Nagumova plavidla. Třebaže *Akagi*, *Kaga*, *Hirju* a *Sorju* disponovaly větším počtem kvalitnějších strojů a zkušenějšími piloty, nepodařilo se jim slabšího protivníka v průběhu dopoledne zničit, byť Američané utrpěli vážné ztráty. V půl jednácté však došlo k zásadnímu obratu. V okamžiku, kdy doplňovala japonská letadla palivo, střelivo, torpéda a bomby, napadly *Akagi*, *Kagu* a *Sorju* stroje amerického námořního letectva a během deseti minut proměnily tyto lodě v hořící vraky. Krátce po páté hodině našli američtí piloti i poslední letadlovou loď Nagumova svazu *Hirju* a čtyřmi zásahy těžkých bomb ji zapálili. Posádka nebyla schopna požáry uhasit a musela v nočních hodinách loď opustit. Třebaže i Američané ztratili *Yorktown*, bitva skončila jednoznačným vítězstvím Spojených států. Američané se vymanili z defenzivy, zmizelo nebezpečí přímého ohrožení

Havaje a západního pobřeží Spojených států. Situace na tichomořském bojišti se s konečnou platností změnila v neprospěch Japonska.

bitva Monitoru s Merrimackem (1862) – námořní srážka mezi obrněnými loděmi Konfederace a Unie (→válka občanská v USA), jejíž výsledek rozhodl o pokračování blokády jižních přístavů. Když se dostala po unionistické evakuaci Norfolku do rukou konfedační armády válečná loď *USS Merrimack* (přejmenovaná jižany na *CSS Virginia*, aniž by byl nový název často používán), představili konstruktéři a dělníci norfolského arzenálu plavidlo do podoby těžkého obrněnce se silnou dělostřeleckou vyzbrojí. Podle představ vedení Konfederace mělo plavidlo rozbít unionistickou blokádu jižních přístavů, a naopak ohrozit obchod severanů. Když se *Merrimack* 8. března 1862 pokusil opustit Norfolk a zlikvidovat unionistické lodi blokující důležitou pobřežní křižovatku Hampton Roads, začala první fáze bitvy, v níž jižanská loď potopila dvě unionistické fregaty *Congress* a *Cumberland* a vážně poškodila třetí z blokujících plavidel *Minnesota*. Vzhledem k pokročilé době odplul *Merrimack* zpět do přístavu, a když se následující den vrátil na bojiště, aby dokončil zkázu unionistické flotily, střetl se s novým protivníkem. Pozdě večer 8. března dorazila k Hampton Roads další unionistická válečná loď zcela nového typu. *Monitor*, postavený v newyorských loděnicích podle plánů švédského konstruktéra Johna Ericssona jako celokovové plavidlo poháněné pouze parním strojem, byl vyzbrojen dělem velké ráže v otočné pancéřové nástavbě na palubě, jehož přesná střelba také rozhodla o výsledku boje. Poškozenému *Merrimacku* se nepodařilo potopit ani poškozenou *Minnesota*, natož pak *Monitor*, a musel ustoupit zpět do Norfolku. Tím byl zmařen plán na otevření Hampton Roads i naděje konfedační vlády na rozbítí blokády, na čemž do značné míry záviselo diplomatické uznání Konfederace evropskými mocnostmi a budoucnost ekonomiky secesionistických států.

■ William C. Davis: *Duel between the First Ironclads*, Garden City 1975.

bitva u New Orleansu (1815) – poslední bitva britsko-americké →války. Britská armáda Edwarda Packenhama usilovala o dobytí města, které mělo strategický význam pro kont-

rolu toku Mississippi a celého jejího údolí. Na podzim roku 1814 se flotila 50 britských válečných lodí nesoucí sedmapůltisícovou armádu objevila náhle před městem, kde guvernér William C. C. Claiborne, disponující nepříliš početnými oddíly, zoufale očekával posily. Ty přivedl do New Orleansu generál Andrew Jackson na počátku prosince a hned také zahájil přípravy k obraně. Očekával přitom, že Britové vplují do Mississippi a napadnou město z řeky, což se ale nakonec nestalo. Britská flotila totiž napadla americké lodě na jezeře Borgne, spojeném s Karibským zálivem širokým kanálem, a vylodila pak armádní oddíly na jeho březích. Tyto jednotky poté postupovaly bažinami k Mississippi, k níž dospěly několik kilometrů pod New Orleansem. Tady vyčkávaly příchodu posil, zatímco A. Jackson se svými 6 000–7 000 muži budoval opevnění na dohled města. Po několika drobných srážkách, kdy britští velitelé přikročili k průzkumu bojem, zahájily hlavní síly Britů ráno 8. ledna 1815 frontální útok. Během necelých pětadvaceti minut Američané tento nápor odrazili, přičemž způsobili Britům těžké ztráty. Mezi třemi stovkami mrtvých byl i generál Packenham a většina vyšších důstojníků, dalších 2 000 britských vojáků utrpělo zranění. Jackson přitom přišel jen o 71 mužů (z toho bylo pak pouze 13 mužů mrtvých). Britové už útok nezopakovali, stáhli se na své lodě a ústí Mississippi opustili. K bitvě přitom došlo dva týdny po podepsání gentské →smlouvy, a výsledek tedy mírové podmínky nemohl ovlivnit. Značný význam však měla pro další politický osud Andrewa Jacksona, který jako „hrdina“ od New Orleansu vstoupil do vysoké politiky, až se nakonec stal americkým prezidentem (1829–1837).

bitva u San Jacinta (1836) – rozhodující střetnutí v boji za nezávislost Texasu. Svedl ho oddíl texaských hraničářů vedených Samem Houstonem s mexickým vojskem Santa Anny. Skupina se původně shromáždila, aby prolomila obklíčení Alama, to však mezitím Antonio López Santa Anna v →bitvě u Alama dobyl. Mexičané pak rozptýlili svoje síly na menší oddíly v předstávě, že tak rychle zlikvidují izolované osady anglicky mluvících Texasanů. Sám diktátor vedl jeden z nich na východ, kde se zatím Houston, informovaný o pohybech Mexičanů, chystal k bitvě. 20. dubna 1836 dora-

zilo na 250 Houstonových Texasanů k řece San Jacinto, kam směřoval i Santa Annův oddíl. Po krátké přestřelce se obě armády vzdálily, hlavně proto, že Santa Anna očekával další posily vedené generálem Martinem Pécfectem de Cos. Ty skutečně následující den na pokraji vyčerpání dorazily. Mexický velitel v této chvíli disponoval téměř dvojnásobnou přesilou (1 400 Mexičanů proti 783 Texasanům). Vědom si nabyté výhody, rozhodl poskytnout posilám odpočinek. Houston však této chvíli využil a přivedl k mexickému ležení nepřehledným terénem celý svůj oddíl i s jediným dělem. S pokřikem „Pamatujte na Alamo“ pak vpadli Texasané z bezprostřední blízkosti přímo do tábora a zahájili palbu z pušek i děla do spících nepřátel. Dezorientovaní Mexičané nedokázali překvapivému útoku čelit a dali se na bezhlavý útek. Texasané je pronásledovali až do setmění, a proměnili tak střetnutí v jednoznačné vítězství. Během necelých dvaceti minut likvidace tábora Houstonovi muži pobili přes 600 mexických vojáků, do večerních hodin pak polapili dalších asi 700 zajatců – mezi nimi i samotného diktátora Santa Annu, který pod pohrůžkou okamžitého zastřelení uznal nezávislost Texasu.

■ Marquis James: *The Raven. A Biography of San Houston*, Austin 1988; Sam H. Dixon – Louis W. Kemp: *The Heroes of San Jacinto*, Houston 1932; Llerena Friend: *Sam Houston: The Great Designer*, Austin 1954; M. K. Wisehart: *Sam Houston – American Giant*, Washington 1962; Josef Opatrný: *Stát osamělé hvězdy a mexiko-americká válka*, Praha 2002.

bitva u Saratogy (1777) – střetnutí americké → války za nezávislost, které zastavilo plánovaný britský útok na New York. Bitva proběhla ve dvou fázích (19. září a 7. října) a zmařila pokus generála Johna Burgoyne o ofenzivu v oblasti Hudsonu. Ten Britové překročili 13. září a postupovali na Saratogu, kde je očekávala armáda Horatia Gatese v síle 7 000 mužů. Přes řadu chyb amerického velení nakonec rozhodla početní převaha, takže Britové nejenže nedosáhli svého cíle, ale museli dokonce kapitulovat. Na začátku střetnutí rozdělil Burgoyne svých 4 500 vojáků do tří kolon a po složitých manévrech, jimž Gates pouze přihlížel, zaútočila kolem jedné hodiny odpoledne britská kolona vedená brigádním generálem Jamesem Hamiltonem na opěrný bod Američanů ve Freemanově farmě. Bitva tu trvala

skoro čtyři hodiny, aniž by přinesla rozhodnutí. Britové udrželi bojové linie díky vysoké disciplíně, a přestože nebyli schopni prolomit americkou obranu, odrazili protiútok nepřítele. Pak čekali na příchod kolony německých pěšáků barona Friedricha Adolphuse Riedelsela, doprovázené oddílem artilerie. Třebaže i Američané byli posíleni oddíly Benedicta Arnolda, zkušenost německých vojáků rozhodla. Přes velkou početní převahu nedokázal Gates, projevující mimořádnou pasivitu, odrazit slabšího útočnicka a přimět ho k ústupu zpět přes Hudson. Burgoyne zůstal i přes dvojnásobné ztráty poblíž Saratogy a mohl chystat další útok. Před ním se pokoušel s využitím indiánských spojenců zjistit přesné informace o síle a pozici protivníka. Dne 7. října před polednem se britské síly, rozdělené opět do tří kolon, objevily na bojišti. Gates se zřejmě poučil z průběhu prvního střetnutí a přijal návrh velitele virginských oddílů Daniela Morgana, aby Američané napadli nepřítele už během přesunu. Britové, pohybující se opět v řadách, statečně čelili přesné palbě Američanů, útočících ve skupinách, i dělovým přepadům, které jim působily těžké ztráty. Dvě hodiny po polední útok uvázl a Britové zaujali nepevné obranné postavení. Stáli na pokraji porážky a bylo jen otázkou, zda Gates využije nabídnuté příležitosti. Byl to ovšem Benedict Arnold, kdo si uvědomil výhodnost situace a zaútočil na zbytky decimované kolony. Porážka Britů byla dokonána a obě strany spočítaly mrtvé. Američané ztratili 150 mužů, Britové asi 600 včetně dvou vysokých velitelů, brigádního generála Simona Fräsera a plukovníka Heinricha C. Breymanna. Mimo to padlo do rukou Američanů deset děl, což znamenalo značné posílení jejich palebné síly. Britové uznali porážku a 13. října poslal Burgoyne parlamentáře, aby jednali o čestných podmínkách kapitulace, kterou nakonec vyjednaváči nazvali „dohodou“. Poražení se zavázali neúčastnit se dál bojů v Americe a vrátit se přes Boston do Evropy. 17. října se vzdal Burgoyne s celkem 2 139 Angličany, 2 002 Němci a 830 Kanadany do rukou vítězů. Američané nakonec podmínky dohody nedodrželi a odjezd do Evropy umožnili jen několika důstojníkům. Ostatní zajatci, jejichž počet se během doby ztenčil na polovinu úmrtími, úteků i výměnami, byli propuštěni až na konci války. Americká historiografie považuje bitvu u Saratogy za jed-

nu z nejdůležitějších bitev americké → války za nezávislost i světové historie vůbec. Američané si vítězstvím nejen uchovali, ale podstatným způsobem posílili naději na konečný úspěch.

■ Hoffman Nickerson: *The Turning Point of the Revolution of Burgoyne in America*, Boston 1928.

bitva u Tippecanoe (1811) – střet Američanů s Indiány, který měl vést k otevření cesty ke kolonizaci Severozápadu. Snaha náčelníka Šónijů Tecumseha o vytvoření konfederace kmenů Severozápadu vyvolala na jaře roku 1811 velké znepokojení hraničářů, kteří požadovali zásah proti Indiánům. Guvernér teritoria Indiana William Henry Harrison shromáždil během léta oddíl čítající asi tisíc mužů, s nimiž 26. září 1811 vytáhl proti Tecumsehově vesnici na Tippecanoe Creek. Větší část října pak vojáci budovali týlovou základnu operace pevnost Harrison, z níž vyrazili 29. října k dalšímu pochodu. Když se 6. listopadu dostali několik set metrů od vesnice, setkali se v podvečer s Harrisonem Tecumsehovi zástupci a dohodli se na jednání následující den. Ještě před svítáním však zaútočila na vojenské ležení část Indiánů, povzbuzených k této nekoordinované akci jedním ze šamanů. Silné hlídky vojáků očekávajících podobnou akci tábor včas vzbudily, a nájezd proto neskončil úspěchem. Až do rozednění probíhaly izolované srážky, které ráno skončily ústupem Indiánů. Harrison potom vesnici zničil a vrátil se zpět do pevnosti, odkud kolona zamířila zpátky do Vincennes, kde celé tažení začalo. Při operaci padlo nebo utrpělo zranění na 250 mužů, a třebaže bylo zničení Tippecanoe prezentováno v klasické literatuře jako velké Harrisonovo vítězství, neměla srážka žádný praktický význam. Britsko-americká válka v následujícím roce totiž postup kolonizace stejně na čas zastavila.

■ Allan W. Eckert: *A Sorrow in Our Heart. The Life of Tecumseh*, New York 1992.

bitva u Vicksburgu (1863) – střetnutí občanské → války v USA, jehož výsledek přinesl unionistům kontrolu celého toku Mississippi. Vicksburg přitom byl až do kapitulace New Orleansu v dubnu 1862 z vojenského hlediska natolik nevýznamný, že zde → Konfederace ani neumístila silnější posádku. Teprve od května 1862 začali jižané tento mississippský přístav opevňovat a posilovat baterie děl představu-

jící smrtelnou hrozbu každé lodi, která by se pokusila kolem města proplout. V říjnu 1862 byl jmenován velitelem města ambiciózní jižanský generál John C. Pemberton, čelící od prosince opakovaným pokusům severanů proniknout z Memphisu přes severní Mississippi do blízkosti Vicksburgu. Po několika neúspěšných pokusech se unionistický generál Ulysses S. Grant rozhodl opustit svoji základnu v Memphisu, přesunout se k Vicksburgu pochodem po západním břehu řeky, překročit ji jižně od města a napadnout nepřítele z východu. Jižané nebyli schopni realizaci tohoto plánu překazit a na jaře 1863 se Vicksburg ocitl v téměř úplném obklíčení. Navíc po řece připlula silná flotila unionistických říčních člunů, která zablokovala přístav. Pemberton nevyužil příležitosti k úniku, a musel tak brzy vyslechnout zprávu o úplném uzavření kruhu obléhatelů. Ve městě s velkým množstvím civilního obyvatelstva se záhy začal projevovat nedostatek potravin, demoralizaci zvyšovalo i neustálé ostřelování z říčních člunů. Přesto skončil pokus o čelní útok 22. května neúspěchem a unionisté s těžkými ztrátami ustoupili. Grant pak už k žádnému dalšímu generálnímu útoku nepřistoupil. V drobných srážkách vyčerpával munici nepřítele, jehož ztráty rostly zejména díky masivnímu dělostřeleckému ostřelování města, kde se k hladu deptajícímu obránci i civilní obyvatelstvo připojily i nakažlivé choroby. Pembertonovi se také nepodařilo navázat kontakt s generálem Josephem E. Johnstonem, na jehož příchod, který by znamenal proražení blokády, obránci zpočátku spoléhali. Už na konci června proto Pemberton začal vyjednávat o podmínkách kapitulace a dne 4. července odevzdal město Grantovi. Do zajetí padlo přes 30 000 konfederáčnických vojáků s plnou výzbrojí, navíc zmizelo nebezpečí představované pro plavbu po Mississippi vicksburgskými bateriemi. Když pak o pět dní později kapitulovala posádka Port Hudsonu jižně od Vicksburgu, ocitl se celý tok řeky Mississippi pod kontrolou unionistů a Konfederace byla prakticky rozdělena na dvě části. Společně s → bitvou u Gettysburgu je proto bitva u Vicksburgu považována za obrat v občanské válce v USA.

■ Samuel Carter III.: *The Final Fortress: The Campaign for Vicksburg 1862–1863*, New York 1980; Peter F. Walker: *Vicksburg: A People at War. 1860–1865*, Chapel Hill 1960.

bitva u White Plains (1776) – neúspěšný pokus Britů zničit slabší síly George → Washingtona ještě před příchodem zimy, a skoncovat tak se stoupenci nezávislosti dřív, než získají silnější vojenské a politické postavení. Američané ustupovali v říjnu 1776 před armádou generála Williama Howa, posilovanou během pronásledování Washingtona dalšími oddíly. Dne 23. října se k Howeově asi třináctitisícovému sboru připojilo dalších víc než 5 000 mužů, z toho 4 000 hessenských žoldnérů pod velením Williama Knyphausena. 28. října dostihl Howe se všemi svými silami rozdělenými do dvou kolon Washingtonovu vyčerpanou armádu u White Plains a bez váhání zavelel k útoku, který zpomaloval pouze přechod přes rozvodněnou říčku Bronx. Američané opevnění na Chatterton's Hill odrazili postupně bodákové útoky pluků generála Alexandra Leslieho a hessenských oddílů, které měly nepříteli zabránit ve výpadu proti zákopnickým jednotkám Angličanů stavějícím mosty přes Bronx. Když se celá britská armáda přepravila přes říčku, stalo se postavení Američanů neudržitelné. V podvečer se tak začali z Chatterton's Hillu postupně stahovat a v pět hodin obsadili jejich pozice Britové. Vzhledem k přicházející noci Howe útok zastavil a připravoval definitivní likvidaci nepřítele na 31. října. Špatné počasí však tento plán překazilo, a když se 1. listopadu pokusil Howe svůj plán realizovat, zjistil, že Washington využil získaného času k ústupu za řeku Croton, kde zaujal velmi dobře hájitelné postavení. Howe po zkušenosti s přechodem přes rozvodněný Bronx pronásledování Washingtona zastavil a na zničení jeho armády ještě před zimou zcela rezignoval.

bitva u Yorktownu (1781) – střetnutí považované americkou historiografií za rozhodující bitvu → války za nezávislost Spojených států. Na jejím počátku byla iniciativa lorda Cornwallise usilujícího o spojení tří menších britských sborů ve Virginii – jeho vlastního, Benedicta Arnolda a Williama Phillipse – s nimiž chtěl zničit síly stoupenců nezávislosti v této části Ameriky. Spojení dosáhl 20. května 1781 v Petersburgu a s pětitisícovou armádou vytáhl proti asi 3 000 Lafayetteových mužů, kteří ustupovali před britskou přesilou z Richmondu k severu, posilováni neustále menšími jednotkami. To postupně měnilo poměr sil,

Cornwallis si uvědomil hrozící nebezpečí a vrátil se k Richmondu, odtud pokračoval k Williamsburgu, následovaný Lafayetteem, posíleným o sbor Friedricha Steubena. Počátkem srpna dosáhla Cornwallisova kolona Yorktownu, kde se k ní připojilo 2 000 mužů z Porthmouthu. 31. srpna dopravila do zálivu Chesapeake plavidla francouzského spojence Američanů admirála Françoise DeGrasse tři tisícovou armádu, která se vylodila dřív, než mohly britské válečné lodi slabší francouzskou flotilu napadnout a od města vytlačit. Lafayette tak disponoval víc než osmítisícovým sborem, s nímž uzavřel Cornwallise v Yorktownu. Washington, který si už v srpnu uvědomil možnosti, které Američanům nabízí Cornwallisův ústup k Yorktownu, zanechal část svých sil u New Yorku, aby zde bránil v pohybu sboru generála Henryho Clintona, a spěchal na pomoc Lafayetteovi. 14. září dorazil se štábem do jeho hlavního stanu, následován v dalších dnech svými jednotkami. Na konci září tak měli Američané v okolí Yorktownu 16 000 vojáků, kteří oblehli město a zahájili jeho ostřelování. Do 11. října se dostaly oddíly obléhatelů na pouhých 250 metrů od britských pozic a 14. října dobyli Američané vedení Alexandrem Hamiltonem a posílení francouzskými jednotkami barona de Viomenila dva důležité body britské obranné linie. Když dokázali v následujícím dni odrazit výpad obležených, vyslal 17. října Cornwallis parlamentáře k jednání o kapitulaci, k níž došlo o dva dny později. Britové ztratili celou Cornwallisovu armádu o 7 247 mužích a o výsledku války bylo, aniž by si to současníci v těchto dnech uvědomovali, rozhodnuto. Bitva představovala poslední střetnutí amerických a britských sil v průběhu války, o jejímž výsledku pak rozhodovali jen diplomaté.

■ Louis R. Gottschalk: *Lafayette and the Close of the American Revolution*, Chicago 1942; Christopher Ward: *The war of the Revolution*, I–II, New York 1952; William B. Willcox: *Portrait of a General, Sir Henry Clinton and the war of Independence*, New York 1964.

blokáda kontinentální – systém uzavření evropského trhu britskému zboží. Byla vyhlášena Napoleonem v Berlíně 21. listopadu 1806 s cílem hospodářsky poškodit Británii a zajistit francouzskému průmyslu a obchodu privilegované postavení v Evropě. V letech 1806–1810 se Francii podařilo vnutit díky vojenské síle

tuto politiku celému kontinentu (s výjimkou Švédska, Turecka a Portugalska), přičemž ovšem iniciátoři museli trpět podloudný obchod dopravující na evropských trh koloniální produkty – zejména cukr, kávu a koření. Británie odpověděla stejně děravou bloádou evropských břehů a tento stav, který sice zdražoval zboží a znesnadňoval obchod, ale nelikvidoval kontakty kontinentální Evropy se světovým trhem, trval až do roku 1810, kdy Napoleon dekretem z Fontainebleau nařídil tvrdé zásahy proti podloudníkům. Nedostatek koloniálního zboží pak přinutil vlády některých zemí systém vnučený Francií opustit, což znamenalo první krok k nové fázi napoleonských válek. Kontinentální blokáda měla velký význam pro Ameriku, kde jednak oslabila kontakty španělských a portugalských kolonií s metropolemi, jednak posílila jejich vztahy s Británií a poskytla dopravcům ze Spojených států možnost podílet se na transatlantickém obchodu jako neutrální partner obchodníků na obou březích Atlantského oceánu. Měla-li blokáda pro Evropu význam jako impuls pro pěstování nových plodin a rozvoj nových průmyslových odvětví (cukrová řepa a cukrovarnictví), znamenala pro Ameriku podstatnou přestavbu obchodních vazeb, oslabení vztahů mezi koloniemi a metropolemi, a naopak další posílení vlivu Británie a v menší míře i Spojených států v Latinské Americe. Blokáda se stala i jedním z faktorů, který vedl k →válkám za nezávislost Latinské Ameriky.

■ Desmond Christopher St. Martin Platt: *Latin America and British Trade. 1806–1914*, New York 1972.

Bogotá, Distrito Capital – území hlavního města Kolumbie o rozloze 1 636 km². 7 901 653 obyvatel (z toho 99,8 % ve městě), 42,7 % mesticů, 36,5 % evropského původu, alfabetizace 96,6 % (nejvyšší v Kolumbii). Převažují katolíci 65,9 %, dále protestantské denominace 23,5 %. Hlavní hospodářská odvětví jsou státní služba, služby (obchod, bankovníctví, pojišťovnictví, doprava, turistika), potravinářský průmysl, dále průmysl petrochemický, chemický a farmaceutický, textilní, strojírenský, automobilový, výroba papíru a tisk (průmyslová produkce hlavního města reprezentuje více než čtvrtinu průmyslové produkce celé země). Zemědělství (jen s výjimkou chovu hovězího dobytka a pěstování květin na export) má velmi malý význam.

V předkolumbovské době obývali území dnešního hlavního města početné skupiny Indiánů převážně →říše Čibčů s vysokou civilizací, kteří zde měli své centrum. Španělé sem přišli v roce 1538 s Jimenézovou →výpravou, která 6. srpna 1538 založila Santafé, nazývané později podle indiánské osady Bacatá Bogotou. Město se pak stalo centrem celého regionu a po ustavení místokrálovství →Nová Granada v roce 1717 i sídlem místokrále. 20. července 1817 zde došlo k vyhlášení nezávislosti a po vzniku →Velké Kolumbie v roce 1821 byla Bogota hlavním městem provincie Cundinamarca. V následujícím období bylo město několikrát prohlášeno federálním distriktem s různými pravomocemi, naposledy podle ústavní reformy v roce 1991.

Bohemia Manor viz manství, české

Bolívar – departement na severu Kolumbie v povodí řeky Magdaleny o rozloze 25 978 km². 2 180 976 obyvatel (z toho 66,5 % ve městech), alfabetizace 92,3 %. Hlavní město Cartagena (1 028 736 obyvatel), další významná města jsou Magangué (123 833 obyvatel), El Carmen de Bolívar (77 840 obyvatel), Arjona (73 891 obyvatel). Hlavní hospodářská odvětví jsou služby, obchod, turistika (Cartagena je nejdůležitějším turistickým centrem Kolumbie zejména potom, co ji UNESCO prohlásilo kulturním statkem lidstva), ropný průmysl (rafinace ropných výrobků), chemický průmysl a výroba plastů. Málo je využíváno nerostné bohatství (ložiska ropy, uhlí, zlata a stříbra). Zemědělská produkce si udržuje tradiční podobu a je zaměřena na pěstování juky, banánů, kukuřice, bavlny, tabáku, kávy a kokosových ořechů, menší význam má chov dobytka, v zavlažovaných oblastech se rozšířilo intenzivnější pěstování rýže. Jistý význam má i dřevařství v pralesní oblasti jihu.

V předkolumbovské době byla oblast dnešního departementu obydlena různými primitivními indiánskými kmeny většinou jazykové skupiny Karibů. První Evropané se dostali na pobřeží v roce 1501 při Bastidasově →výpravě. Od počátku docházelo ke střetnutím s místními domorodci, už v roce 1503 zde zahynul Cristóval Guerra. Kolonizaci zahájili Španělé v roce 1533 založením Cartageny, která se stala předmětem četných nájezdů pirátů. V koloniální době zde existovala stejnojmenná →go-

bernación a pak provincie. V období →válek za nezávislost Latinské Ameriky se stala jedním z center boje proti kolonialismu. V průběhu 19. století patřila postupně k několika administrativním celkům (Cundinamarca, Magdalena, Bolívar). Departementem je od roku 1898, v průběhu 20. století se území departamentu zmenšilo vytvořením dalších samostatných jednotek.

Bolívar, Simón (24. 7. 1783 – 17. 12. 1830) – přední představitel →válek za nezávislost Latinské Ameriky. Pocházel z vlivné kreolské rodiny. Jeho předci přišli do Caracasu přes Santo Domingo už na konci 16. století jako vysocí úředníci →audiencie a dostali tu velkou →encomiendu v údolí San Mateo. Ve třech letech osiřel a od té doby ho s pomocí služebnictva vychovával hlavně dědeček. V roce 1795 rozhodli příbuzní o jeho vojenské kariéře a chlapec se stal příslušníkem regimentu milice. Po půldruhém roce dosáhl hodnosti podporučíka a v roce 1799 odjel do Evropy, aby zde získal rozhled a zkušenosti. V Madridu si doplňoval vzdělání a zkušenosti ve všech směrech. V paláci markýze z Ustáriz, kde Bolívar bydlel, se scházeli k diskusím o literatuře, filozofii a francouzské revoluci markýzovi přátelé. Podle Bolívarových biografů to bylo právě toto prostředí, kde se dostalo budoucímu „Osvoboditeli“ hlubšího vzdělání v literatuře, historii a filozofii. V roce 1802 se oženil s Marií Teresou del Toro z caracaské kreolské rodiny a vrátil se do Caracasu, kde se nevěnoval jen rodině a podnikání, ale stal se i kapitánem milice. Po necelém roce jeho manželka zemřela a Bolívar se rozhodl Venezuelu opět opustit. Později několikrát prohlašoval, že kdyby neovdověl, měl by jeho osud zcela jinou podobu. V roce 1803 byl znovu ve Španělsku, kde se dostal do prostředí liberálů a kreolů udržujících styky s Velkou americkou zednářskou lóží v Londýně, v níž hrál velkou roli Francisco →Miranda. Přísaaha lóže obsahovala pasáž o nutnosti vytvoření legitimní americké vlády založené na vůli národů a o republikánském principu vhodném právě pro americký kontinent. Od roku 1803 se tak Bolívar dostává do prostředí diskusí o nezávislosti a budoucnosti Ameriky, které měly na jeho názory stále větší vliv. Ze Španělska pak odjíždí do Francie, kde se několikrát setkal s Alexandrem Humboldtem a Aimé Bonplandem, s nimiž měl otevřeně hovořit o přání

vidět Ameriku svobodnou. Pak navštívil i Itálii a Británii. Návrat do Ameriky v roce 1809 přinesl účast v protikoloniálním hnutí a po vyhlášení republiky na jaře 1810 jmenování členem skupinky vyslané do Londýna s úkolem zabránit britské intervenci na straně Španělska. Když odjížděl potřetí do Evropy, nepatřil ještě k předním protagonistům independentistického hnutí. Hlavním faktorem, rozhodujícím o jeho účasti na důležité diplomatické misi, byla ochota uhradit z vlastních zdrojů cestovní náklady. Mimo tohoto oficiálního úkolu měl Bolívar ještě jeden cíl osobní: získat Mirandu pro návrat do Caracasu, jednak pro jeho kontakty na britské politiky, jednak proto, že byl idolem části stoupenců nezávislosti v amerických koloniích a osobní přítomnost ve Venezuele by zvýšila naděje na úspěch independentistického podniku. Bolívar v Londýně uspěl jak při jednáních s představiteli ministerstva zahraničních věcí, tak s Mirandou, a i proto se mohl po návratu do Venezuely ještě v roce 1810 stát na dvacet let jedním z nejvýznamnějších protagonistů politické scény celého subkontinentu. Účastnil se prvních střetnutí se španělskými jednotkami ve Venezuele, v roce 1813 dobyl Caracas, ale o dva roky později mu-

Simón Bolívar

sel Venezuelu opět opustit. Žil v exilu na Haiti, odkud se na konci prosince 1816 vrátil a znovu pak osvobodil Venezuelu. Vítězstvím v →bitvě u Boyacá ukončil organizovaný odpor Španělů v severní části Jižní Ameriky. Po konfliktu se →San Martínem a jeho odchodu do exilu se stal nejvýznamnější osobností války za nezávislost subkontinentu, když →bitva u Ayacucha znamenala konec španělského koloniálního panství v tomto regionu. Autoritu z období války za nezávislost však Bolívar ztratil v období následné politické nestability, i když se stal prezidentem Kolumbie a pokoušel se svoláním panamského →kongresu vytvořit předpoklady velké kontinentální federace. V tomto úsilí neuspěl, stejně jako ve snaze stabilizovat politickou scénu v nových státech. Když se začala rozpadat →Velká Kolumbie, stáhl se v roce 1830 Bolívar z politického života a krátce nato zemřel.

■ Gerhard Masur: *Simón Bolívar*, Albuquerque 1969; Salvador de Madariaga: *Bolívar*, London 1951; Jan Klíma: *Zrození Latinské Ameriky. Simón Bolívar a jeho doba*, Praha 2007; Marie Arana: *Bolívar: American Liberator*, New York 2013.

Bolívie (*Estado Plurinacional de Bolivia*) – jediný stát Jižní Ameriky bez přístupu k moři. Celková rozloha 1 098 581 km², 11 833 371 obyvatel (odhad 2022, z toho 70 % ve městech), 20 % Indiánů (Kečua, Aymara), 68 % mesticů, 5 % kreolů (procentní podíly udávány různě i v oficiálních dokumentech, podle některých autorů je Bolívie jediným státem Latinské Ameriky s většinou indiánského obyvatelstva), alfabetyzace 92,5 %, očekávaná délka života při narození 70,4 roku, 67,6 roku muži, 73,4 roku ženy. Hlavní města La Paz (administrativní, 1 858 000 obyvatel) a Sucre (judicatura 281 240 obyvatel), další významná města: Santa Cruz (1 713 000 obyvatel) a Cochabamba (1 304 000 obyvatel). Úřední jazyk: španělština, kečua, aymara, guaraní. Náboženství převážně římskokatolické (76,8 %), protestantské denominace 16 %. Prezidentská republika, devět departementů. Hlavní hospodářská odvětví jsou výroba zemědělských produktů, důlní a textilní průmysl. Zemědělství se zaměřuje na pěstování sóji, brambor, kukuřice, kávy, kakaa, cukrové třtiny a koky. Nerostné suroviny: cín, antimon, wolfram, lithium, stříbro, zinek, ropa, zemní plyn, železná ruda. 29,4 % pracovních sil je zaměstnáno v zemědělství,

22 % v průmyslu a 48,6 % ve službách. Měnová jednotka: boliviano (6,86 za US \$), roční produkt na hlavu 8 900 US \$.

Předkolumbovské a koloniální období
Před příchodem Španělů byla Bolívie součástí →říše Inků, od roku 1542 pak místokrálovství →Peru. V roce 1776 byla při reorganizaci koloniální správy přičleněna k nově vytvořenému místokrálovství →Río de La Plata jako →Horní Peru. Po celou dobu španělského panství měla velký význam především těžba stříbra, v Potosí se těžilo dokonce nejvíc v celé Americe. Za →válek za nezávislost Latinské Ameriky byla Bolívie oporou Španělska a teprve →bitva u Ayacucha 9. prosince 1824, v níž porazila armáda generála Josého Antonia Sucreho z Venezuely královské oddíly, rozhodla o samostatnosti Bolívie.

Nezávislost

Dosažení nezávislosti nebylo výsledkem místního hnutí. Samostatnost přinesly invazní jednotky z vyspělejších oblastí, jejichž příchod umožnil vznik nacionalismu, projevujícího se u malé části z přibližně milionu obyvatel regionu a mířícího spíš proti Argentincům a Peruáncům než proti Španělům. Národní vědomí se projevovalo jen u části kreolů, indiánské obyvatelstvo tvořící devět desetin celkové populace hnutí vůbec nezasahovalo. Ekonomika spočívající na důlní činnosti a zemědělství se v tomto období ocitla v hluboké krizi. Mezi lety 1820 a 1830 klesla těžba v bolivijských stříbrných dolech na 30 % produkce předšlého desetiletí, vedle válečných událostí tu hrál roli nedostatek investičních prostředků i pracovních sil daný zrušením →mity. Zemědělství produkovalo koku, chinin, kukuřici, obilí a brambory, většinou pro místní spotřebu. Daně a příjmy z celnice nezaručovaly dostatek financí ani na placení státní byrokracie a armády, a tak v roce 1826 – tedy jen rok poté, co →Bolívar placení indiánského tributu zrušil – vláda toto placení obnovila. Indiáni platili tribut až do roku 1882, což jim přinášelo jedinou výhodu v podobě vládní ochrany půdy. V politické oblasti měla Bolívie řádnou ústavu, praktický politický život se však odvíjel nikoli na jejím základě, ale rytmem pučů a kontrapučů vedených různými frakcemi malé armády, která však měla dostatek sil k výraznému zasahování do záležitostí státu. Výjimkou bylo